

T.C.
İSTANBUL YENİYÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

**ÇİN HALK CUMHURİYETİ EKONOMİ POLİTİKALARININ DIŞ SİYASETİNE
YANSIMALARI**

Cenk Osman GÖZÜKIZIL

Tez Danışmanı

Yed. Doç. Dr. Mehmet BARDAKÇI

Yüksek Lisans Tezi

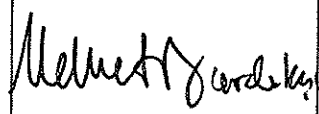
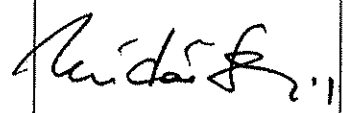

İSTANBUL- Haziran 2016

T.C.
YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalı SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Bilim Dalı YÜKSEK LİSANS öğrencisi CENK OSMAN GÖZÜKIZIL "ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİ POLİTİKALARININ DIŞ SİYASETİNE YANSIMALARI" adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 18/10/2016 tarih ve 2016/34 - 5 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi: 25/10/2016

Öğretim Üyesi Adı ve Soyadı			İmzası
1.	Tez Danışmanı	Yrd. Doç. Dr. Mehmet BARDAKÇI	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Hüdayi SAYIN	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. Ahmet Özcan	

Özet

Çin Halk Cumhuriyeti 50 yıllık gelişiminin ardından dünya siyasetinde etkin bir unsur haline gelmiştir. Bu gelişimi sağlayan ekonomi politikaları 1949-1978 Mao Dönemi ve 1978 sonrası Mao Sonrası Dönem olarak ikiye ayrılabilir. Bu politikaların sonucunda ciddi büyüme oranları gösteren Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi, bu gün dünyanın en büyük ikinci ekonomisidir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomi politikaları 50 yıllık kısa sayılabilecek bir süreçte, Çin ekonomisini dünya tarihinde eşi görülmemiş bir büyümeyi beraberinde getirmiştir ve bu politikalar Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış ilişkileri ciddi oranda şekillendirmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti dış siyasetini ve ilişkilerini belirlerken, siyasetinin ve ilişkilerinin temelini büyük ölçüde ekonomik birliktelilere, ticari ilişkilere ve enerji alışverişe dayandırmaktadır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik anlamda yükselişinin nedenleri olan ekonomi politikaları, bu politikaların sayısal ve karşılaştırmalı sonuçları, ve tümünün Çin Halk Cumhuriyeti dış ilişkilerine yansımaları tezimizin ana konusudur.

Anahtar kelimeler; Çin Halk Cumhuriyeti, Ekonomi Politikaları, Dış İlişkiler ve Dış siyaset

Abstract

Following fifty years of development period, China became an influential actor in global politics. Economic policies that brought about this development could be divided into two periods as the 1949-1978 Mao era and the post-Mao era after 1978. Chinese economy that experienced a significant amount of growth as a result of these policies has been the second largest economy in the world. Chinese economic policies have also shaped the country's foreign relations. China bases its external relations to a large extent on economic partnerships, commercial relations and energy trade.

The main theme of the thesis is China's economic policies that resulted in the rise of China economically, comparative results of these policies and the impact of China's economic policies on the country's foreign affairs.

Keywords: People's Republic China, Economic Policies, International Relations and Foreign Affairs

İÇİNDEKİLER

Tez Onay Sayfası	ii
Özet	iii
Abstract	iv
İçindekiler	v
Tablolar	ix
Önsöz	x
Giriş	1
1. ÇİN HALK CUMHURİYETİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	3
1.1 Siyasi Durum	3
1.2 Coğrafi Konum	4
1.3 Nüfus Yapısı	6
2. ÇİN HALK CUMHURİYETİ EKONOMİ POLİTİKALARI TARİHİ	8
2.1 Mao Dönemi	8
2.1.1 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	9
2.1.2 Yüz Çiçek Dönemi	10
2.1.3 İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi – İleriye Doğru Büyük Hamle	11
2.1.4 Sınırlı Yüz Çiçek ve İleriye Doğru Büyük Hamle Devrinin Sonu	15
2.1.5 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi – Kültür Devrimi	16
2.1.6 Dördüncü ve Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemi	20
2.2 Mao Sonrası Dönem	20
2.2.1 1978 Ekonomik Reformu ve Sonrası Dönemler	21
2.2.1.1 1978–1996 Ekonomik Reform Dönemi:	21

2.2.1.2 1997–2002 Yılları ve “Ekonomide Durgunluk Dönemi”	26
2.2.1.3 2003 ve Sonrası: “Ekonomide Büyüme Stratejisi Dönemi”	27
2.2.2 Reformların Sonuçları	27
2.2.2.1 Reformların Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri	27
2.2.2.2 Reformların Doğrudan Yabancı Yatırım Üzerindeki Etkileri	30
2.2.2.3 Reformların Finans Piyasaları Üzerindeki Etkileri	34
3. GÜNÜMÜZ ÇİN EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ	38
3.1 Gelir Kaynakları	38
3.1.1 Sanayi	38
3.1.2 Tarım ve Hayvancılık	40
3.1.3 İnşaat	40
3.1.4 Madencilik	41
3.1.5 Ulaşım Alt Yapısı	42
3.1.6 Enerji	43
3.1.7 Telekomünikasyon	43
3.1.8 Bankacılık	43
3.2 Ekonomik Göstergeler	44
3.2.1 GSYH	45
3.2.2 İthalat	45
3.2.3 İhracat	50
3.2.4 Dış Sermaye ve yabancı yatırımcı	53
3.2.5 Enflasyon	53
3.2.6 İstihdam	54

3.2.7 Parasının Değeri	55
3.2.8 Dış Ticaret Hacmi	57
4.ÇİN HALK CUMHURİYETİ’NİN EKONOMİK DEĞİŞİMİ SONRASI DÜNYA SİYASETİNDEKİ YERİ	59
4.1 Çin Dış Politikalarının Temelleri	59
4.1.1 Ekonomik Büyüme ve Enerji	60
4.1.2 Enerji Güvenliğinin Önemi	62
4.1.3 Deniz Yollarının Tercih Edilmemesi	62
4.1.4 Boru Hatlarının Önemi	64
4.1.5 Enerji Kaynaklarının Çeşitlendirilmesi	68
4.1.6 Kaynak Ülkelerin İstikrarı ve Enerji Fiyatları	69
4.1.7 Küresel Isınma ve Hava Kirliliği	71
4.1.8 Bölgesel Sorunlar	72
4.2 Çin Halk Cumhuriyeti’nin Diğer Devletlerle İlişkileri	73
4.2.1 Çin Halk Cumhuriyeti Rusya İlişkileri	74
4.2.2 Çin Halk Cumhuriyeti Hazar Havzası Devletleri İlişkileri	78
4.2.2.1 Çin Halk Cumhuriyeti - Kazakistan İlişkisi	81
4.2.2.2 Çin Halk Cumhuriyeti - Türkmenistan İlişkisi	82
4.2.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti - Özbekistan İlişkisi	83
4.2.3 Çin Halk Cumhuriyeti-Afrika İlişkileri	84
4.2.4Çin Halk Cumhuriyeti Orta Doğu İlişkileri	89
4.2.4.1 Çin Halk Cumhuriyeti –Mısır İlişkisi	90
4.2.4.2Çin Halk Cumhuriyeti –Arabistan İlişkisi	91
4.2.4.3Çin Halk Cumhuriyeti –İran İlişkisi	92

4.2.4.4 Çin Halk Cumhuriyeti -İsrail İlişkisi	93
4.2.5 Çin Halk Cumhuriyeti Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri	94
Sonuç	102
Kaynakça	104

TABLO LİSTESİ:

Tablo1: GSYH 1960-2014	13
Tablo2: GSYH 2007-2014	14
Tablo3: Çin Halk Cumhuriyeti'nin ithalat partnerleri	15
Tablo4: Çin Halk Cumhuriyeti'nin ithal ettiği ürünler	17
Tablo5: Çin Halk Cumhuriyeti'nin ihracat partnerleri	18
Tablo.6: Çin Halk Cumhuriyeti'nin ithal ettiği ürünler	20
Tablo.7: 2011-2016 arası enflasyon değerleri	23
Tablo.8: Dolar-Yuan paritesi 2006-2016	24
Tablo.9: Halkın Komün Sisteminin Gelişimi	31
Tablo 10: İleri Doğru Büyük Hamle Döneminde Açık Finansman (USD)	31
Tablo 11: İleri Doğru Büyük Hamle Döneminde Çin'de Sektörel Yatırımlar	32
Tablo 12: Mao Dönemi GSYİH ve Reel Büyüme Verileri	36
Tablo.13: Dış ticaret dengesi 1952-2014	44
Tablo.14: Ekonomik Özgürlük Endeksi 1952-2016	46
Tablo.15: Planlanan ve Gerçekleşen Doğrudan Yabancı Yatırım	47
Tablo.16: Eyaletlere Göre GSYH	49
Tablo.17: Şangay Borsası İşlem Hacmi	51
Tablo.18: Şenzhen Borsası İşlem Hacmi	51
Tablo.19: Şangay Türev Borsası İşlem Hacmi (adet)	52
Tablo.20: Şangay Türev Borsası İşlem Hacmi (USD)	52
Tablo.21: Temiz Enerji Yatırımlarında Dünyada İlk 5 (2015 yılı sonu)	65

Tablo.22: ABD'nin Çin'den İthal Ettiği Ürünler 2006 (Milyar \$)	90
Tablo.23: ABD'nin Çin'den İthal Ettiği Tarım ve Deniz Ürünleri 2007 (Milyon \$)	90
Tablo.24: ABD'nin Ofis Makinaları ve Veri İşleme Makinaları, (Milyon \$)	91
Tablo.25: Çin-ABD Ticaret Dengesi (Milyar \$)	91
Tablo.26: ABD'nin Çin'e İhracatı (1997-2005, Milyon \$)	92

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomi politikalarının tarihsel değişimi, bu değişimin Çin ekonomisine etkileri ve Çin Halk Cumhuriyeti dış ilişkilerini nasıl şekillendirdiği anlatılmıştır. Yakın tarihte, çarpıcı gelişmelere imza atan Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomisini ve ilişkilerini inşa süreci ve geldiği nokta dünya siyaseti açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple sürecin ve sonuçlarının anlaşılmasının oldukça önemli olduğu kanaatindeyim.

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerimi göz önünde bulundurup, bu zorlu süreçte desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen, değerli öneri ve katkılarıyla her türlü ilgiyi, anlayışı ve bilimsel yardımını gördüğüm, değerli hocam, tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bardakçı'ya teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca her türlü zorluğu birlikte göğüslediğim, hayatımın her evresinde benimle birlikte olan aileme, çalışma arkadaşlarıma ve tez çalışma imkanı bulmamda bana yardımcı olan ve her türlü fırsatı sağlayan yöneticilerime teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca beni okumam için teşvik eden ve bana hayatımın her aşamasında cesaret veren, bu günlere gelmemde en büyük payın sahibi olan merhum Hüseyin Cemil Gözükızıl'a sonsuz teşekkür eder ve rahmet dilerim.

İstanbul, Mayıs 2016

Cenk Osman GÖZÜKIZIL

GİRİŞ

1949 yılında Mao Zedong'un ülkenin başına geçmesinden bu güne Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi küçümsenemeyecek büyümelere sahne olmuştur. 1949-1978 Mao Dönemi ve 1978 sonrası Mao Sonrası Dönemde izlediği ekonomi politikaları, Çin Halk Cumhuriyeti'ni dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline getirmiştir. Bu büyümeyi sürdürmesi halinde, yakın gelecekte süper güç olma yolunda hızla ilerleyen Çin Halk Cumhuriyeti, dış siyasetinin temeline bu ekonomi politikalarını ve bunların doğurduğu sonuçları almaktadır.

Ekonomi çevreleri tarafından son 50 yılın en büyük yükselişi olarak kabul edilen bu yükselişin kaynağının, aşamalarının, sonuçlarının ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilişkilerine yansımalarının detaylı şekilde incelendiği tezimiz, bu alanda diğer kaynakların taranması ve derlenmesinin gerekliliği nedeniyle yazılmıştır.

Tezin içinde öncelikle Çin Halk Cumhuriyeti tanıtılmış, siyasi yapısı, coğrafi özellikleri, nüfus yapısı anlatılmıştır. Daha sonra geldiğimiz noktada Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisinin durumu özetlenmiş, gelir kaynakları açıklanmış ve ekonomik göstergelerle Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisinin kıyaslanması yapılmıştır. Daha sonra ekonomi politikaları tarihi anlatılmış, bu politikaların içeriği, aşamaları ve sonuçları değerlendirilmiştir. Son bölümde ise, bu politikaların ve ekonomik gelişimin, Çin Halk Cumhuriyeti dış politikasını ve diğer devletlerle ilişkilerini ne yöne çevirdiği, nasıl şekillendirdiği detaylı şekilde anlatılmıştır.

Çalışmanın daha iyi anlaşılması için, Çin Halk Cumhuriyeti'nin dünya siyasetine yön verecek kadar büyük bir ekonomi haline, çok kısa sayılabilecek bir sürede gelmesinin, bunun sonucunda dünyada dengelerin değişebileceğinin anlaşılması gerekir. Teknolojik gelişimin ve küreselleşmenin de etkisiyle, büyük ekonomilerin etkileme ve yönlendirme gücünün artması ve birbirleriyle bu anlamda büyük rekabetleri, dünya siyasetinin yönünü belirlemektedir ve refahın ve huzurun belirlenmesinde en önemli parametreler haline gelmiştir. İşte bu sebeple, en büyük ekonomi olma yarışına katılmış ve en ciddi adaylardan biri olma seviyesine ulaşmış, Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu durumu nasıl ve ne şekilde gerçekleştirdiği, ilişkilerine bu durumun nasıl yansdığı oldukça önemlidir.

Çalışmanın amacı, dünya siyasetinde hiç olmayan Çin Halk Cumhuriyeti'nin hızlı yükselişi ve etkin bir güç oluşunun nedenine ve nasılına ışık tutmaktır. Bu yükselişin ardında

yatan politikaların derinlemesine incelenmesi yoluyla, günümüz itibariyle süper güç olma yarışı veren Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu aşamaya nasıl geldiğinin anlaşılması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda bu ekonomi politikaları adım adım detaylandırılmış, ekonomik sonuçları istatistiksel verilerle sunulmuş ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış siyasetine verdiği şekil, çizdiği yol göler önüne serilmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti ekonomik kalkınmayı bir amaç olmak yerine, dünya siyasetine yön vermek için bir araç olarak görmektedir. Dolayısıyla iç ve dış politikalarının belirlenmesindeki en etkin unsur olarak ekonomik gelişimini görmektedir. Bu doğrultuda, neredeyse atılan her adımın ekonomik bir arka planı olduğu söylenebilir. İşte bu sebeple Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış siyasetini büyük ölçüde ekonomi politikaları, bu politikaların sonuçları ve enerji şekillendirmektedir. İkili ilişkilerinin neredeyse tamamını ekonomik iş birliklerine dayandıran, bölgesel ve küresel anlamda bu anlamda çok ciddi adımlar atan Çin Halk Cumhuriyeti'nin, gelecek planları en çok kaynak arayışı ve ticari istikrar ile ilgilidir.

Açık bir şekilde dünya siyasetine yön verme gayesi olmamasına ve hatta bu konuda Amerika Birleşik devletleri ile karşı karşıya gelmemek için çekinik davranışa da, Çin Halk Cumhuriyeti adımlarının tamamını ilerlemeye ve gelişmeye yönelik atmakta, bir çok ekonomiste göre yakın gelecekte ekonomik anlamda Amerika Birleşik Devletleri'nin önüne geçmeye hazırlanmaktadır. Diğer ülkelerle ikili ilişkilerinin temelinde ticari birliktelikleri ve enerjiyi ihtiyacını oturtmaktadır. Bu ekonomik birlikteliklere ve enerji alışverişine zarar gelmemesi ve hatta yeni ekonomik birlikteliklerin ve enerji ticareti kapılarının açılması için her türlü imkan ve kaynağını çekinmeden kullanmaktadır. Özellikle altyapı ve sanayi anlamında güçlü ve etkin bir unsur olmasını ve Birleşmiş Milletler ve diğer topluluklardaki konumunu ticari ilişkileri için kullandığını söyleyebiliriz. Bu anlayışın ardında yatan sebepleri, özellikleri ve etkileri tezimiz içinde detaylandırılmıştır, konuyla ilgili bir çok örneğe tezimizin içinde yer verilmiştir.

1. ÇİN HALK CUMHURİYETİ İLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Bu başlık altında Çin Halk Cumhuriyeti ile ilgili genel bilgi verilecektir. Tezimizin anlaşılması için öncelikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin tanınması önemlidir.

1.1 Siyasi Durum

Çin Halk Cumhuriyeti 1 Ekim 1949 tarihinde Mao yönetimindeki komünist rejimin yönetimi ele geçirmesiyle kurulmuştur. Çin sözcüğü sıklıkla Çin Halk Cumhuriyeti anlamında kullanılır. Çin 30 bölgeden oluşur. Bu bölgelerden 5'i özerktir. Çin Halk Cumhuriyeti bir çok etnik unsuru barındırmaktadır. Oldukça büyük bir coğrafyaya yayılmış durumda bulunan bu etnik unsurlardan kaynaklı, demokratik bir merkeziyetçilikle yönetilir. Yakın zamanda ekonomi politikaları liberalizme yaklaşırsa da, ulusal bütünlüğünü devam ettirmek maksadıyla, merkezi otoriteyi korumaya çalışmaktadır.¹

Ülkenin Resmi Adı: Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Yerel Adı: ZhonghuaRenminGongheguo'dur. Yönetim Biçimi: Sosyalist Cumhuriyettir. Milli Halk Kongresi adındaki parlamento tek meclisten oluşmaktadır. 23 bölge, 5 özerk bölge ve 4 belediyeden oluşur. Başkenti: Pekin'dir (Beijing). Devlet Başkanı: ŞiCinping'tir. Başbakan: LiKeqiang'tır. Milli Bayrak: Beş yıldızlı kırmızı bayraktır. Para Birimi: Renminbi (Yuan)'dır. Resmi tatiller: Yeni Yıl (Ocak 1), Bahar Bayramı (Çin ay takvimine göre yeni yıl), Uluslararası İşçi Bayramı (1 Mayıs), Milli Gün (1 Ekim) tarihleridir.

Üyesi Olduğu Uluslararası Kuruluşlar: ACD (Asya İşbirliği Diyalogu), AİGK/CICA, ASEAN (Diyalog Ortağı), Asya Altyapı Yatırım Bankası (AAYB), Bağlantısızlar Hareketi (Gözlemci), Birleşmiş Milletler (BM/BMGK), BRICS, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Turizm Örgütü, G-20, ICAO, IMF, Şanghay İşbirliği Örgütü, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı, AfDB (Afrika Kalkınma Bankası), APEC (Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Forumu), ARF, AsDB (Asya Kalkınma Bankası), ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Örgütü), BIS (Uluslararası İmar Bankası), CCC (Gümrük İşbirliği Konseyi), CDB (Karayipler Kalkınma Bankası), ESCAP (Asya ve Pasifikler Ekonomik ve Sosyal Komisyonu), FAO (Tarım ve Gıda Örgütü), G-77, IAEA (Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı), IBRD (Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası), ICAO (Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü), ICC (Milletlerarası Ticaret Odası), ICFTU (Uluslararası Serbest Ticaret Birlikleri

¹ TETSİAD, "Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu", s. 1

Konfederasyonu), ICRM (Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Hareketi), IDA (Uluslararası Kalkınma Birliği), IFAD (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu), IFC (Uluslararası Finansman Kurumu), IFRC (Uluslararası Kızıllaç ve Kızılay Toplulukları Federasyonu), IHO (Uluslararası Hidrografi Örgütü), ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü), IMF (Uluslararası Para Fonu), IMO (Uluslararası Denizcilik Örgütü), Inmarsat (Uluslararası Denizcilik Uydu Teşkilatı), Intelsat (Uluslararası Telekomünikasyon ve Uydu Örgütü), Interpol (Uluslararası Polis Teşkilatı), IOC (Uluslararası Olimpiyat Komitesi), ISO (Uluslararası Standartlar Örgütü), ITU (Uluslararası Haberleşme Birliği), LAIA (Latin Amerika Entegrasyon Birliği), MINURSO (BM Bati Sahra Referandum Misyonu), NAM, OPCW (Kimyasal Silahları Yasaklama Organizasyonu), PCA (Daimi Hakemlik Mahkemesi), UN (Birleşmiş Milletler), UN Güvenlik Konseyi, UNAMSIL (BM Sierra Leone Misyonu), UNCTAD (Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı), UNESCO (Eğitim-Bilim ve Kültür Örgütü), UNHCR (BM Mülteciler Yüksek Komiserliği), UNIDO (Endüstriyel Kalkınma Örgütü), UNIKOM (BM Irak-Kuveyt Gözlem Misyonu), UNITAR (BM Eğitim Araştırma Enstitüsü), UNMEE (BM Etyopya-Eritre Misyonu), UNTAET (BM Doğu Timor Geçiş Yönetimi), UNTSO (BM Mütareke Gözlem Örgütü), UNU, UPU (Dünya Posta Birliği), WHO (Dünya Sağlık Örgütü), WIPO (Dünya Fikri Mülkiyet Teşkilatı), WMO (Dünya Meteoroloji Örgütü), WTO (Dünya Turizm Örgütü), WTO (Dünya Ticaret Örgütü), ZC²

1.2 Coğrafi Konum

Asya Kıtası'nın doğusunda ve Pasifik Okyanusu'nun batı kıyısında bulunan bir Uzakdoğu ülkesidir. Kuzeyinde Moğolistan, kuzey doğusunda Rusya ve Kuzey Kore, doğusunda Sarı Deniz ve Doğu Çin Denizi, güney doğusunda Güney Çin Denizi, güneyde Vietnam, Laos, Birmanya, Hindistan, Bhutan ve Nepal, güney batıda Pakistan, Afganistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Kazakistan ile çevrilidir.

Yüz Ölçümü: 9563960 kilometrekare yüz ölçümü ile Rusya ve Kanada'nın ardından, üçüncü büyük yüzölçümüne sahip ülkedir.³

²T.C. Ekonomi Bakanlığı, (2014), Genel Sektör Bilgileri

³TETSIAD, s. 1

Sınır Komşuları: Afganistan, Bhutan, Burma, Hong Kong, Hindistan, Kazakistan, Kuzey Kore, Kırgızistan, Lahos, Makau, Moğolistan, Nepal, Pakistan, Rusya, Tacikistan, Vietnam sınır komşularıdır.⁴

Sahil Şeridi: 14500 kilometre

İklim: Çin Halk Cumhuriyeti'nin ülke sınırlarını 20 Kuzey- 50 Kuzey enlemleri arasında bulunmaktadır. Ilıman bölgeler ve astropikal alanlar oldukça fazladır. Bazı bölgelerde muson özellikleri görülür. Çin Halk Cumhuriyeti'ne yaz aylarında güneyden gelen Tropikal hava kütesinin etkisi ile tropikal iklim hakim, kış aylarında ise kuzeyden gelen Sibiryaya hava kütesinin etkisi ile karasal iklim hakimdir.⁵

Çin Halk Cumhuriyeti, iklim özellikleri baz alınarak 3 doğal bölgeye ayrılmıştır. Bunlar: Qinqhai-Tibet Alp Buzul Bölgesi, Batı Kurak Bölge ve Doğu Muson Bölgesi'dir.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin iklimi oldukça çeşitlidir. Kuzeyinde kutup altı, güneyinde tropikal iklim hakimdir. Dört mevsimi de yaşayan bölgeleri mevcuttur. Yarı-tropikal iklimin hakim olduğu güney bölgesinde, yıl boyunca yağış almaktadır. Güneyde yazlar sıcak, nemli ve uzun yaşanırken, kışlar kısa yaşanır ve kuzeyine göre daha ılımandır. Kuzey bölgelerde kışlar sert ve uzun görülür.

Arazi yapısı: Arazisinde çok sayıda yüksek yaylalar, dağlar mevcuttur. Doğusunda deltalar, ovalar, tepelikler bulunmaktadır. Batısında çöller hakimdir. Dağlar, platolar ve tepeler Çin Halk Cumhuriyeti'nin %65'ini kaplamaktadır. Rakımı 8000 m'nin üstünde olan, dünyadaki 19 dağdan 7'si Çin Halk Cumhuriyeti'nin sınırları içerisinde.

Deniz Seviyesinden Yüksekliği: En alçak noktası: TurpanPendi 154 m; en yüksek noktası: Everest Dağları 8,850 .

Doğal Kaynakları: Kömür, demir, petrol, doğal gaz, cıva, kalay, tungsten, antimon, manganez, molibden, vanadyum, alüminyum, kurşun, çinko, uranyum, hidro enerjidir.

Limanları: Dalian, Fuzhou, Guangzhou, Haikou, Huangpu, Lianyungang, Nanjing, Nantong, Ningbo, Qingdao, Qinhuangdao, Shanghai, Shantou, Tianjin, Xiamen, Xingang, Yantai, Zhanjiang

⁴TETSIAD, s. 2

⁵TETSIAD, s. 4

1.3 Nüfus Yapısı

Çin Halk Cumhuriyeti'nin 19 Ocak 2016 resmi nüfus sayımı verilerine göre 1,374,390,000 nüfusu vardır. Bu oran dünya nüfusunun %18'ine karşılık gelmektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti, geniş bir coğrafyada konuşlanmasına rağmen, nüfus yoğunluğu olarak da üst sıralardaki ülkelerden biridir. Ülkenin nüfus yoğunluğu 135 kişi/km²dir.⁶

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan nüfus patlamalarının bir sonucu olarak, Çin nüfus artışının önüne geçmek için bir ailenin birden fazla çocuğu olmasını yasaklamıştır. Ancak günümüzde, bu "tek çocuk" siyaseti insan hakları açısından ve sosyolojik sonuçları açısından oldukça tartışılan bir hal almıştır. Yine de bu kurallar çerçevesinde yıllık nüfus artışı bir miktar dizginlenmiştir. güncel nüfus artışı senelik 10 milyon civarındadır. 1970'li yıllarda bir çifte 5.8 çocuk düşerken, günümüzde bu oran 1.8'e kadar inmiştir.⁷

Ekonomik anlamda çok büyük ilerlemeler kaydeden Çin Halk Cumhuriyeti'nin, belki de karşılaştığı en büyük zorluk nüfusunun büyüklüğü ve nüfus artışıdır. Bu nüfus artışı Çin Halk Cumhuriyeti'ne ucuz iş gücü imkanı sağlasa da, bu denli bir nüfusa sahip bir ülke için; altyapı ve üst yapı olanaklarının sağlanması, gıda ve enerji talebinin karşılanması, çevrenin korunması ve benzeri konuları ciddi problemler arz etmektedir.⁸

Doğum Oranı: %1,29

Ölüm Oranı: %0,64

Ortalama Hayat Süresi: toplam nüfus: 71.62 yıl, erkek: 69.81 yıl, kadın: 73.59

yıl

Nüfus Artış Oranı: %0.52 (2014 verileri)(mfa.gov.tr)

Kent Nüfusu: %36.09.

Kırsal Nüfus: %63.91.

Şehirleşme Oranı: %41

En Büyük Şehri: Shanghai (Şangay)

⁶TETSIAD, s. 15

⁷TETSIAD, s. 16

⁸TETSIAD, s. 17

BaşlıcaŞehirleri: Beijing, Shanghai, Chongqing, Harbin, Chengdu, ShijiazhuangandTianjinbaşlıcaşehirleridir.⁹

Etnik Gruplar: Çin Halk Cumhuriyeti 56 resmi etnik gruba ev sahipliği yapmaktadır. Nüfusunun %92'sini Han etnik grubu oluşturmaktadır. Bu nedenle bu gün geldiği nokta itibariyle Çin kültürü yine bu Han grubunun kültürüdür. Han Çinlileri genelde kıyı kesiminde ve içeri bölgelerde konuşlanmaktadır. Kuzey bölgelerde ise azınlıklar yaşar.¹⁰

Din: Resmi bir din bulunmamasınarağmen halkın çoğuTaoist, KonfüçyistveBudisttir. Ayrıca nüfusun %2'si Hristiyan ve %3'ü Müslümandır.

Ülkede farklı inanç gruplarından bir çok insan yaşar. 16 milyonun üzerinde de Müslümanın Çin sınırları içerisinde yaşadığı bilinmektedir. Ayrıca Sincan-Uygur Özerk Bölgesi'nde de 30 milyona yakın Türk yaşamaktadır.

Konuşulan Dil: Standart Çince veya Pekin lehçesi olan Mandarin, Yue (Cantonese), Wu (Shanghaiese), Minbei (Fuzhou), Minnan (Hokkien-Taiwanese), Xiang, Gan, Hakka lehçeleri, diğer yerel diller. 56 etnik gruptan Hui ve Manchu, Han ile aynı dili konuşmakta iken, diğer gruplar kendi yazılı ve konuşma dilini konuşmaktadır.¹¹

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik politikalarının oluşmasında arka planı oluşturan başlıca siyasi, coğrafi ve demografik unsurlar yukarıda özetlenmiştir. Bundan sonraki bölümlerde, bu bilgilerin ışığında Çin Halk Cumhuriyeti'nin politikalarının ekonomisine yansması detaylı bir şekilde incelenecektir.

⁹ DEİK, Çin: Yükselişi Anlamak, 2009, s.1

¹⁰TETSİAD, s. 17

¹¹TETSİAD, s. 18

2. ÇİN HALK CUMHURİYETİ EKONOMİ POLİTİKALARI TARİHİ

Bu bölümde Çin Halk Cumhuriyeti'nin oldukça güçlü bir ekonomi haline gelmesini sağlayan ekonomi politikalarının, tarihsel süreci anlatılacaktır.

2.1 Mao Dönemi

Çin Halk Cumhuriyetinin ekonomisini ele aldığımızda tarihsel bakış açısıyla hareket edebiliriz. Çin ekonomisini etkileyen ve birbirinden çok farklı politikalar uygulanan iki dönem vardır. Bu perspektifte Mao dönemini ele almak istediğimizde, dönemi en iyi şekilde anlamak için Mançu hanedanının 1911 yılında hanedanından vazgeçmesiyle başlayabiliriz. Hanedanlıktan vazgeçilince Sun-Yat-Sen 1911 yılında cumhurbaşkanı olmuştur ve yeni bir döneme giren Çin'de sadece yönetim şekli değişmemiş aynı zamanda bu durum yeni ideolojik açılımları da beraberinde getirmiştir. Sun- Yat-Sen 'in döneminde amaçlanan Üç Halkçılık Prensibi olarak bilinen; Demokrasi, Milliyetçilik, Halkın Refahı üçlemesi Milliyetçi Çin Partisi ile beraber bugüne kadar sürdürülmüş bir ideolojidir. Sovyetler Birliği Komünist Partisi, Çin Komünist Partisini desteklemiş ve kurulmasında yol göstermiştir. O dönemde Sun-Yat-Sen öldükten sonra yerine geçen Çan-Kay-Şek GuaMitang (Milliyetçi Çin Partisi) "Üç Halkçılık" Prensibinin milliyetçilik ayağını üstlenirken Mao Zedung ise demokrasi ayağını üstlenmiş ve halkı refaha ulaştırmaya çalışmak için mücadeleler vermişlerdir. Mao her şeyden önce Lenin'in görüşlerini çok iyi incelemiş kararlı bir Leninist'tir. 1943 yılında Mao Zedong Çin Komünist Partisinin başına geçmiş ve üstlendiği görevi gerçekleştirmek amacıyla mücadelesine devam etmiştir. Bu yolda başarılı olabilmek için ilk yapması gerekenlerden olanı yaparak Çin Halk Cumhuriyetini kurmuş ve devlet başkanı olmuştur.¹²

O yıllarda en geri kalmış ülkelerden biri olan Çin de aşılması gereken ve ilerlenmesi gereken bir çok alan vardı ve bu durumdan kurtulmak için Çin'in kendini geliştirmek için göstermesi gerekenden daha fazla çaba harcaması gerekmektedir. Mao, ismiyle anılan bu dönemde Çin ekonomisinde katı-emredici merkezi planlamaya dayalı, dışa kapalı bir tutum sergilemiştir. Mao dönemi planlı ekonomi dönemidir ve bu yıllarda devlet her şeyin kontrolün ele almıştır. Üretim ve fiyatların belirlenmesinde, kaynakların dağıtımında tek yetkili devlettir. İktidarda olduğu sürede Mao partisinin kurulmasına yol gösteren Sovyetler

¹²HüsrevTABAK, "Mao Devletinden Devlet Mao'suna: Çin Dış Politikasında Tarih ve Değişim", Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi 1 (2), s.64, 2008.

Birliği'nde Stalin'i ziyaret etmiş ve aynı zamanda onunla görüşmek istemiştir fakat görüşmelerin sonucu Mao'nun istediği gibi olmamıştır. Bunun üzerine Mao, Marxist ve Leninist politikalarından kendi ülkesini olabildiğince uzaklaştırmış ve aralarına mesafe koymuştur. Sovyetler Birliği ise Mao'nun bu tutumundan hoşnut kalmamış ve karşılık olarak yaptığı yardımı ve her türlü desteği Çin Halk Cumhuriyeti üzerinden çekmiştir. Bu olaylar Çin'i ekonomi açısından sıkıntılı bir süreçten geçmesine neden olmasına rağmen Mao kendi ideolojisinden vaz geçmeyip kendi sosyalizmini yani Stalin'den arındırılmış olan sosyalizmi ülkesine uygulamayı denemiştir. Mao'nun çalışmaları Çin Halk Cumhuriyeti'nin çeşitli dönemlerden geçmesine sebep olmuştur.¹³

2.1.1 Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra Çin ekonomisi uzun bir savaştan sonraki temel durgunluğa maruz kalmıştır. Bundan sonraki yıllarda ise ekonomik iyileşme dönemi oldu. 1949-1952 arasında ki Sovyetler Birliği'ni örnek alan bir ekonomik kalkınma düşünöldü. Genel olarak döneme baktığımızda birçok ülkenin Sovyet Birliği'ni örnek alarak ekonomik kalkınma planları hazırladığını görüyoruz. Ekonominin geliştirilmesi amacıyla bu plan gerçekleştirilmeye çalışılmıştır ve Çin'de 1953 yılında ilk beş yıllık kalkınma planı yürürlüğe konulmuştur. Sovyetler Birliği, bu planın hazırlanmasında ve uygulanmasında Çin'e yardımda ve destekte bulunmuştur. Sovyet danışmanları Çin'e gitmiş ve kılavuzluk ve eğitimlik yapmış aynı zamanda da birçok Çinli öğrenci SSCB'ye gönderilmiş ve bu konuda eğitimlik almışlardır. Mimari ve spor eğitiminden, endüstri mühendisliğine, bilimsel araştırma ve eğitim kurumlarına kadar hemen hemen her alanda bu destekler sağlanmışır. Üretim araçlarının tümü kamu mülkiyetine alınacak ve hazırlanacak kalkınma planlarında; makinalı toplu tarım, ağır sanayi ve üretim makinaları üretimi öncelikli olacaktır. Çin, üretimi artırırken giderek üretim araçlarının sosyalist halk mülkiyetini oluşturmak amacıyla hareket etti. 1953-1956 döneminde ulusal ekonominin kapsamlı bir şekilde sosyalist dönüşümü tamamlandı. Köylüler, tarımsal üretici kooperatifleri kurmaya, esnaf ve zanaatkârlar da aynı şekilde örgütlenmeye teşvik edildi. Tarım, el sanatları sanayi ile kapitalist sanayi ve ticaretin sosyalist dönüşümünün alt yapısının tamamlanmasından sonra sosyalist devlet sektörü, ulusal

¹³TABAK, s.65

ekonomiyi yönlendirdi. Ülke ekonomisinin gelişmesini hedef alan Birinci Beş Yıllık Planı (1953-1957), tahmin edilenden önce tamamlandı. ¹⁴

Dönemin sonuçlarına bakarak, ilk beş yıllık planlamanın amaçladığı ağır sanayinin geliştirilmesi yoluyla ivmeli ekonomik büyümenin gerçekleştiğini ve de bu planın başarıya ulaştığını görebiliyoruz. Bununla birlikte enflasyonun düşürülmüş ve ülke altyapısının temelleri inşa edilmiştir. Sovyetler ile ilişkilerin güçlendirilmesinin sonucu olarak dış ticaret ilişkileri de gelişmiş ve Sovyet'e giden ihracat yolları açıldı. Demir-çelik, madencilik, çimento gibi alanlarda dikkat çeken gelişmeler sağlandı. Dönemin son yıllarına doğru devlet kontrolü artmış ve ekonomideki hakimiyeti büyük ölçüde ele geçirmiştir. Devlet kentlerde girişimci kısmı kamu kurumlarıyla çalışmaya ve ortaklık kurmaya mecbur tutarken, kırsalda da çiftçileri kooperatiflere dahil olmaya zorlamıştır. Uygulanan politikaların sonucu olarak; 1954 yılının sonunda çiftçilerin sadece %2'si kurulan kooperatiflere üye iken, bu veriler 1955'de %14, 1956'da ise %98 olmuştur. Kentlerde ise, 1956 yılının başlarında özel fabrikalar ve diğer işletmeler devlet tarafından uygulanan yoğun kontrollerle ve baskılarla kooperatiflere veya "kamu-özel ortaklığı" fabrikalara dönüştürülmeye zorlanmıştır. ¹⁵

2.1.2 Yüz Çiçek Dönemi

1958-1962 yılları arasında uygulamaya koyulan ikinci beş yıllık kalkınma planından önce, 1956'da Mao tarihe 'Yüz Çiçek Kampanyası' olarak geçen projesini hayata geçirmiştir. Artık aydınlar fikirlerinin daha serbest bir şekilde dile getirebileceklerdi. Bu projenin amacı entelektüellere uygulanan baskı ve sansürün azaltılması ve böylece yapıcı eleştiriler sayesinde Çin Komünist Partisi'ne fayda sağlanmasaydı. Komünizme giden yolda ülke problemlerinin aydınlar tarafından tartışılması, feodalizmden komünizme geçiş sürecinde karşılaşılabilecek olaylara karşı aydınların düşüncelerinden faydalanmak hedeflemiştir. İnsanlar Arasındaki Ayrılıkların Doğru Ele Alınması isimli konuşmasında yüz çiçek açsın ve yüz düşünce okulu çekişsin politikasını yürütmenin Marksist ideolojisini zayıflatmayacağını, aksine güçlendireceğini söylemiştir. Söylediklerinden de anlaşılacağı gibi Mao bu hareketin sonucunun kominizm ideolojisini yaymak açısından olumlu şekilde çok etkin olacağını düşünmüştür. Mao dönemin başlangıcında aydınlar, ChiangKai-shenk yönetiminin yetersizliğine karşı komünizm rejimini desteklemişlerdi. Fakat Çin'in bulunduğu duruma

¹⁴ÜmitÇALIK, "Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem)", s.186-187.

¹⁵ÇALIK, s.186-187.

bakıldığında hükümetin uyguladığı baskı ya karşın bu rejime olan sempatizanlıklarını kaybetmişlerdi. Yüz Çiçek Devrinin başlamasıyla kendilerine söz hakkı verilmişti. İlk etapta Mao'nun baskısından korkan entelektüeller pek fazla eleştiride bulunmamışlardı fakat ilerleyen safhalarda eleştiri dalgaları giderek artmaya başlamış ve sistem sarsılmaya başlamıştı. Aslında Yüz Çiçek Kampanyası ilk başlarda edebiyat, bilimsel ve sanatsal araştırma yapılmak için ortaya konulmuştur fakat bu amaçla birlikte Mao'nun istediği gibi aydınlar bağımsız düşünüp, eleştiri yapıp, tartışma konuları oluşturup düşüncelerinin hür biçimde ifade ettiler. Mao'nun beklediğinin aksine toprak ağalığının nasıl kaldırılacağı yönünde öneriler geleceğine; şuan ki hükümet, parti ve rejime karşı ağır eleştiriler yöneltilmeye başlanmıştır. Bu durum tahmin edileceği üzere Mao'nun hoşuna gitmemiş ve Yüz Çiçek girişimi hüsrarla sonuçlanmıştır. Bu atlıma güvenip özgürce hükümeti ve ülke durumunu eleştiren yaklaşık 800.000 aydın ise Mao'nun durumdan rahatsız olması sonucu; hapse atılmış, işlerinden olmuş hatta çalışma kamplarına gönderilenler dahi olmuştur. Yüz çiçekdönemi açıkça şunu göstermiştir: (i) Çin Komünist Partisi'nin ideolojiyi yayma ve temelini sağlam şekilde oturtma çabaları olumsuz sonuçlanmış ve halkı bu konuda istenilen yönde bilinçlendirme ve eğitmede parti başarısız olmuştur. (ii) Entelektüeller partiye karşı olup bir direnme örneği göstermişlerdir.¹⁶

2.1.3.İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi – İleriye Doğru Büyük Hamle

1957 yılının Kasım ayında Moskova'da düzenlenen Komünist Partilerin Enternasyonal Konferansı'nda Mao ilk defa Çin'in 15 sene içerisinde Büyük Britanya'yı çelik üretiminde geçeceğini belirtmiştir. Mao bu amacı doğrultusunda her yöntemin uygulanabilir olacağını varsayacak ve Çin halkı bu uğurda büyük bedeller ödeyecektir. Bu çerçevede 1958 tarihinde daha çok "Büyük İleri Atılım" olarak bilinen İkinci Beş Yıllık Kalkınma Projesi başlatılmış ve ilkinden farklı olarak Sovyet modelini örnek alan bir planın yerine Çin usulü bir yol takip edilmiştir. Bu yıllarda kısa dönemlik özgürlük ortamının sonlandırıldığını ve ikinci beş yıllık kalkınma planıyla birlikte İleriye Doğru Büyük Hamle döneminin takip edildiğini görüyoruz. Sovyet modelinin örnek alınmamasındaki en büyük sebep Çin Komünist Parti'sinin Sovyetler ile arasındaki ilişkinin eskisi gibi iyi olmaması ve Mao'nun Çin'in Sovyetlerden farklı bir yapıya sahip olduğunu düşünüp kalkınma için farklı metotların benimsenmesi gerektiğini savunmasıdır. Büyük İleri Atılım projesi genel hatlarıyla bakıldığında tarım ve endüstrinin

¹⁶Oral SANDER, "Çin Halk Cumhuriyetinde Büyük Proleter Kültürel İhtilal", ss.279-282

büyümesini sağlamayı amaçlamaktaydı. Mao'nun düşüncesine göre bu iki alanda büyümek aynı zamanda diğer alanlarda da büyümek demektir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma projesine sanayi ve tarım üretimini ikiye katlayacağı sloganıyla başlanmıştır.¹⁷

Komünizm öncesinde Çin ekonomisinin yapısında tarıma dayalı bir feodal sistem vardı. Mao'nun bu proje ile amaçladığı bir diğer hedef ise İleriye Doğru Büyük Hamle dönemi sayesinde hala tam değiştirilememiş olan feodal yapıdan biran önce komünizme geçişi sağlamaktır. Bu nedenle bu dönem içerisinde üretim kontrolünü devlet tamamen ele almış ve özel tarım üretimini yasaklamıştır. Bununla yetinilmeyip özel üretim girişiminde bulunan çiftçiler de hoş karşılanmamış devrimci olarak suçlanmışlardır. Toplum devlet tarafından komünler şeklinde organize edilmiştir. Bütün Çin'de ortalama büyüklüğü 20.000 kişiye denk gelen, ama 100.000 kişiden de oluşabilen 24.000 komün oluşturulmuştur. Komünler hem çiftliklere hem de küçük küçük demir ve çelik üretme birimlerine sâhiptirler. Komünler ürettikleri ürünlerden yaşamlarını sürdürebilmek için gerekli olan kısmı kendilerine ayırdıktan sonra, üretim fazlasını devlete vereceklerdir. Bu sayede demir-çelik endüstrisini de geliştirmiş olacaklardı ve artık tarım toplumu yerine sanayi toplumu oluşmaya başlayacaktı. Çin nüfusuna bakıldığında o dönemde yapısı itibariyle de kırsal özellik gösterdiği için, ilk etapta kırsal kesimin komünler şeklinde örgütlenip, kırsal sanayinin gelişimi sağlanmak istenmiştir. Mao yaptığı hesaplara göre İngiltere'yi sanayi alanında on beş yıl içerisinde yakalamış olacaktı. Dönem içerisindeki kamu yatırımlarına baktığımızda, kaynakların önemli oranda endüstriye ayrıldığını görebiliriz. Oransal olarak, artan yatırımların büyük kısmı sanayi sektörüne yapılmış; devletin sanayiye ayırdığı yatırım payı 1956 yılındaki %38 seviyesinden, 1958 yılında %56 seviyesine çıkmıştır.¹⁸

¹⁷SANDER, s.280

¹⁸SANDER, s.281

Tablo.9: Halkın Komün Sisteminin Gelişimi

Yıl	Komün	Tugay	Üretim Takımı	Halkın Komünündeki Hanehalkları	Halkın Komünlerindeki Nüfus
		(10 bin)	(10 bin)	(10 bin)	(10 bin)
1958	23630	-	-	12861	56017
1959	25450	51,8	329,9	12745	55443
1960	24317	46,4	289,2	12662	-
1961	57855	73,4	408,9	13199	-
1962	74771	70,3	533	13410	-
1965	74755	64,8	541,2	13527	59122
1970	51478	64,3	456,4	15178	69984
1975	52615	67,7	482,6	16448	77712
1979	53348	69,9	515,4	17491	80739

Kaynak: Tan, Q. “Decollectivisation and Reconstruction of Ownership in Rural China: Some Differences from Central and Eastern European Countries”, The University of Liverpool Centre for Central and Eastern European Studies Working Paper, No:52, s.6

Tablo 10: İleri Doğru Büyük Hamle Döneminde Açık Finansman (USD)

Yıl	Gayrisafi gelir (USD)	Gayrisafi harcama (USD)	Denge Tutar (USD)	Gayrisafi gelirin yüzdesi %
1957	4.563.042.000	4.474.782.000	88.260.000	1,93
1958	5.701.596.000	6.022.274.000	-320.678.000	-5,62
1959	7.165.241.000	8.133.159.000	-967.918.000	-13,51
1960	8.418.533.000	9.621.811.000	-1.203.278.000	-14,29
1961	5.238.231.000	5.398.570.000	-160.339.000	-3,06
1962	4.613.056.000	4.490.963.000	122.093.000	2,65

Kaynak: Dali L. Yang, Calamity and Reform in China: State, Rural Society, and Institutional Change Since the Great Leap Famine, Stanford University Press, 1996, s. 35

Nitekim ÷lkede gerektiğinden fazla tahıl ve pirinç stokuna sahip olduğunu zanneden Çin Komünist Parti ileriki yıllarda komünlerin farklı alanlara yönelmesi gerektiğine karar vermiş ve tarlalardan çekilen işçiler kanal, köprü, çelik üretiminde çalıştırılmışlardır. Mao'nun hedefini gerçekleştirebilmek amacıyla çelik üretime büyük önem verilmiş ve müthiş bir üretim sürecine girilmiştir. Ancak üretilen çeliğın kalitesiz olması ve neredeyse hiçbir işe yaramaması büyük bir kaynak ve emek israfına neden olmuştur. İlk yıl olumlu hava koşullarının da etkisiyle üretimde artış sağlansa da 1959 yılında baş gösteren kuraklıkla birlikte yapılan planlar olumsuz yöne doğru gitmeye başlamıştır. 1959-1962 yılları arası Çin halkı açısından tam bir felaket olmuştur. Çin Komünist Parti'nin bu radikal projesi sonucunda ekonomik kriz patlak vermiş, kıtlık baş göstermiş ve milyonlarca Çinli hayatını kaybetmiştir. Büyük İleri Atılım politikası ile köylü toplumu bir anda sanayi toplumuna dönüşmüş, dünün çiftçileri birden fabrika işçileri olmuşlardı. Bu politikanın yanlış olduğunu belirten yetkililer vatan haini ilan edilerek, idam edilmiş ve Mao ne pahasına olursa olsun hedefe varmak için sonuna kadar bu facianın devam etmesine göz yummuştur. Bu büyük felaket Mao yönetimine ve Çin devrimine indirilen bir darbe etkisi yaratmıştır. 1961 yıllarından sonra genç nüfusta, devlet kurumlarında çalışan yönetici topluluklarında önemli anlamda hareketsizlik, hayal kırıklığı kendini belli etmeye başlamıştır. Çin devrimi heyecanını yitirmiş, hükümet tarafından daha ılımlı politikalar izlenmiştir.¹⁹

¹⁹SANDER, s.283

Tablo 11: İleri Doğru Büyük Hamle Döneminde Çin’de Sektörel Yatırımlar

Yıl	Yatırım miktarı (USD)			Toplam yatırımdaki pay %		
	Tarım	Hafif sanayi	Ağır sanayi	Tarım	Hafif sanayi	Ağır sanayi
1956	175.049.000	138.274.000	864.948.000	7,70	6,1	37,80
1957	175.049.000	161.810.000	903.194.000	8,30	7,7	42,80
1958	386.873.000	320.678.000	2.224.152.000	9,80	8,1	56,20
1959	483.959.000	339.801.000	2.733.118.000	9,40	6,6	53,10
1960	664.892.000	307.439.000	3.069.977.000	11,60	5,4	53,70
1961	250.070.000	113.267.000	1.016.461.000	13,30	6,1	54,20
1962	211.824.000	47.072.000	542.799.000	20,2	4,4	51,8
1963	323.620.000	52.956.000	670.776.000	23	3,7	46,4

Kaynak: Dali L. Yang, Calamityand Reform in China: State, RuralSociety, andInstitutional

2.1.4 Sınırlı Yüz Çiçek velleriye Doğru Büyük Hamle Devrinin Sonu

1961 ve 1962 yılları arasındaki Yüz Çiçek Devrine “sınırlı özgürlük devri” denmesinin nedeni 1965 yıllarından sonra entelektüellere karşı tutumun hücum ve baskıya dayanmasından kaynaklanmaktadır. Neredeyse istisnasız olarak entelektüelleri kapitalist ve değişimci fikirleri yaymakla suçlayan hemen hemen her kaynak ve yayın “Yüz Çiçek Devrimi” dönemini feyz almış ve bu döneme atıf yapmıştır. Bu dönemden sonra Çin ekonomisinin çok kötü bir dönem geçirdi. İleriye Doğru Büyük Hamle Döneminin başarısız olması ve kuraklığın boy gösterip kötü mahsul devrinin başlaması ile hükümet ekonomiyi harekete geçirmek amacıyla bütün kaliteli elemanların hatta entelektüellerinde işbirliğine girmesini sağlamayı amaçlayarak 1961 ile 1962 Eylül arasında “Bırakın Yüz Çiçek Açsın” kampanyasını başlattı. Bu kampanyayı başlatırken çok dikkatli davranan hükümet Yüz Çiçek devrinden ders çıkararak yoluna devam etti ve akademik tartışma ile ideolojik tartışma arasında belirgin bir çizgi çekmiştir. Buna rağmen ekonomi, tarih ve eğitim hakkında çeşitli fikirler çıkmış ve bu fikirler çatışmıştır.²⁰

²⁰SANDER, s.284

Beklenildiği üzere ekonomi konusunda olan fikirler devlet kontrolünün azaltılması yönünde olmuştur. Diğer bir eleştiri ise eğitimde ki siyasal bilinç öğretisinin eksikliği yönünde idi. Eğitim alanında olan bu gevşeme başbakan yardımcısı olan Ch'enYi' nin 1961 Ağustosunda Pekin' de mezunlara verdiği demeçten sonra olmuştur. Ch'enYi verdiği nutukta yükseköğretim görmüş olan mezunların kendi eğitim alanlarında ki konularla ilgilenmeleri gerektiğini, siyasete kafa yormalarına gerek olmadığı, onun yerine kendilerini alanların geliştirip o şekilde sosyalizme katkı sağlamaları gerektiğini anlatmıştır. Bu konuşma sonrasında eğitim kurumlarında siyasal bilinçlendirme azaltılmış hatta Pekin Üniversitesinde her yıl siyasal açıdan en bilinçli sınıf seçimi ve “Kızıl Bayrak Sınıfı” unvanı verilmesi ritüeli kaldırılmıştır. Gevşeme döneminde okullarda öğretimin her şeyden önce gelmesi ve beden değil beyin gücünün geliştirilmesi hedeflenmiş ve buna paralel olarak yetişen yeni seçkin ve eğitilmiş nesil sistem üzerinde belirli bir güce sahip olmaya başlamıştır. Bu nedenle Çin Komünist Parti'ne göre azaltılmış devlet kontrolü tekrar ele alınmalıydı ki yeni ortaya çıkan eğitilmiş kesimler ihtilalci yapıyı bozmuş örgütsel yapıyı değiştirmeye çalışmasınlar. İşte bu nedenlerle, ekonominin biraz iyileşmesini bekleyen Çin Komünist Partisi 1962 sonlarında kontrolü tekrar sıkılaştırmıştır.²¹

İlk belirtiler Mao'nun sınıf kavgasının tekrar gündeme getirmesiyle görülmüştür. Bunun ardından da 1963 yılında “Sosyalist Eğitim Hareketi” kurulmuş ve parti ideolojisini tekrar dönülmesini amaçlamışlardır. Çünkü Mao'ya göre komünistler kapitalist sanata gereksiz ve anlamsız bir şekilde yönelme göstermekteydiler ve sosyalist sanatı ilerletmeye çalışmamaktaydılar.1964 yılının sonlarında ise Mao, entelektüellere karşı temizleme çabalarını sistemli olarak artırmıştır.²²

2.1.5 Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi – Kültür Devrimi

1966 yıllarında başlattığı Kültür Devrimi ile Mao'nun hedefini gerçekleştirmek için iki aşama vardı. İlk önce devrimci görüşe karşı olan kesimi siyasal hayattan atması gerekiyordu. Sonuç olarak bu kesimin ideoloji ve sistem üzerindeki etkisi de kaldırılacaktı. İkinci aşamada ise ideolojiyi her kesime yaymak için “yapıcı” programı başlayacaktı.

²¹SANDER, s.285

²²SANDER, s.286

İlk aşama, TengTo, ChouYang ve Wu Han gibi isimleri duyulmuş entelektüellere karşı temizleme operasyonu 1965 Kasımından 1966 Mayısına kadar devam etti. Başlıca amaçlar, resmi parti organı olan halk gazetesinin (RenminRibao) başyazarı olan ve 1953-1959 arasında gazete görev alan TengRo ile Pekin Vali Yardımcısı aynı zamanda da dönemin önemli tarihçilerinden olan Wu Han'ı tasfiye etmektir. Bu girişimler kültürel devrimin şekillendirilmesinde önemli rol almıştır. ChouYang ise 25 yıldan beri Mao'nun yanında çalışan ve yazışmalarından sorumlu olan kişiydi fakat söz dinleyen ve rejime bağlı olan entelektüel kesimin yetiştirilememesinden sorumlu tutuldu.²³

Kültür Devrimin ikinci aşamasında ki ilk gelişme Pekin Üniversitesi rektörü Lu Ping'in görevden alınmasıyla başladı. Bunun yapılmasındaki gerekçe rektörün üniversitede eğitim politikası olarak emekçi devrim davasının yerine burjuva davasına hizmet edecek nesiller yetiştirmek olmasıydı. 1966 Temmuzunda eğitime 6 ay ara verildi ve bu sayede yüksek eğitim kurumları eğitim politikalarını kültürel devrimin gerektirdiği şekilde düzenleyebileceklerdi. Aynı zamanda girişlerde kontrol altına alınıp akademik kabiliyeti olan bireyler için giriş sağlanabilecekti. Böylece köylüler işçiler ve askerler yükseköğrenim göremeyeceklerdi.²⁴

İhtilalin tamamlanması için gereken son hamle Kızıl Muhafızların oluşturulmasıydı. Bu ordu başkentin kolej ve ortaokul öğrencileri tarafından Kültürel Devrimi desteklemek amacıyla kurulmuştu. 1966 Ağustos toplantısında Kızıl Muhafızlar kendilerini göstermişlerdir. Fakat işlerin kızışmasıyla birlikte gelişmeler kısa süre sonra kontrolden çıkmış Kızıl Muhafızların aşırıya kaçması ve Kültürel Devrime uymayan herkese karşı terör estirmesi ülkeyi çok farklı bir yöne çekmiştir. Dönemin ekonomisini ele aldığımızda 1966 yılında başlayan üçüncü kalkınma planının uygulandığını görebilmekteyiz. Kalkınma olanında konulan hedeflerin en belirginleri ise ülke savunması yönündeydi. Çünkü her an çıkabilecek bir savaşa karşı ülke ekonomik anlamda hazırlıklı olmalıydı ve kendi kendine yetebilmeliydi. Genel hatlarıyla bakıldığında dönemin amaçlarına ulaştığı dikkat çekmektedir. Gayrisafi sanayi ve tarımsal üretim hedefleri %14.1 oranına yükselmiş; gayrisafi tarımsal üretim hedefin %2.2, gayrisafi sanayi üretimi hedefin %21.1 oranında yukarısına çıkmıştır. Ekonomik gelişmeler açısından dönemi incelediğimizde özellikle 1967 ve 1968 yıllarında sırasıyla %5.7 ve %4.1 ekonomik oranların ufaldığını, sonrasında ise 1969 -1970 yılları arası

²³Selim İNANÇLI, Ahmet KAMACI, "Küreselleşme Sürecinde Çin Ekonomisi Ve Türkiye İle Dış Ticaretinin Yapısal Ve Sektörel Analizi", s. 135.

²⁴İNANÇLI, s. 136.

sırasıyla %16.9 ve %19.4 oranlarında büyüdüğünü görüyoruz. 1967-1968 yıllarındaki düşüşü Kültür Devrimi ile birlikte gelen terör ortamıyla birlikte incelersek iç karmaşanın ancak 1968 yılının sonlarına doğru düşüşe geçmeye başladığını görmekteyiz. İç istikrarın sağlanmasının ardından bu üretime de olumlu şekilde yansımıştır.²⁵

“Kültür devrimi çerçevesinde Çin, dış dünyayla siyasi ve diplomatik temaslarını en aza indirdi. 1970’e kadar süren bu dönemde Çin, içe kapanmış ve katı politikalar uygulanmıştır. Temel amacı, Çin’in kapitalizmin sürecine girmesini engellemektir. Halk zorla komünizme teslim edildi. Askeriyapı hariç her alanda yeniden düzenlemeler yapıldı. Sonuçta, Kültür Devrimi de başarısızlıkla sonuçlandı. 1970’lerde Çin, içe kapanma politikalarını sonlandırarak dünya açılmıştır. Bu dönemde, ABD ve Japonya ile siyasi ve ekonomik ilişkiler oluşturulmuş ve Çin’in kapitalizm sürecine girmesi sağlanmıştır.”²⁶

²⁵ÇALIK, s. 188.

²⁶İNANÇLI, s. 137.

Tablo 12: Mao Dönemi GSYİH ve Reel Büyüme Verileri²⁷

Yıllar	GSYİH Endeksi	GSYİH cari fiyatlar milyar yuan	Kişi başı GSYİH yuan	Yıllık reel büyüme oranı
1952	100	67,9	119	
1953	115,6	82,4	142	15,06
1954	120,5	85,9	144	4,20
1955	128,6	91	150	6,80
1956	147,9	102,8	165	15,00
1957	155,5	106,8	168	5,10
1958	188,6	130,7	200	21,30
1959	205,2	143,9	216	8,80
1960	204,6	145,7	218	-0,30
1961	148,7	122	185	-27,30
1962	140,4	114,9	173	-5,60
1963	154,7	123,3	181	10,20
1964	183	145,4	208	18,30
1965	214,2	171,6	240	17,00
1966	237,1	186,8	254	10,70
1967	223,6	177,4	235	-5,70
1968	214,4	172,3	222	-4,10
1969	250,6	193,8	243	16,90
1970	299,3	225,3	275	19,40
1971	320,2	242,6	288	7,00
1972	332,4	251,8	292	3,80
1973	358,6	272,1	309	7,90
1974	366,9	279	310	2,30
1975	398,8	299,7	327	8,70
1976	392,4	294,4	316	-1,60
1977	422,2	320,2	339	7,60

Kaynak: chinability.com

²⁷chinability.com verileri

2.1.6 Dördüncü ve Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemi

Dördüncü ve Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planları Dönemi 1971-1980 yıllarını kapamaktadır. 1976 yılında artık Mao ölmüştür ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu ayan uygulanan politikaların temeli neredeyse tamamen değişmiş ve farklı bir boyut almıştır. Mao' nun ölümüyle bir panik havası yaşansa da sonrasında ülke toparlanmış, ilk adımı 1978 yılında atılan ve derinleşerek devam eden reformlar birçok açıdan, diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan yeni liberal politikalarına yakınlaştırılmıştır. 1971 ve 1977 dönemleri çalkantılı olsa da gelen olarak ekonominin büyüme oranında bir ilerleme olduğu söylenebilir. Buna istisna olarak 1976 yılı gösterilebilir. Çünkü o dönemde karşılaşılan 7.8 şiddetindeki deprem felaketi piyasayı olumsuz etkilemiştir. Bu deprem felaketi sonucu ticari binaların %78 'i yıkılırken Tangshan şehrindeki evlerin de %95 'i yok olmuştur.²⁸

2.2 Mao Sonrası Dönem

Mao'nun ölümünün ardından, Çin Halk Cumhuriyeti'nde 1976-1978 yılları arasında bir kaos dönemi yaşanmıştır. 2 yıl süren bu karmaşa dönemi, DengXiaopinga'nın galibiyetiyle sona ermiştir. Mao'nun ardından Deng'in yönetimi ele geçirmesiyle, Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi yeni bir döneme adım atmıştır. Deng'le birlikte Çin devletçi yapısının dışına çıkıp, açık bir piyasa ekonomi politikası benimsemeye başlamıştır.

Deng'in başa geçmesiyle birlikte, 1949'da komünist rejimin iktidara gelmesiyle benimsenen S.S.C.B. modeli, planlı ekonomiden kısa zamanda vaz geçildi. Çünkü bu dönemde Çin Halk Cumhuriyeti'nde ekonomi kötüye gitmiş, Çin Halk Cumhuriyeti dünya üretiminin yaklaşık bide dördüne kadar gerilemişti. Bu yıllarda kişi başına düşen milli gelir yaklaşık 126 dolara tekabül etmektedir. 70'li yıllarda kimse yakın gelecekte Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik anlamda dünya liderlerinin arasına girebileceğini tahmin edemezdi. 1949-1976 Mao dönemi, ekonomik kalkınmanın temellerini atsa da, bazı ciddi ekonomik problemleri de beraberinde getirmişti. Bunların başlıcaları, planlı ekonomi modelinin klasik eksiklikleri olan kaynak israfı, verim düşüklüğü, teknolojik gelişmenin yavaşlığıdır. Yani Mao'nun planlı ekonomisi istikrarı sağlamış ancak, büyüme ve refahı

²⁸iNANÇLI, s. 137

getirememiştir. Soğuk savaş dönemindeki Amerika Birleşik Devletleri'nin ambargosunun yanında, kapalı ekonomi politikasının Çin Halk Cumhuriyeti'nin dünyaya açılmasını engellemesi de ekonomik anlamda gerilemenin büyümesine destek olmuştur.²⁹

Çin Komünist partisi, Aralık 1978 yılında bir parti komite toplantısı düzenledi. 11. Merkez Parti Komitesi, bir çok kaynak tarafından ekonomik gelişmelerin başlangıcı olarak görülür. Çünkü partide DengXiaopinga liderliğinin başlaması hükümet politikalarının başlı başına değişmesine sebep olmuştur. Bu dönemden itibaren Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomi politikası sadece ekonomik gelişme üzerine kurulmuştur. Bu değişimle birlikte, tarımda, üretimde, dış ticarete, kamusal alanda ve bir çok yerde köklü değişiklikler yaşanmıştır.

2.2.1 1978 Ekonomik Reform ve Sonrası Dönemler

Çin Halk Cumhuriyeti kurulduğu yıldan itibaren planlı ekonomi politikasını benimsemiş, bu dönemde planlı ve istikrarlı bir altyapı kurulması sağlanmıştır. Ama bu sistem zaman içinde işlevselliğini yitirmiş, ekonomik gelişme ve canlanmaya ciddi bir engel teşkil etmeye başlamıştır. bu sebeple, Deng yönetiminde ciddi yapısal reformlara gidilmiştir.

2.2.1.1. 1978–1996 Ekonomik Reform Dönemi: “Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş”

Bu dönemi 1978–1984, 1985–1991 ve 1992–1996 dönemleri olarak üçe ayrılmıştır.

1978-1984 döneminde, DengXiaoping yönetimiyle birlikte, Çin Halk Cumhuriyeti kendine özgü bir piyasa reformu başlatmıştır. Bu reformun gerekli olmasının nedenleri genel olarak; Mao hareketinin giderek halkın desteğini kaybetmesi, kıtlıklarla baş edilememesi ve piyasa ekonomisi uygulayan komşu devletlerin Çin Halk Cumhuriyeti'ne göre daha başarılı sonuçlar almasıdır.³⁰

Bu dönemdeki reformlar genellikle tarımla ilgilidir. “Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi” adı verilen sistemle, aile üretimin bir parçası haline getirilmiştir. Önceden devlete çalışan çiftçi aileler (O dönemde toplumun yüzde 70'e yakını tarımla ilgilenmekteydi.), artık

²⁹iNANÇLI, s. 137.

³⁰iNANÇLI, s. 136.

ürettikleri fazla ürünü, piyasada serbestçe satabilecekti. Bu dönemin tarım politikaları, ilerleyen bölümde daha detaylı incelenecektir.

1985-1991 yılları arasındaki dönemde ise reformlar genellikle, kamu işletmeleriyle ilgili olmuştur. Özelleştirmelerle ilgili yapılan reformlar da, ilerleyen bölümde ayrıntılı bir şekilde anlatılacaktır.

1992-1996 yılları arasındaki üçüncü dönemde de, reformlar yabancı sermaye ile ilgilidir. Daha önce kapalı bir ekonomi şeklinde olan, Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi, bu dönemdeki reformlarla birlikte yabancı yatırımlar almış ve dünya ticaretine açılmıştır. Bu dönem de benimsenen “Açık Kapı Politikası” daha sonra detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

1978-1996 yılları arasında, “Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş” döneminde, kapalı ekonomiden vaz geçilip, dünyayla bağlar kurulmuş, devlet kontrolünde planlı ekonomiden de aşamalı olarak, serbest piyasa ekonomisine geçilmiştir.

Serbest Piyasaya Geçiş Döneminde Yapılan Reformlar:

Mao dönemi politikalarının sürdürülebilir olmadığına anlaşılmasının ardından, Deng yönetiminde bir çok reform hareketi başlamış ve başlatılan bu reformlar Çin Halk Cumhuriyeti'nin geleceğini bütünüyle değiştirmiştir. Deng döneminin reformlarının arkasında yatan yaklaşımını şu sözlerinden anlayabiliriz: “Bazı kişiler ve bölgeler önce zenginleşsin, sonunda toplumun tümü zenginleşecektir.” Deng Xiaoping ölümüne kadar Çin Halk Cumhuriyeti gelişimin liderliğini yapmıştır. Onun önderliğinde Çin ekonomik ve reformist anlamda büyük atılıma sahne olmuş ve dünyanın en büyük güçlerinin birine dönüşmüştür. Günümüzde, dünyanın en büyük ihracatçıları arasında yer almaktadır, döviz rezervleri ve bütçe fazlası rekor düzeydedir, ayrıca çarpıcı şekildedir yatırım çeken bir ülke konumundadır. İşte Çin'in bu gün geldiği noktaya ulaşmasında en önemli ayraçlardan biri olan Deng dönemi reformlarını dört ana başlıkta inceleyebiliriz.

Kırsal Reform:

Mao döneminde yapılan sanayi politikalarına rağmen, Çin Halk Cumhuriyeti'nde nüfusun yüzde 71'i tarımla ilgileniyordu. Yani Çin Halk Cumhuriyeti'nde hala kırsal bir yapı vardı. Mao döneminde tarımla üretilen artı değer, sanayi yatırımlarında kullanılmış, tarım

yatırımlarının sifıra yakın olması nedeniyle tarım sektörü gerilemişti. Kollektif tarım politikasıyla, hane tarımı yasaklanmış, insanlar devlet topraklarını işlemeye mecbur bırakılmıştır. Göç yasağının da etkisiyle, insanlar verimsiz şekilde çalışmaya başlamış, topraklar verimsiz kullanılmaya başlanmıştır. Deng dönemiyle birlikte hane tarımına dönülmüş, fiyat ve ürün denetimleri hafifletilmiş, devlet alımlarında yüksek fiyatlar uygulanmaya başlanmıştır. Vergilerde azaltma yoluna gidilmiş ve çiftçiler tarafından senelik minimum üretilmesi gereken miktar azaltılmış, çiftçilerin işi kolaylaştırılmıştır. Ayrıca çiftçilerin ürünlerini sadece devlete satma zorunluluğu kaldırılmış, yerel pazarlarda tarım ürünleri ticaretinin önü açılmıştır. Bütün bunların sonucunda, tarımda verim artmış ayrıca çiftçiliğe zorlanan insanların, başka sektörlerde çalışabilmesiyle, diğer sektörlerde de gelişim başlamıştır. Ayrıca “Köy ve Kasaba İşletmeleri” bu dönemde kurulmaya başlanmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti’nin ekonomik kalkınmasında bu kurumların önemi büyüktür.³¹

Köy ve Kasaba İşletmeleri Çin Halk Cumhuriyeti’nde kısa zamanda yoksullukla savaşın en büyük silahı haline gelmiştir. 90’lı yıllarda gayri safi milli hasıladaki payı yüzde otuzlara ulaşmış, Köy ve Kasaba işletmelerinin bünyesinde çalışan kişi sayısı 130 milyona kadar ulaşmıştır. Kırsal kesimin büyük çoğunluğunun açlık sınırının üstüne çıkması bu yolla sağlanmıştır. Mutlak yoksulluk sınırının altındaki kişi sayısı, 1978’de 260 milyon iken hızlı nüfus artışına rağmen, 1985’te bu rakam 96 milyona, 1996’da ise 58 milyona düşmüştür. Bu gün bile Çin Halk Cumhuriyeti’nde tarım sektöründe fiyatı ve ürün çeşitliliğini pazar belirlemektedir. Devletin elini çiftçinin üzerinden çekmesiyle başlayan tarımsal reform, Çin Halk Cumhuriyeti’nin geldiği konumun temel yapı taşlarından biridir.

Kentsel Reform:

1978’de bazı işletmelere, üretim planlama ve pazarlama konularında özerklik verilmeye başlandı. Bu özerkliklerle başlayan reform hareketi, tarımdaki gelişmelerin de katkısıyla daha büyük sonuçlar vermeye başladı. Kırsal ve kentsel reformun karşılıklı olumlu ilerlemesiyle, insanların ürünlere talebi artmaya başlamıştır. Yoksul halk oranının azalmasıyla insanlar temel ihtiyaçlarının dışında da talep etmeye başlamıştır.

1984’te hükümet, tüm kamu işletmelerine kar amaçlı girişimlerde bulunma izni verdi. Artık birbirleriyle ticari faaliyetlerde bulunabilecek, pazarlama faaliyetlerinde

³¹Sumru Öz, "Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin", s. 3

bulunabileceklerdi. Devamında küçük ölçekli kamu işletmeleri özel sektöre kiralanmaya başlandı. Sonra da bu işletmelerin hisseleri satılmaya başlandı. 1997 yılında ise Komünist Parti küçük ölçekli kamu işletmelerin özelleştirilmesine karar verdi. Bu kararda amaç endüstriyel gelişmenin ve verimliliğin önünü tamamen açmaktı. Çok kısa bir zamanda küçük ölçekli kamu işletmelerinin binlercesi özelleştirildi. Günümüz itibariyle, özelleştirilen bu kamu işletmeleriyle temelleri atılan özel sektör, Çin Halk Cumhuriyeti'nin sanayi anlamında üretiminin yaklaşık yüzde 66'sını oluşturmaktadır.³²

Makroekonomik Reform:

Deng dönemiyle birlikte merkeziyetçi, devletçi ekonomik anlayıştan pazar ekonomisine adım adım geçilmeye başlanmıştır. Geldiğimiz nokta itibariyle Çin Halk Cumhuriyeti sosyalist ekonomik anlayıştan, serbest ekonomi anlayışına geçiş yapmış diyebiliriz. Bunun başlangıcı, devletin fiyat belirlemesinden adım adım pazarın fiyatları kendisinin belirlemesine geçilmesi olarak görülebilir. Günümüzde Çin pazarında satılan malların yaklaşık yüzde 95'i pazarın kendisi tarafından belirlenmektedir. Devlet kontrolü yalnızca, tarımsal sulama, içme suyu, doğalgaz ve yakıt, telekomünikasyon, ulaşım, elektrik, ilaç gibi ürün ve hizmetlerde uygulanmaktadır.

Bu dönemle atılan, önemli adımlardan biri de işletmelerin tüm gelirlerinin belirli bir merkezde toplanması yerine, yeni vergi yasaları ile vergi kalemleri tanımlanarak işletmelerin gelirleri üzerinde söz sahibi olmasıyla atılmıştır. Bu dönemde bazı vergi kalemleri, yerel yönetimlere devredilmiştir.³³

Deng döneminde mal piyasalarındaki değişikliklerin yanında, finans piyasalarında da köklü değişikliklere gidildi. Öncelikle bir merkez bankası oluşturuldu. Sonrasında ticari bankaların oluşumunun önü açıldı. Daha sonra da yabancı bankaların ülkeye girişi, belirli kısıtlamalarla birlikte başlatıldı.

Açık Kapı Politikası:

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik anlamdaki gelişiminin en önemli yapı taşı, kapılarını dış dünyaya açmasıdır. İlk olarak dört tane serbest ekonomik bölge oluşturulmuştur. Tayvan ve Hong Kong çevresinde oluşturulan bu dört serbest bölgede, yabancı yatırım serbest

³²Öz, s. 3

³³Öz, s. 4

hale getirilmiş, teşvik ve vergi indirimleri yapılmıştır. Bu dört bölgede başarı sağlanmasıyla birlikte, özellikle kıyı bölgeleri ve bir çok adada serbest bölgeler oluşturulmaya başlanmıştır. Serbest bölge sayısı 1993'e gelindiğinde 1800'ün üzerine çıkmıştır.³⁴

1988 yılında Çin sanayisinin geleceğini en çok etkileyen kararlardan biri verildi. Çin Halk Cumhuriyeti iş gücünü, İş gücünü temel alan sanayi anlayışından, teknolojiyi temel alan sanayi anlayışına geçen ekonomilerin hizmetine sundu. Gelişmiş ülkelerin teknoloji bazlı sanayiye geçmesiyle birlikte, iş gücü yükünü üstlenmeye karar veren Çin, ucuz iş gücünü en büyük fırsatlardan birine çevirdi. Bu sayede, yabancı yatırımcılara sunduğu imkan ve teşviklerle birlikte, ucuz iş gücünü kullanarak dışardan aldığı hammaddeyi ürüne çevirip ihraç etmeye başladı. Ucuz iş gücü yabancı yatırımcı için çekici olmasının yanında global pazarda ciddi rekabetçi avantaj sağlamıştır. Bu karardan çok kısa bir zaman sonra Hong Kong imalat sanayisi yüzde seksen oranında Çin'e taşınmıştır. Ayrıca Yabancı yatırımcının ülkeye girmesi, istihdam açısından da fayda sağlamıştır. Kalabalık ülke nüfusunun istihdamına, katkı sağlamıştır.³⁵

Çin hükümeti yabancı yatırımcıya kapıların açılmasının ardından, belirlediği altı temel sektörde, bu yatırımcılara büyük imkanlar ve teşvikler sağlamıştır. Bu sektörler demir-çelik, otomotiv, enerji, petrokimya, beyaz eşya ve telekomünikasyondur. Bu sektörlerde gelişim hedefiyle Şangay yakınında bir serbest ekonomi bölgesi oluşturuldu. Burada uygulanan teşvik ve imkanlar meyvesini verdi. 1991-1995 yılları arasında bu bölgeden yaklaşık on iki bin doğrudan yabancı sermaye ile kurulan ve yabancı sermaye içeren yatırım hayat buldu. Şangay ekonomisi, o zamandan bu zamana yıllık ortalama yüzde 14 büyüme göstermiştir.

2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü tam üyesi olması, Çin Halk Cumhuriyeti'nin açık ekonomi konusundaki attığı en önemli adımlardan biridir.³⁶

2.2.1.2 1997–2002 Yılları ve “Ekonomide Durgunluk Dönemi”

Ekonomide Durgunluk Dönemi'nin, genel özelliği, ekonomik büyümede bir düşüşün yaşanması ve bunun fiyatlara yansımasıdır. Yapılan bütün reformlara rağmen böyle bir

³⁴ Öz, s. 5

³⁵ Öz, s. 6

³⁶ Öz, s. 6

durgunluk döneminin yaşanmasının sebebi teknoloji alanında gereken ilerlemenin sağlanamaması ve verimsizlik denebilir. Sosyalist Piyasa Ekonomisine Geçiş döneminde yapılan reformlar başladığında, kamu işletmeleri ile özel sektör arasında teknoloji ve verimlilik anlamında fark yoktu. Ancak zaman içinde özel teşebbüsler oldukça ilerlerken kamu işletmeleri büyük ölçüde geride kalmıştır. Zaman içinde geri kalan kamu işletmeleri hükümete yük olmaya başlamıştır. Finansal anlamda kötü durumda olan, karlılık anlamında oldukça geride kalan bu kamu işletmeleri, devlet destekleriyle ayakta durabilmeye başlamıştır. Kamu işletmelerinin istatistikleri, ilerlemek yerine geri gittiklerini göstermektedir. Karlılık oranı 1978’de yüzde sekiz olan bu işletmelerin, bu oranı 1994’te yüzde ikiye gerilemiş bir müddet sonra da tamamıyla zarar eder hale gelmiştir. Bunun sonucunda 1997’de “Büyük olanı tut, küçük olanı bırak.” politikası benimsenmiştir. Küçük kamu işletmeleri özelleştirilmiştir. Büyük kamu işletmelerinde ise devlet denetimi devam etmiştir. Bu durgunluk döneminin bir sebebi de global krizler olarak görülebilir.³⁷

Finans piyasalarında ise, krediler büyük miktarlara ulaşmıştır. Ekonomideki yüksek büyüme hızı azalınca, işletmelerin bir kısmının borçlarını ödeyememesi, bankaları zor duruma sokmuştur. Bu bir çok işletmenin iflasın eşiğine gelmesine, bir çoğunun da batmasına sebep olmuştur.

Ekonomik durgunluk döneminde bir de, yabancı sermayenin ülkeye girmesi global kriz nedeniyle zorlaşmıştır. Ayrıca global krizin etkisiyle üretilen malların tamamı satılamamış, bu da durgunluğun sebeplerinden biri olmuştur. Dış talebin kriz yüzünden azalması, Çin ekonomisini de etkilemiştir. Ayrıca ülke içi tasarrufun yüzde 500 artması da, aşırı kapasite fazlasının bir başka sebebidir. Tasarrufun artması deflasyonu doğurmuş, yatırımcının karı azalmış, büyüme de yavaşlamıştır.³⁸

2.2.1.3 2003 ve Sonrası: “Ekonomide Büyüme Stratejisi Dönemi”

Ekonomide Büyüme Stratejisi Dönemi’nin temel özelliği ise ikinci dönemde yaşanan ekonomik anlamda aşırı ısınmayı, Çin Halk Cumhuriyeti devletinin soğutmaya çalışmasıdır.

³⁷İNANÇLI, s. 138.

³⁸İNANÇLI, s. 138.

Talep fazlasının olması ve bunun enflasyona neden olması, ayrıca yatırımdaki aşırı artış hükümetin bu politikayı benimsemesine sebep olmuştur.

2004 yılında başkan, Jiabao açıklamalarında ekonomiyi soğutmak gerekliliğinden bahsetmeye başlamıştır. Bunun üzerine banka kredilerine sınırlamalar, yatırımlara ise denetimler getirilmiştir. Bu denetimlere göre firmalar daha fazla özsermaye kullanmak, daha az kredilerden yararlanmak zorunda bırakılmıştır. Ekonomiyi soğutma politikası çerçevesinde, mali disiplin uygulaması hayat geçirilmiş ve revalüasyon gündeme gelmiştir.

Ekonomide Büyüme Stratejisi Dönemindeki önlemler sayesinde, Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi tekrar eski büyüme oranlarına kavuşmuştur. 2004 yılında dünya ekonomisi yüzde 5,1 büyürken, Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi, yüzde 9,5 büyümüştür. 2005 yılında ise bu oran dünyada yüzde 5 iken, Çin Halk Cumhuriyeti'nde yüzde 9,3'tür. Bu sonuçlara göre, ekonomiyi soğutma politikasının işe yaradığını söyleyebiliriz.³⁹

2.2.2 Reformların Sonuçları

Kısaca özetleyecek olursak Mao sonrası dönemde Çin ekonomisi daha açık bir yapı haline gelmesi, devlet kontrolü giderek azalması, serbest piyasa yapısının kurulması, yabancı yatırımcının ülkeye çekilmesi için bir çok reform yapılmıştır. Bir önceki bölümde bu reformları dönem dönem anlattık. Bu bölümde ise bu reformların sonuçlarını inceleyeceğiz.

2.2.2.1 Reformların Dış Ticaret Üzerindeki Etkileri

Dış ticaret verileri bir ülkenin dünyaya açıklığını gösteren veriler olması sebebiyle önemlidir. Çin Halk Cumhuriyeti için ise, ekonominin açık bir hale gelmesi ve dünyaya entegrasyonu açısından önemlidir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu gün geldiği yer açısından dış ticaret oldukça önemlidir.⁴⁰

1978 piyasa reformuyla birlikte Çin kapalı ekonomi anlayışından vazgeçmiştir. Bu döneme kadar kapalı bir ekonomi modeli benimsendiğinden Çin Halk Cumhuriyeti dış ticaretinde sayısal bir değişimin çok fazla olduğu söylenemez. Sadece 1970-1978 arası bir hareketlenme söz konusudur. 1952'de Mao ile birlikte reform sürecinin başladığı yıldan itibaren, 1978

³⁹İNANÇLI, s. 139.

⁴⁰İNANÇLI, s. 140

yılına kadar dış ticaret hacminin 10 kat arttığını söyleyebiliriz. 1978-2004 yılları arasında ise bu değer 56 kat civarındadır. Aşağıdaki tabloda Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1952'den bu yana ithalat, İhracat ve Dış ticaret dengesini görebilirsiniz.⁴¹

Tablo.13 Dış ticaret dengesi 1952-2014

Milyar Dolar (US\$ billion)			
	İhracat	İthalat	Denge
1952	0.82	1.12	-0.30
1957	1.6	1.5	0.10
1962	1.49	1.17	0.32
1965	2.23	2.02	0.21
1970	2.26	2.33	-0.07
1975	7.26	7.49	-0.23
1978	9.75	10.89	-1.14
1980	18.12	20.02	-1.90
1985	27.35	42.25	-14.90
1986	30.94	42.91	-11.97
1987	39.44	43.21	-3.77
1988	47.52	55.27	-7.75
1989	52.54	59.14	-6.60
1990	62.09	53.35	8.74
1991	71.84	63.79	8.05
1992	84.94	80.59	4.35
1993	91.74	103.96	-12.22
1994	121.01	115.61	5.40
1995	148.78	132.08	16.70
1996	151.05	138.83	12.22
1997	182.79	142.37	40.42
1998	183.71	140.24	43.47
1999	194.93	165.70	29.23
2000	249.20	225.09	24.11
2001	266.10	243.55	22.55
2002	325.60	295.17	30.43
2003	438.23	412.76	25.47

⁴¹İNANÇLI, s. 141.

2004	593.33	561.23	32.09
2005	761.95	659.95	102.00
2006	968.98	791.46	177.52
2007	1,220.46	956.12	264.34
2008	1,430.69	1,132.57	298.12
2009	1,201.61	1,005.92	195.70
2010	1,577.75	1,396.24	181.51
2011	1,898.38	1,743.48	154.90
2012	2,048.71	1,818.41	230.31
2013	2,209.00	1,949.99	259.01
2014	2,342.75	1,960.29	382.46

Kaynak: <http://www.chinability.com/Trade.htm>

Tabloda Çin Halk Cumhuriyeti dış ticaret verilerinden de anlayabileceğimiz gibi, 1978-2005 arası Çin’de dış ticaret çok ciddi boyutlarda artış göstermiştir. Bu artışın sebeplerinden biri de Çin Halk Cumhuriyeti’nde uluslararası ticaretin yapısal olarak da değişmesidir. İmalat endüstrisinin dış ticaretteki payı 1978’de yüzde 50 civarı iken, 2005’te ise bu oran yaklaşık yüzde 90’dır. 90’lı yıllarda ise makine ve taşıma araçları ihracatında ciddi bir artış görülür.⁴²

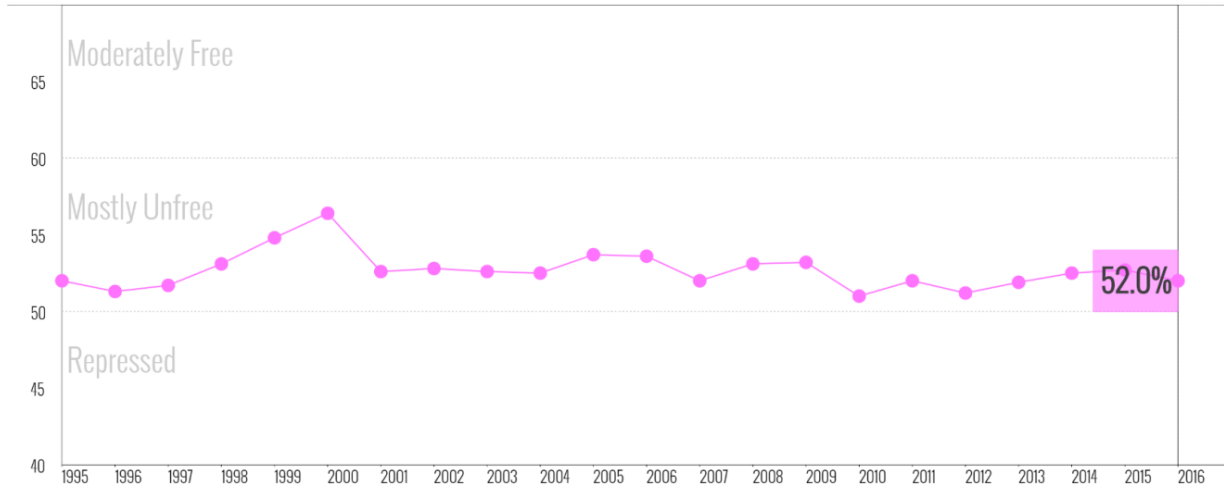
Çin Halk Cumhuriyeti dış ticaretinin, değişimini etkileyen en önemli faktörlerden biri de döviz kuruudur. Döviz kuru 1994’teki devalüasyona kadar çok değişmemiştir. Döviz kuru konusunda bu döneme kadar, Çin hükümeti katı bir tutum sergilemiştir. Hatta bu katı tutumu uluslararası alanda eleştirilmesine sebep olmaktadır. Yine de bu tutum sayesinde Çin Halk Cumhuriyeti döviz kıtlığını aşmış, hatta bolluğa ulaşmıştır.

Ayrıca Heritage Foundation ve Wall Street Journal’ın birlikte hazırladığı Ekonomik Özgürlük Endeksine baktığımızda, özellikle 2000’li yıllarda ciddi bir artış görülmektedir. Ekonomik Özgürlük Endeksi bir ülkenin ne kadar dışa açık, liberal ve özgürlükçü bir politikaya sahip olduğunu gösterir. Bu göstergede en yüksek puan 100’dür. Aşağıdaki tabloda Çin Halk Cumhuriyeti’nin 1952-2010 yılları arasında Ekonomik Özgürlük Endeksi verilerini görebilirsiniz.

Tablo.14 Ekonomik Özgürlük Endeksi 1952-2016

⁴²İNANÇLI, s. 142.

OVERALL SCORE

Kaynak: www. heritage.org

Tabloda da görüldüğü gibi, özellikle 2000li yıllarda, Çin Halk Cumhuriyeti, ekonomik özgürlük anlamında ciddi adımlar atmıştır. ⁴³

2.2.2.2 Reformların Doğrudan Yabancı Yatırım Üzerindeki Etkileri

Bu gün dünyanın en çok yabancı yatırım alan ülkelerinden biri olan Çin Halk Cumhuriyeti, ekonomik başarısını en çok dış ticarete ve yabancı yatırımcılara borçludur. Çin Halk Cumhuriyeti doğrudan yabancı yatırım değerleri incelendiğinde, 1992 yılıyla birlikte büyük bir artış görülür. 1992 yılında Deng yönetiminin yabancı yatırımcı konusunda halkın desteğini alması bu alanda bir kırılma noktasıdır. Deng yönetiminin halkın desteğini alması ile birlikte, yabancı yatırımcıların güveni sağlanmıştır. 1992 yılında 58,1 milyar dolara kadar çıkmıştır, 2008 yılında ise bu değer 92.4 milyar dolara kadar çıkmıştır. Aşağıdaki tabloda Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1983-2015 yılları arasında planlanan ve gerçekleşen doğrudan yabancı yatırım değerlerini bulabilirsiniz. ⁴⁴

Tablo.15 Planlanan ve Gerçekleşen Doğrudan Yabancı Yatırım

⁴³İNANÇLI, s.142.

⁴⁴İNANÇLI, s.143.

Doğrudan Yabancı Yatırım (US\$ bn)		
	Planlanan	Gerçekleşen
1984	2.7	1.4
1985	5.9	2.0
1986	2.8	2.2
1987	3.7	2.3
1988	5.3	3.2
1989	5.6	3.4
1990	6.6	3.5
1991	12.0	4.4
1992	58.1	11.0
1993	111.4	27.5
1994	82.7	33.8
1995	91.3	37.5
1996	73.3	41.7
1997	51.0	45.3
1998	52.1	45.5
1999	41.2	40.3
2000	64.2	40.7
2001	71.1	46.9
2002	84.8	52.7
2003	115.1	53.5
2004	153.5	60.6
2005		72.4
2006		72.7
2007		83.5
2008		108.3
2009		95.0
2010		114.7
2011		124.0
2012		121.1
2013		123.9
2014		119.6
2015		122.3

Kaynak: <http://www.chinability.com/FDI.htm>

Tabloda da görüldüğü gibi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin 2015 yılı verilerine göre doğrudan yabancı yatırım miktarı 122,3 milyar dolardır. Ayrıca doğrudan yabancı yatırım konusunda bir diğer önemli husus da yatırımların bölgelere göre dağılımıdır. Çin Halk Cumhuriyeti doğrudan yabancı yatırımlarının büyük çoğunluğu, ülkenin doğusundaki zengin kıyı kentleri ve büyük şehirlerinde yoğunlaşmıştır. Çin yatırımının yüzde yaklaşık yüzde 90'ı doğu ve güney bölgelerindedir. Bunun nedenleri ticari ve coğrafi nedenler olarak görülebilir.⁴⁵

Mao sonrası dönemde yatırım çekmek amacıyla, coğrafi olarak elverişli olan bölgelere öncelik verilmiş, bu bölgelerdeki büyüme Çin'in büyümesine ön ayak olmuştur. Bu durum her ne kadar, Çin Halk Cumhuriyeti'nde ekonomik eşitsizlik ve gelir dağılımı dengesizliği yaratsa da, büyümenin en etkin faktörlerinden biridir. Doğrudan yatırımlar sonucunda doğu ve güney bölgelerin iç ve batı bölgelere kıyasla daha fazla geliştiği söylenebilir. Tabi bu durum, bu bölgelere göç sonucunu da doğurmuştur. Bölgelere göre gayri safi milli hasıla değerleri incelendiğinde sırasıyla Şangay, Beijing, Tianjin, Zhejiang, Jiangsu ilk sıralardadır. Bu beş şehir de ülkenin doğu ve güney kısmındadır. Son sıralarda ise Guizhou, Gansu, Yunnan ve Tibet bulunur. Bu şehirlerin tamamı da batı ve iç kesimlerde bulunmaktadır. Ayrıca Şangay ile Guizhou gayri safi milli hasıla değerleri arasında 8 kat fark vardır. Aşağıdaki tabloda Çin Halk Cumhuriyeti eyaletlere göre gayri safi milli hasıla değerleri Dolar ve Yuan cinsinden verilmiştir.

Tablo.16 Eyaletlere Göre GSYH

⁴⁵İNANÇLI, s.144.

Sıralama	Eyalet	Yuan	Dolar
1	Shanghai	77564	11361
2	Beijing	68750	10007
3	Tianjin	62403	9136
4	Zhejiang	44335	6490
5	Jiangsu	44232	6475
6	Guangdong	40748	5965
7	Inner Mongolia	37287	5460
8	Shandong	35893	5255
9	Liaoning	34193	5006
10	Fujian	33051	4838
11	Jilin	26289	3848
—	China	25125	3678
12	Hebei	24428	3576
13	Chongqing	22909	3355
14	Shaanxi	21729	3181
15	Heilongjiang	21640	3168
16	Hubei	21566	3157
17	Shanxi	21544	3154
18	Ningxia	21470	3143
19	Henan	20477	2998
20	Hunan	20226	2961
21	Xinjiang	19798	2898
22	Qinghai	19407	2841
23	Hainan	19166	2806
24	Sichuan	17339	2538
25	Jiangxi	17248	2525
26	Anhui	16391	2400
27	Guangxi	15821	2316
28	Tibet	15141	2216
29	Yunnan	13494	1975
30	Gansu	12836	1879
31	Guizhou	10258	1502

Kaynak:http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Chinese_administrative_divisions_by_GDP_per_capita

Çin Halk Cumhuriyeti'ne doğrudan yabancı yatırım, hangi ülkelerden geldiğine bakacak olursak ilk sırada büyük bir farkla Hong Kong bulunmaktadır. İkinci sırada ise Tayvan bulunmaktadır. Bu iki ülkenin arkasından üçüncü sırada ise Japonya gelmektedir. Çin

Halk Cumhuriyeti doğrudan yabancı yatırımının büyük bir çoğunluğu komşuları ve diğer Asya ülkelerinden gelmektedir. Tabii ki bunun en önemli sebebi, dışarda yaşayan Çinli vatandaşlardır. Yabancı yatırımın geldiği ülkelerde, Çin kökenli nüfusun fazla olması dikkat çekici bir unsurdur. Ayrıca her ne kadar Çin Halk Cumhuriyeti'ne dahil olmasa da Çin diasporasının etkin olduğu, ekonomik anlamda Çin ile bütünleşen Hong Kong, Tayvan ve nüfusunun çoğunluğu Çinli olan, teknoloji yatırımlarında çok büyük ilerlemeler kateden çok uluslu teşebbüslerin son dönemde en çok yapıldığı yer olan Singapur'un da önemi çok büyüktür.⁴⁶

2.2.2.3 Reformların Finans Piyasaları Üzerindeki Etkileri

Çin Halk Cumhuriyeti'nde 2 adet borsa bulunur. Bunlar Şangay borsası ve Senzhen borsasıdır. Şangay borsasını incelediğimizde, 1850'lerden itibaren sermaye piyasalarının büyümeye başladığını görebiliriz. 1949 yılına kadar Şangay borsası büyümüş ancak, bu yılda kapatılmıştır. 1949-1981 yılları arasında Çin Halk Cumhuriyeti'nde sermaye piyasası yoktur. 1981 yılında ise hazine bonolarının alım satımı tekrar başlamıştır. Bugünkü Şangay borsasının kuruluşu 1990, Senzhen borsasının ise 1992 yılıdır. Ayrıca 1992 yılında Sermaye Piyasası Düzenleme Komisyonu kurulmuştur.

Günden güne büyüyen Şangay borsasının 2008 yılı verilerine göre bakacak olursak, 2008 yılını Şangay borsası 908 hisse senedi, 864 şirketle kapatmıştır. Piyasa değeri 1,4 trilyon Dolar değerindedir. İşlem hacmi ise yaklaşık 2,5 trilyon Dolar değerindedir. Senzhen borsası ise 2008 yılını, 782 hisse senedi ve 740 şirket ile kapatmıştır. Piyasa değeri 347 milyar Dolar, işlem hacmi ise 1,2 trilyon Dolar değerindedir. Aşağıdaki tablolarda Şangay ve Shenzen borsasının 2003-2008 yılları arasında şirket sayısı, hisse senedi sayısı, piyasa değeri ve işlem hacmi verilmiştir.⁴⁷

⁴⁶İNANÇLI, s.144.

⁴⁷Öz, s. 203- 212

Tablo.17 Şangay Borsası İşlem Hacmi

Yıl	Şirket Sayısı (Adet)	Hisse Senedi Sayısı (Adet)	Piyasa Değeri (Milyar USD)	İşlem Hacmi (Milyar USD)
2003	780	824	360	252
2004	837	881	314	320
2005	834	878	286	238
2006	842	886	915	739
2007	860	904	3694	4182
2008	864	908	1400	2597

Kaynak: Sermaye Piyasasında Gündem, TSPAKB, Şubat 2009, Sayı: 78, s.22

Tablo.18 Şenzhen Borsası İşlem Hacmi

Yıl	Şirket Sayısı (Adet)	Hisse Senedi Sayısı (Adet)	Piyasa Değeri (Milyar USD)	İşlem Hacmi (Milyar USD)
2003	505	548	153	136
2004	536	578	133	192
2005	544	586	116	154
2006	579	621	227	417
2007	670	712	785	2124
2008	740	782	347	1248

Kaynak: Sermaye Piyasasında Gündem, TSPAKB, Şubat 2009, Sayı: 78, s.24

Şangay ve Shenzen borsalarının dışında, Çin Halk Cumhuriyeti sermaye piyasalarının incelenmesinde, Şangay Türev Borsası, Zhengzhou Emtia Borsası ve Dalian Emtia Borsası da oldukça önemlidir. Şangay Türev Borsası'nın kuruluşu 1999 yılıdır. Şangay Türev Borsası'nda kauçuk, fueloil, altın, çinko ve bakır işlem görmektedir. 2007 yılı sonunda Şangay Türev Borsası'nın işlem hacmi 30,5 trilyon dolar değerindedir. Zhengzhou Borsası ise 1900 yılında kurulmakla beraber, borsada buğday, şeker, kolza yağı, pamuk işlem görmektedir. 2007 sonunda işlem hacmi 245,5 trilyon dolar değerindedir. Dalian Emtia

Borsası ise 1993'te kurulmakla birlikte, soya yağı, soya unu, soya fasulyesi soya yağı, polietilen, hurma yağı ve mısır işlem görmektedir. 2007 sonunda bu borsanın değeri 3,9 trilyon Dolar değerindedir.

Tablo.19 Şangay Türev Borsası İşlem Hacmi (adet)

Adet(Milyon)	2004	2005	2006	2007
Bakır	42	25	11	33
Kauçuk	19	19	52	84
Çinko	-	-	-	20
Alüminyum	14	4	28	10
Fuel Oil	6	20	25	24
Toplam	81	68	116	171

Kaynak: Sermaye Piyasasında Gündem, TSPAKB, Şubat 2009, Sayı: 78, s.26

Tablo.20 Şangay Türev Borsası İşlem Hacmi (USD)

İşlem Hacmi (Milyar USD)	2004	2005	2006	2007
Bakır	6861	5010	4265	13383
Kauçuk	1762	1932	7123	11507
Çinko	-	-	-	3265
Alüminyum	1417	460	3639	1237
Fuel Oil	149	696	1091	1121
Toplam	10189	8098	16118	30513

Kaynak: Sermaye Piyasasında Gündem, TSPAKB, Şubat 2009, Sayı: 78, s.26

Görüldüğü gibi Çin Halk Cumhuriyeti finans piyasaları, reformların etkisiyle oldukça büyümüş, ekonomik gelişimde önemli ayraçlardan biri haline gelmiştir. 1980 sonrası iki adet menkul kıymet, üç adet emtia ve bir tane türev borsası kurulmuştur. Günümüzde Çin finans piyasaları, en çok takip edilen ve en çok işlem gören piyasalardan biri haline gelmiştir.⁴⁸

⁴⁸Öz, s. 203- 212

3. GÜNÜMÜZ ÇİN EKONOMİSİNE GENEL BAKIŞ

Bu bölümde günümüz Çin ekonomisine genel bir bakış yapılacaktır.

3.1 Gelir Kaynakları

Bu bölümde Çin'in gelir kaynakları anlatılacaktır.

3.1.1 Sanayi

Son dönemlerdeki gözlenen sanayi çıktısının genelindeki artışlar Çin ekonomisinin sanayi sektörünün gelişimini ortaya koymuştur. 2013 yılında sanayideki %7,8'lik artışı köy ve kasaba işletmeleri sağlamıştır. Bu nedenle teknolojinin az kullanıldığı ve emek yoğunluğu üzerine kurulmuş olan imalat sanayi yatırımları oluşturulmaya başlanmıştır. 19.yy başlarında Çin imalat faaliyetlerinin büyük bölümünü düşük teknoloji ürünlerin montajı kapsamaktaydı. Üretim zamanla artmıştır ve bunun nedenlerinden biri olarak 19. yy sonlarından itibaren hızlı bir ivme ile artan yabancı sermayeli kuruluşların katkıları kabul edilmektedir.

Sanayi alanında Çin ekonomisi oldukça gelişmiş olmakla birlikte birçok ürün üretimini kendi teknik bilgi ve birikimi ile yapmaktadır. Son yıllarda Çin ekonomisinin aktif olduğu alanlara bakacak olursak; modern metalürji, madencilik ve enerji sektörü, makine parçaları iletişim araçları ve ölçüm araçları, uzay sanayisi gibi alanları görebiliriz. Şuanda da devam eden madencilik, enerji, metalürji, yakıt, kimyasal, otomotiv ve gemi sektörlerinde de kendini geliştirmeye devam ettiği kanısına varılmaktadır. Günümüzde imalatın büyük bir kısmını üretilen ileri teknolojik ürünler karşılamakla beraber Çin otomotiv gibi bazı sektörlerde dünya lideri haline gelmiştir.⁴⁹

2.1.2 Tarım ve Hayvancılık

Çin ekonomisi için önemli bir yeri olan tarım sektörünün 2012 yılında GSYİH 'ya olumlu etkisi yaklaşık %9,3 kadardır. Ülkede çalışan toplam insan sayısının %37'si çiftçilik,

⁴⁹DEİK, Çin: Yükselişi Anlamak, 2009, s.8-9

ormancılık, besicilik ve balıkçılık gibi meslekler yapıp tarım sektöründe çalışmaktadır. 19. yy sonları ve 20. yy ve başları arasında kolektif mülkiyetten özel mülkiyete geçilmekle birlikte tarım sanayisinden kazanılan net geliri yaklaşık 5 kat kadar arttırmıştır. 20. yy başlarında da benzer bir artış kişi başına düşen net kırsal gelirdedir. 2000-2007 arasında olan bu artışta oran %50 civarındadır. Kırsal gelirin artmasını sağlamak için hükümetin tarım vergilerini azaltması ve tahıl fiyatlarının düşürmesi sonucu 2006-2008 yılları arasın istenilen sonuç alınmış ve kırsal gelir artmıştır. 2010 sonrası Çin'de %50'lere kadar çıkan şehirleşme, net kırsal gelirin artışında olumsuz bir etkiye neden olmuştur. Çin'deki kentselleşmenin sonucu olarak tarım gelirinde bölgesel farklılıklar görülmektedir. Beklenildiği gibi kentlere bakıldığında ve onlarla karşılaştırıldığında tarım geliri düşük seviyelerde kalmaktadır. Kişi başına düşen kentsel gelirin kırsal gelire oranınının 1983 yılında 1,82 olmasına karşılık 30 sene sonrasında bu oranın 3,33 e yükseldiği saptanmıştır. Son zamanlardaki sorunlardan biride kırsal gelirin tarım sektöründen elde edilmemesidir.⁵⁰

Çin'in yüz ölçümünün %10'u ekilebilir alandır. Bu alanlarda daha çok pirinç, buğday, jüt, şeker kamışı ve buna ilaveten bazı tropikal ürünler üretilmektedir. Bu verilerden anlaşıldığı üzere Çin büyük bir tarım ülkesidir ve buna karşın 1994-1995 yıllarında ilk kez ithalat yapmak zorunda kalmıştır. Bu yıllarda büyük miktarlarda yapılan tahıl, buğday ve pirinç ithalatı hakkında yapılan tahminlerde, Çin'in ihtiyacı kadar ihraç edilebilecek tahıl miktarının dünya üzerinde daha üretilmediği kanısı sunulmuştur. Bunun beraberinde yapılan tahminlerde, sadece tahıl'da değil diğer gıda ürünlerinde de uzun vadede problem yaşanacağı öngörülmektedir. Çin ise buna karşın kendi tarım sektörüne güvenerek yeterliliği konusunda şüpheye gerek olmadığını ve de iyi bir planlama ile düşünülen gibi bir problem çıkmayacağını öne sürmüştür.

Çin'in ülke genelinde seracılık oldukça benimsenmiş olup tarımsal üretim teknikleri bir hayli gelişmiştir. Bu doğrultuda üretilen tahıllar yılda iki mahsul alacak şekilde planlaması yapılmaktadır. Zaten gelişmiş olan üretim teknik ve tarım makineleri teknolojileri üzerine iyileştirmeler yapılmış ve bu teknolojileri hala geliştirilmek için çalışmalar yapmaktadırlar.

Hayvancılık sektörüne baktığımızda balıkçılığın yaygın olduğu görülmektedir. Tahıl, yağlı tohumlar, yer fıstığı, kolza tohumu, pamuk kenevir, jüt, kuru tütün mahsulleri, şeker kamışı, şeker pancarı, çay, meyveler, küçük ve büyük baş hayvanların eti, sütü, ve yünü, ipek kozası Çin'in en önemli tarımsal ürünleri arasındadır.

⁵⁰DEİK, s.8

3.1.3 İnşaat

Çin'in yüz ölçümünün büyüklüğü konut ve alt yapı yatırımlarının uzun süre devam etmesi ve de bunun beraberinde inşaat malzeme ihtiyacının artması öngörülmektedir. Çin'de her yıl yaklaşık 2 milyar m² alana yeni inşaat yapılıyor. Kentleşmenin beraberinde gelen ihtiyaçlardan olan ev aletleri konusunda da Çin kendini oldukça geliştirmiş olup bu aletlerin üretimini yapmaktadır. Buna ilaveten ampul gibi enerji tüketimi yapan araç ve gereçleri de üreten Çin dünya sıralamasına bakıldığında ilklerde yer almaktadır. Çin'in altyapı sektöründe yaşadığı belirgin gelişmelere rağmen ülkenin batısı ve kırsal kesimlerde yapılması gereken faaliyetler bulunmaktadır.⁵¹

Son dönemlerdeki sermaye harcamalarına baktığımızda en hızlı artışın gayrimenkul sektörü olduğunu görmekteyiz. Kentleşmenin katkısı ile büyüyen arazi geliştirme faaliyetleri 2000-2007 yılları arasında yıllık ortalama %20 iken 2007'de bu oran %30'a kadar yükselmiştir. Bu gelişmelere karşın 2007 yılından sonraki dönemlerde gayrimenkul faaliyetlerinin hacimlerindeki net düşüşler inşaat sektörünün olumsuz yönde etkilemiştir.⁵²

3.1.4 Madencilik

Ülkedeki maden işletmeciliğinin yaklaşık %60 devletin elinde olmaktadır. Çin'in bu sektördeki yaşadığı güvenlik ve fiyatlandırma sistemi sorunları Çin için sorun teşkil etmektedir. Bu sorunları yüzünden Çin'de kömür madenleri "ölüm kapını" olarak adlandırılmıştır. Kömür madenlerinin kötü durumda olması gündem konusu olmuştur. Dünyanın en büyük kömür üreticisinden olan Çin bu kötü durumdan kurtulmak adına gösterdiği faaliyetlerden sonra istihdam 1995'de 9,3 milyondan 2007'de 5,4 milyona düşürülmüştür. Kömür fiyatları çok düşük olduğundan bu alanda çok fazla yatırım yapılmamıştır ve bu durum alandaki yatırımları da teşvikten uzaklaştırmıştır. Ancak fiyatlar serbestleştirildikten sonra, 2005-2008 yıllarında yapılan yatırımları artış göstermiştir.

⁵¹DEİK, s.9

⁵²DEİK, s.10

Çin son zamanlarda en çok ihtiyaç duyulan madenlerden olan Vanadyum, Titanyum, Germanyum, Galliyum, polikristalin ve silikon gibi ender metallerin üretimini ve ihracatını yapmaktadır.⁵³

3.1.5 Ulaşım Alt Yapısı

Son dönemlerde yapılan yatırımlar doğrultusunda Çin'in ulaşım alt yapısında gözle görülür ve süreklilik halinde olan bir gelişme söz konusudur. Fakat bu gelişmelerin ülkenin bazı kesimlerinde olan eksikliği gözden kaçmamaktadır. Doğu kıyısında kentlerin iyi durumda olmasına karşın kırsal alanların bulunduğu iç bölgelerde bazı yatırım eksiklikleri vardır.

Demiryolları: Demir yolları Çin'in ulaşım sisteminin önemli bir parçasıdır. Verilere göre yolcu taşımacılığının yaklaşık %33'ü ve yük taşımacılığının %25'i demiryolları yoluyla sağlanmaktadır. 2009 yılına baktığımızda Çin'in demir yolu ağının 78.000 km uzunluğunda olduğu bilinmektedir. Bu verilerle Çin demir yollarının ABD ve Rusya'dan sonra gelen en uzun demiryolu ağı olduğu kanısına varılmaktadır. 2008 yılında demiryoluna yapılan yatırımlar göz önünde bulduğunda 2020 yılına gelindiğinde ise toplam demiryolu uzunluğunun 120 bin km'yi aşacağı düşünülmektedir.⁵⁴

Karayolları: 2007 sonlarından beri 53,900 km'lik otoban yoluna sahip olan Çin karayolları ağı bakımından hala yeterli değildir. Nüfus yoğunluğuna bakıldığında da anlaşılabilen otomobil ve motor gibi otomotiv ürünleri alımında ki artışın ivmeli olması nedeniyle Çin'in ulaşım ihtiyaçları tam karşılanamamaktadır.

Limanlar: Son dönemlerde bu alanda yapılan önemli gelişmeler olsa da limanlar da demir yolları gibi bütün talebe cevap verememektedir. Çin'de 2.000 den fazla liman bulunmakla birlikte 18.000 km'lik kıyısı bulunmaktadır. Tonlarca malın işlem gördüğü bu limanlar, 2012 yılı itibariyle en yoğun limanların 10'una ev sahipliği yapmaktadır. Şanghai limanı dünyanın en yoğun ikinci limanı unvanını alırken burada ki 2020 yılında tamamlanacağı düşünülen açık deniz limanı daha şimdiden 16 milyar dolar değerindedir.

⁵³DEİK, s.8

⁵⁴DEİK, s.2-5.

Çin'deki en önemli limanlar ise Qinhuangdao, Dalian, Tianjin, Qingdao, Xiamen, Guangzhou ve Shenzen'dedir. En büyük açık deniz limanı ise Ningbo'dadır.⁵⁵

Hava Ulaşımı: 2007 yılında 148 havalimanına sahip olan Çin 2014 yılına baktığımızda 502 aktif havalimanına sahip olmaktadır. 2007 ve 2014 yılları arasındaki havalimanı sayısını karşılaştırdığımızda yaklaşık 3 katlık bir artış gözlemlenmiş olup son dönemde Çin'in yaptığı hava yolu atılımları sonucu sivil hava taşımacılığında büyük bir patlamaya olanak tanımıştır. 2012 yılında dünyanın en büyük 2. havalimanı seçilen Pekin Uluslararası Havaalanı 82 milyon yolcuya hizmet vermektedir. Uluslararası uçuşlarda 1990ve 2007 yılı karşılaştırıldığında hat sayısında yaklaşık 7 katlık artış gözlemlenmiştir. Tüm yolcu trafiğinin %90'ı ve yük taşımacılığının %70'i ise iç hatlardaki uçuşlarla sağlanmaktadır. Hükümet havayollarını büyük ölçüde kendi kontrol etmekte ve yabancı ya da özel şirketlere pek olanak sağlamamaktadır. Hava yolu sanayisindeki yeniden yapılandırılmayı da kendisi yapıp AirChina, ChinaEastern gibi havayolu şirketlerini kurmuştur.⁵⁶

3.1.6 Enerji

Çin'deki enerji talebindeki hızlı artış son 10 yıl baz alınarak incelendiğinde toplam %110'luk bir büyüme göstermektedir ve bu verilere bakıldığında Çin 2009 yılında ABD'yi geçerek enerji tüketiciliği konusunda zirveye oturmuştur. Buna rağmen kırsal bölgedeki bazı kesimlerin enerji ihtiyacı tam anlamıyla karşılanamamıştır. 2002-2004 yıllarındaki elektrik kesintileri sanayi üretimini dahi ciddi şekilde olumsuz etkilemiştir. 2011-2015 dönemini kapsayan 12. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda da sorunlara çözümler bulunmaya çalışılmış ve yükselen ihtiyaca karşılık verebilmek adına endüstri kümelenmeleri gibi uygulamalar bu dönemde uygulanmaya çalışılmıştır. 2007 yılında üretilen enerjinin büyük kısmı kömürden elde edilirken ufak bir kısmı da ham petrolden sağlanmıştır. Çin'in ülke hedefleri arasında doğalgaz, nükleer enerji ve yenilenebilir enerji kaynaklarını enerji üretimdeki payını arttırmak yer almaktadır. Bu hedef doğrultusunda 2005 yılında çıkartılan yasaya göre 2020 yılına kadar geçen dönemde ülkenin ihtiyaç duyacağı bütün enerji üretiminin %10'unun yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanması gerekmektedir. 2009 yılında hidroelektriğin elektrik enerjisinin üretiminde payı artmıştır. Ülkede 2012 yılında 120 milyon ton doğalgaz tüketimi olduğu kayıtlara geçerken 2020 yılında ise bu rakamın %170 artması öngörülmektedir. Tüm

⁵⁵DEİK, s. 9-10.

⁵⁶DEİK, s. 4-6.

bu yargılar göz önünde bulunduğunda, Çin'de kömürün ucuz ve de bol olması göz önünde bulundurulursa uzun bir dönem boyunca en çok kullanılan enerji kaynağı olarak kömür yerini diğer enerji kaynaklarına bırakmayacaktır.⁵⁷

2.1.7 Telekomünikasyon

2007 yılı ile birlikte kentlerde 250 kırsal alanlarda 120 milyon civarında sabit hat kullanıcısı vardır. 2007 yılının sonu itibari ile Çin'in kırsal kesiminde dahi %97 civarında telefon ağına bağlanılmış durumdadır. Bu da gösteriyor ki Çin telekomünikasyon sektörü büyük bir patlama yaşamaktadır. Yine bu yıllarda cep telefonu kullanımında da büyük patlama yaşayan Çin'deki nüfusun 547 milyonu cep telefonu kullanırken 210 milyonu de internet ağını kullanmaktadır. Bununla birlikte ABD'yi geçerek dünyanın en büyük telekom pazarı sahibi olmuştur.⁵⁸

2.1.8 Bankacılık

Çin'in bankacılık üzerinde 1995 yılından beri birçok reform çalışması yapılmıştır ve şuanda da bu çalışmalara hız kazandırılmıştır. Çin Merkez Bankası'nın sosyalist sistemin tekel bankası olma statüsünden kurtarılması istendiği için yapılan reform çalışmaları da bu yönde odaklanmıştır. Bu reformlar sonucunun diğer kamu bankalarının yeniden yapılanması ve ilaveten bankalarda yapılacak işlemlerin daha açık durumda olacağı öngörülmüştür. Yeniden yapılandırılan bankalara örnek olarak 2008 yılının sonunda 19 milyar dolar takviye ile Çin tarım bankası gösterilebilir. Ayrıca 20.yy başlarında borsa açısından dünyada büyük öneme sahip olan Shangai Borsası 1990 yılında benzer şekilde yeniden yapılandırılmıştır. Sektörde 2007 yılında 4 banka tüm bankacılık varlıklarının yarısına hakimdir. Hisse senedi piyasası henüz sağlam olmamakla birlikte değişen hükümet politikalarından etkilenmesi yapısal sorunları olduğunu göz önüne sunmaktadır. Çin'de bankacılık sektörünün 2050 yılına kadar yurt içi kredi hasılatının 45 trilyon dolara çıkması beklenmektedir. Çin ekonomisinin dışa açılma çabaları göz önünde bulundurulduğunda bankacılık sektörünün bu açılma çabalarında çok önemli rol oynadığı görülmektedir. Çin Hükümeti 1997-1998 yıllarında ki

⁵⁷DEİK, s. 9-10.

⁵⁸DEİK, s. 9-10.

Asya krizi ve 2008 yılındaki küresel ekonomik krizi göz önünde bulundurarak daha sağlam adımlarla ilerlemek istediği için liberalizasyon konusunda daha temkinli hareket etmektedir.

2.1.9 Perakende Sektörü

Toplam üretimin %80 civarı Çin'deki; Guangdong, Jiangsu, Zhejiang, Shandong, Fujian, Şanghai gibi yerlerden karşılanmaktadır. Taşrada yer alan üretimden sorumlu firmalar iç pazardaki ihtiyacı karşılamaya çalışırken, daha kentleşmiş yerlerde ki küresel firmalar ise dış ticaretin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik üretim yapmaktadır.⁵⁹

İstisnalarla birlikte yaklaşık son 5 yılda %10'dan fazla bir ekonomik büyüme olmuştur. Mağaza perakendeciliği de benzer bir oranla son 5 yılda ortalama olarak %11,9'luk bir gelişme göstermiştir. Bu doğrultuda perakende sektörü de yaklaşık %80'lik büyüme göstermiştir. İç talebi arttırmaya yönelik çalışmalar ve sektöre yönelik yapılan yabancı yatırımlar sonucunda bu gelişmeler kaydedilmiştir. Gelişme aşamasında olan perakende sektörleri arasında telefonla pazarlama, doğrudan postalama, kapıdan kapıya satış gibi çalışma alanları bulunmaktadır. Çin'de gelişen perakende sektörünün her geçen yıl daha büyüüp dünyaya yayılmasına bakılarak 2020 yılına gelindiğinde dünya pazarının %36'sına sahip olacağı düşünülmektedir.⁶⁰

⁵⁹DEİK, s. 9-10.

⁶⁰DEİK, s. 6-7.

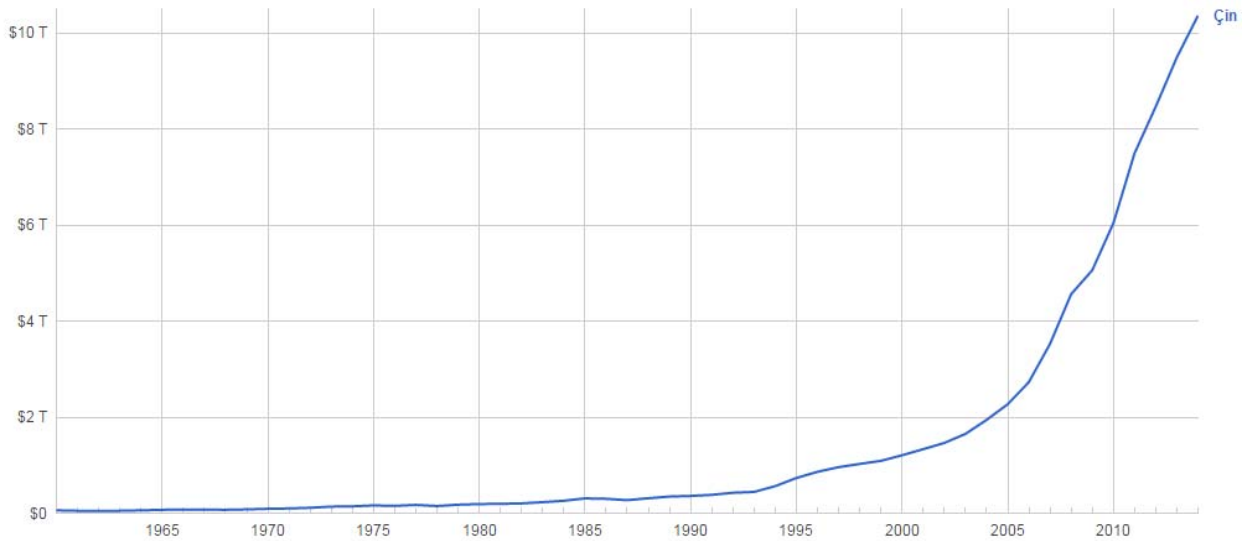
3.2 Ekonomik Göstergeler

Bu bölümde Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik göstergeleri değerlendirilecektir.

3.2.1 GSYH

Son yıllardaki inanılmaz büyüme oranlarıyla Çin, bir çok teorisyen tarafından süper güç olma yolunda en önemli ekonomik unsurlardan biri olarak görülüyor. Aşağıdaki tabloda Çin'in 1960tan itibaren Gayri Safi Yurt İçi Hasıla parametresinin zamana bağlı grafiğini görebilirsiniz. Ekonomi alanında, Gayri Safi Yurt İçi Hasıla parametresi; üretime bağlı ekonomik büyümenin en etkin göstergesi olarak kabul edilir.

Tablo1. GSYH 1960-2014

Kaynak: worldbank.org

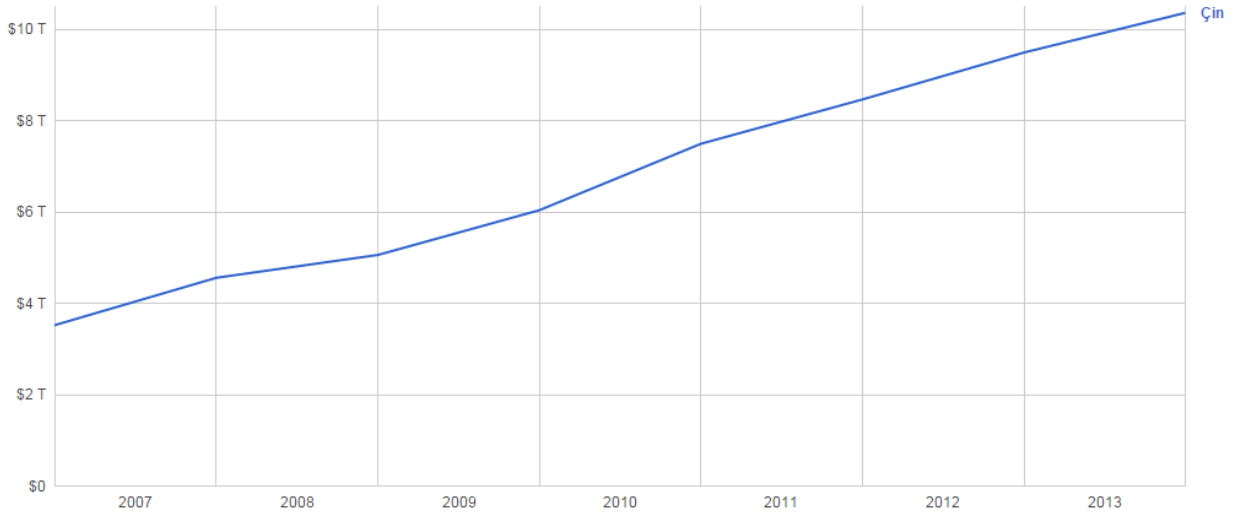
Tablodada açıkça görüldüğü üzere 1960'tan beri Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi inanılmaz bir şekilde büyüme göstermiştir. Gelişmiş ülkeler kategorisinde olan Çin, çok

büyük bir ekonomi olmasına rağmen gelişmekte olan ülkelerden bile fazla yıllık büyüme oranlarını yakalamaktadır.⁶¹

Global krizlerin yaşandığı, neredeyse bütün ekonomilerin küçüldüğü buhran dönemlerinde bile, ekonomik büyümesinin önüne geçilememiş, giderek artan bir eğri ile gelişimini devam ettirmiştir. İşte tüm dünyanın dikkatlerini Çin'in üzerine çeken, süper güç olma yolunda Çin'in emin adımlarla ilerlediğinin kabul görülmesini sağlayan, Çin'in bu tarihte eşine rastlanmaz yükselişidir. Çok gerilerden gelerek dünyanın en güçlü ekonomilerine yetişmiş, birçoğunu geride bırakacak bir büyüklüğe ulaşmıştır. 1960'da 59,1 milyar dolar değerinde olan Çin ekonomisi, 1990'da 359 milyar dolara ulaşmıştır. 90'lardan itibaren yatay yükseliş trendinden çıkıp, inanılmaz bir büyümeyi gözler önüne sermiştir. 2000 yılında 1,2 trilyon doları, 2010 yılında ise 6 trilyon doları görmüştür. 2014'te ise 10 trilyon dolara ulaşmıştır.

Aşağıdaki tabloda ise 2007-2014 arasında Çin'in Gayri Safi Yurt İçi Hasıla parametresinin zamana bağlı grafiğini görebilirsiniz.

Tablo2. GSYH 2007-2014

Kaynak: worldbank.org

⁶¹ Dünya bankası verileri

Tabloda da görüldüğü üzere, 2007 yılında 3,5 trilyon dolar değerinde olan Çin ekonomisi, 2007-2008 arasında yüzde 27.7 oranında büyüyerek 4.6 trilyon dolara ulaşmıştır. 2007-2008 ekonomik krizinin etkilerinin tüm dünyada görüldüğü, 2008-2009 yılları arasında bile yüzde 10,9 büyümeye göstermiştir. Sonraki yılda yüzde 19,4 büyümeye göstererek, 6 trilyon dolara ulaşmıştır.⁶²

2010-2011 arasında ise yüzde 24,8 gibi bir artış göstererek 2011 yılında 7,4 trilyon dolara ulaşmıştır. 2011-2012 arasında yüzde 12,9 büyümeye göstermiştir. Bir sonraki yıl yüzde 12,1 büyümüş, 2013-2014 arasında ise yüzde 9,1 büyümeye ile 10 trilyon dolara ulaşmıştır. Son yıllarda dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin toplamda yıllık ortalama yüzde 10'a büyümeye göstermiştir. Son yıllarda dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olan Çin'in, bu kadar büyük bir ekonomi olmasına rağmen büyümeye oranlarının hala düşmemesi, birçoklarına göre bu ekonominin yakın gelecekte en güçlü ekonomi olacağını işaret ediyor.

3.2.2 İthalat

Bir ülkenin gelişmişliğini gösteren, ekonomik göstergelerden birisi de ithalattır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin, son beş yıldaki toplam ithalat değerleri ve en büyük partnerleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo3. Çin Halk Cumhuriyeti'nin ithalatpartnerleri

Ülkeler	İthalat: 2011	İthalat: 2012	İthalat: 2013	İthalat: 2014	İthalat: 2015
Dünya Geneli	1,743,394,900	1,818,199,200	1,949,992,315	1,958,021,301	1,681,670,816
Kore	162,716,843	168,728,402	183,072,918	190,105,247	174,563,830
Amerika Birleşik Devletleri	123,124,010	133,765,823	153,394,862	159,841,403	150,543,984
Japonya	194,567,856	177,832,336	162,245,573	162,841,943	143,092,949

⁶² Dünya bankası verileri

Almanya	92,726,220	91,933,081	94,156,750	104,991,832	87,689,442
Avustralya	82,667,477	84,568,209	98,954,088	97,674,907	73,871,388
Malezya	62,136,640	58,304,935	60,153,184	55,654,136	53,257,648
Brezilya	52,386,750	52,281,127	54,299,123	51,675,123	44,339,257
İsviçre	27,287,232	22,884,176	56,191,550	40,380,573	41,205,072
Tayland	39,039,796	38,551,206	38,522,681	38,326,377	37,221,138
Rusya Federasyonu	40,362,600	44,138,279	39,667,828	41,619,136	33,216,612

Kaynak:trademap.org

Tabloda da görüldüğü üzere Çin Halk Cumhuriyeti'nin toplam ithalatı 2015'e kadar yıllar içerisinde giderek artmış ve yaklaşık 2 trilyon dolara ulaşmıştır. 2015 yılında ise 2014'e göre yüzde 14,1 oranında azalarak, yaklaşık 1,7 trilyon dolara düşmüştür. Gayri safi milli hasılanın artmasına rağmen, ülke ithalatının bir sene içinde bu kadar azalması, ülkenin dışa bağımlılığının azalmaya başladığının bir göstergesidir. Geline nokta Çin'in, kendi ihtiyaçlarını kendi karşılama anlayışının verimlerini almaya başladığını söyleyebiliriz. Çin'in ithalattaki başlıca partnerleri de sırasıyla Kore, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya ve Almanya'dır.⁶³

Çin Halk Cumhuriyeti'nin son beş yılda ithalat değerlerini ve partnerlerini inceledik. Şimdi bir de Çin Halk Cumhuriyeti'nin en çok ithal ettiği ürünlere göz atalım. Aşağıdaki tabloda, Çin Halk Cumhuriyeti'nin son 5 yıl içerisinde, en çok ithal ettiği ürünlerin bir kısmı verilmiştir.

⁶³ Trademap.org verileri

Tablo4. Çin Halk Cumhuriyeti'nin ithal ettiği ürünler

Ürün	Ürün Etiketi	İthalat 2011	İthalat 2012	İthalat 2013	İthalat 2014	İthalat 2015
Toplam	Tüm Ürünler	1,743,394,900	1,818,199,200	1,949,992,315	1,958,021,301	1,681,670,816
'85	Elektrik, elektronik teçhizatlar	350,954,252	381,520,999	439,417,537	424,349,528	431,610,860
'27	Fosil yakıtlar, yağlar, damıtma ürünleri, vb	275,766,337	313,066,988	315,232,252	316,836,741	198,679,762
'84	iş makineleri, nükleer reaktör malzemeleri, ısıtıcılar, vb	199,313,752	181,960,039	170,570,903	179,408,835	157,189,653
'90	Optik, fotografik, teknik, medikal aparatar, vb	99,140,733	106,145,649	107,588,269	105,788,595	99,721,428
'26	Cevher, cüruf, kül	150,655,638	133,727,965	148,772,300	134,861,278	95,064,522
'99	Diğer ürünler	49,498,449	68,769,065	104,735,488	82,758,064	80,518,802

Kaynak: trademap.org

Tabloda da görüldüğü üzere, Çin Halk Cumhuriyeti'nin en çok ithal ettiği ürünler sırasıyla; elektrik, elektronik teçhizatlar, fosil yakıtlar, yağlar, damıtma ürünleri, iş makineleri, nükleer reaktör malzemeleri, ısıtıcılar, optik, fotografik, teknik, medikal aparatar,

cevher, cüruf, küldür. 2015 yılında yüzde 25,6'lık bir oranla, en çok elektrik, elektronik teçhizatlar ithal edilmiştir. ⁶⁴

Görüldüğü üzere Çin Halk Cumhuriyeti, en çok endüstriyel ürünleri ithal etmektedir. Buradan önümüzdeki yıllarda da, sanayileşme sürecinin devam edeceğini çıkarabiliriz. Ürettiği değerlerin bu denli fazla olmasının bir sebebi de, ara maddeleri ithal edip, işleyip, satmasından kaynaklanmaktadır.

3.2.3 İhracat

İhracat, bir ülkenin üretiminin, dış satım sonucu dövize dönüştürülmesidir. Yani ithalat parametresi, ülkenin içine, ürettiklerinin sonucunda nakit akışını gösteren bir ekonomi parametresidir. Aşağıdaki tabloda, Çin Halk Cumhuriyeti'nin son beş yılda içerisindeki toplam ihracat değerleri ve en büyük partnerleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo5. Çin Halk Cumhuriyeti'nin ihracat partnerleri

Ülkeler	İhracat 2011	İhracat 2012	İhracat 2013	İhracat 2014	İhracat 2015
Dünya Geneli	1,898,388,400	2,048,782,200	2,209,007,280	2,342,343,011	2,281,855,922
Amerika Birleşik Devletleri	325,010,988	352,438,221	369,063,859	397,104,906	410,804,880
Hong Kong	267,983,737	323,445,330	384,497,867	363,087,890	334,290,810
Japonya	148,268,708	151,626,581	150,132,589	149,410,452	135,896,918
Kore Cumhuriyeti	82,920,308	87,673,764	91,164,951	100,334,575	101,474,642
Almanya	76,399,999	69,212,732	67,342,500	72,703,322	69,216,821
Vietnam	29,091,568	34,212,587	48,586,298	63,731,485	66,381,154

⁶⁴ Trademap.org verileri

İngiltere	44,122,055	46,296,693	50,942,128	57,140,811	59,667,967
Hollanda	59,499,691	58,898,785	60,314,752	64,928,500	59,630,243
Hindistan	50,536,416	47,677,452	48,432,411	54,220,379	58,262,004
Singapur	35,570,137	40,750,209	45,831,865	48,911,898	53,139,141
Malezya	27,886,048	36,525,700	45,930,593	46,355,435	44,192,327
Avustralya	33,910,013	37,734,920	37,554,163	39,147,667	40,378,582
Tayland	25,694,604	31,196,768	32,717,904	34,293,357	38,310,626
Birleşik Arap Emirlikleri	26,812,848	29,568,343	33,411,295	39,034,356	37,069,274
Rusya Federasyonu	38,903,018	44,056,551	49,591,172	53,675,377	34,809,906

Kaynak:trademap.org

Görüldüğü üzere Çin Halk Cumhuriyeti'nin ihracatı yıllar içerisinde giderek artmış ve 2014'te 2,3 trilyon dolara ulaşmış, 2015'te ise yüzde 2,6 gerileyerek, 2,2 trilyon dolara düşmüştür. Aynı senede ithalatta yüzde 14,1 azalma olduğunu göz önünde bulundurursak bu küçük azalmanın, ülke ekonomisini çok etkilediğini söyleyemeyiz. Çünkü toplam ticaret hacmi azalmış ancak net nakit akışında azalma olmamıştır. İhracat değerlerinin, ithalat değerlerine göre fazla olması, Çin Halk Cumhuriyeti'nin dışa bağımlılığının az olduğunu, tüketen değil, üreten bir toplum olduğunu gösterir. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti'nin en büyük başlıca ithalat partnerleri sırasıyla; Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Kore ve Almanya'dır.⁶⁵

Çin Halk Cumhuriyeti'nin son beş yılda ihracat değerlerini ve partnerlerini inceledik. Şimdi bir de Çin Halk Cumhuriyeti'nin en çok ihraç ettiği ürünlere göz atalım. Aşağıdaki tabloda, Çin Halk Cumhuriyeti'nin son 5 yıl içerisinde, en çok ihraç ettiği ürünlerin bir kısmı verilmiştir.

⁶⁵ Trademap.org verileri

Tablo.6 Çin Halk Cumhuriyeti'nin ithal ettiği ürünler

Ürün	Ürün Etiketi	İthalat Değeri2011	İthalat Değeri2012	İthalat Değeri2013	İthalat Değeri2014	İthalat Değeri2015
Toplam	Tüm Ürünler	1,898,388,400	2,048,782,200	2,209,007,280	2,342,343,011	2,281,855,922
'85	Elektrik, elektronik teçhizatlar	445,756,705	487,322,454	561,288,340	570,939,696	600,292,287
'84	iş makineleri, nükleer reaktör malzemeleri, ısıtıcılar, vb	353,763,873	375,899,473	383,152,558	400,844,172	364,536,627
'94	mobilya, aydınlatma ürünleri, levhalar, prefabrik evler	59,336,352	77,886,190	86,414,579	93,374,041	98,734,456
'61	giyim malzemeleri, aksesuar, tekstil ürünleri	80,164,561	87,045,225	96,792,727	91,991,969	83,842,271
'62	giyim malzemeleri, aksesuar, tekstil ürünleri	63,073,873	61,224,360	68,251,874	81,446,011	78,506,716
'90	optik, fotografik, teknik, medikal aparatlar	60,684,983	72,631,372	74,530,412	73,999,592	73,779,680

Kaynak: trademap.org

Tabloda da görüldüğü gibi; Çin Halk Cumhuriyeti'nin en çok ihraç ettiği ürünler sırasıyla; elektrik, elektronik teçhizatlar, iş makineleri, nükleer reaktör malzemeleri, mobilya, aydınlatma ürünleri, levhalar, prefabrik evler, giyim malzemeleri, aksesuar, tekstil ürünleri, optik, fotografik, teknik, medikal aparatlardır. 2015 yılında Çin Halk Cumhuriyeti ihracatının ana unsuru 26,3'lük bir yüzdeyle elektrik, elektronik teçhizatlardır.⁶⁶

Ürün niteliği olarak Çin Halk Cumhuriyeti son dönemde genellikle ara ürünleri ithal edip, son ürünleri ihraç etmektedir. Yakın zamana kadar, sürekli büyüttüğü üretim altyapısını, artık ticaret zeminini olarak kullanmaktadır. Dünyanın her yerine bir çok ürünü en ucuz fiyatlardan satmaktadır. Ürünlerini ucuza mal etmesinin sebebi de üretime dayalı altyapısının güçlü oluşu, nüfus niteliği dolayısıyla ucuz iş gücüne sahip olmasına borçludur. Ayrıca geniş bir coğrafyaya nüfuz edebilmesinden dolayı hammadde ve kaynak konusunda oldukça avantajlıdır. Bütün bunlara bir de seri üretimin getirisi olan bazı avantajları eklediğinde, pazarda rekabetçi üstünlüğü sağlamakta bir çok sahada zorlanmamaktadır.

3.2.4 Dış Sermaye ve yabancı yatırımcı

Öncelikle yurt dışında yatırım yapmaları konusunda hükümetin 2004'ten beri, sermaye sahiplerini ciddi anlamda desteklemeye başladığını söyleyebiliriz. Neredeyse bütün sektörlerde Çin firmaları yatırımlar yapmaktadır. Hükümet bu yatırımları özellikle enerji, finans ve teknoloji alanına yönlendirmek istiyor diyebiliriz. Bu alanlarda en ciddi örnekler Çin Lenovo şirketinin, IBM şirketinin bilgisayar üreten bölümünü satın alması, Çin Ulusal Petrol şirketinin Kanadalı PetroKazakhstan şirketini satın alması ve Çin ticaret bankasının Güney Afrika Standart Bank şirketinden hisse almasıdır.⁶⁷

Çin Halk Cumhuriyeti hükümetininin desteğiyle kurulan, Çin Yatırım Kuruluşu (CIC) yabancı yatırım konusunda oldukça aktif ve yönlendiricidir. Bir çok sektörde ciddi yatırımların önünü açan, devlet destekli bu oluşum, bazı çevreler tarafından tedirginlikle karşılanmıştır. Hükümet kontrolünde gerçekleşen ciddi yatırımlar tepki almıştır. Örneğin CIC Amerikan enerji şirketi Unocal'ı almak istemiş ancak teklifleri ne kadar tatmin edici olsa da reddedilmiştir.

Yabancı yatırım konusunda da Çin ciddi bir rekabetçi avantaj sağlamıştır. Son dönemde gelişen ülkeler arasında en çok doğrudan yabancı yatırım alan ülkeler sıralamasında

⁶⁶ Trademap.org verileri

⁶⁷HamzaÇeştepe, "Çin'in Dış Ticaretinin Gelişimi, Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyelik Öncesi ve Sonrasında Dünya Ticaretine Etkileri", s. 3

ilk sıradadır. Özellikle 90'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelere yapılan yabancı yatırımda yüzde 30'lara varan pay sahibidirler. Ancak bu alanlardaki istatistiki veriler, gerçekçi bulunmamaktadır. Çünkü Çin Halk Cumhuriyeti hükümetinin bu konudaki teşviklerinin oldukça fazla olması, yerli yatırımcıların bile şirketlerini yabancı sermaye gibi göstermesine sebep olmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti yabancı yatırımcı politikasını ihracatı amaçlayan mal piyasasından daha çok, ihtiyaçlarını karşılamak için üretime ve finans piyasalarına hareketlilik kazandırma üzerine kurmuştur. Yani yabancı yatırımcıyı dışarıya sattığı malların üretiminin yerine, kendi ihtiyacı olan ara maddelerin üretimine ve finansal yatırımlara yönlendirmektedir. Ayrıca uzun zamandır hem yerli hem yabancı sermayeyi teknoloji ve inovasyon alanlarındaki yatırımlara yönlendirmekte, bu alanlara ciddi maddi imkanlar ve destekler sağlamaktadır.⁶⁸

Vergi teşvikleri, ucuz hammadde ve iş gücü, faiz oranları, devlet destekleri Çin Halk Cumhuriyeti'ni yabancı yatırımcı için oldukça çekici kılmaktadır. Çin ekonomisi bundan verimini fazlasıyla almaya başlamıştır. Günümüz tüketim toplumunun getirisiyle, bütün bu olanaklardan yararlanan yatırımcılar, sermayelerinin karşılığını rahatça alabilecekleri görüşüne günden güne daha fazla kapılıyorlar. Ayrıca nüfus yapısı itibariyle, ekonomik kalkınmayla beraber kocaman bir pazar haline gelen Çin, çok uluslu şirketlerin de ilgi odağı haline gelmiş durumdadır.

Özetleyecek olursak; pazarın büyüklüğü, ucuz iş gücü, ucuz hammadde, devlet teşvik ve destekleri, vergi indirimleri, faiz oranlarının yüksekliği Çin Halk Cumhuriyeti'nin doğrudan yabancı yatırım almasındaki en etkin unsurlardır. Bu ve bunun gibi faktörler yabancı sermaye sahipleri için bir pazarın çekiciliğini belirler. Özellikle de Dünya Ticaret Örgütü'ne girilmesinin ardından tüm bunların sağlanması için hükümet, serbest ekonomik bölgeler oluşturmakta, buralarda vergi indirimleri yapmakta, teşvikler sağlamakta, daha önceden stratejik görüp engeller koyduğu bir çok alanda da yatırımcının önünü açmaktadır.

3.2.5 İstihdam

Çin Halk Cumhuriyeti yapısı gereğince istatistik kurumlarının verileri, gerçekçi verileri yansıtmamaktadır. Bu sebeple ekonomik büyümenin getirisi olan istihdam artışı kesin

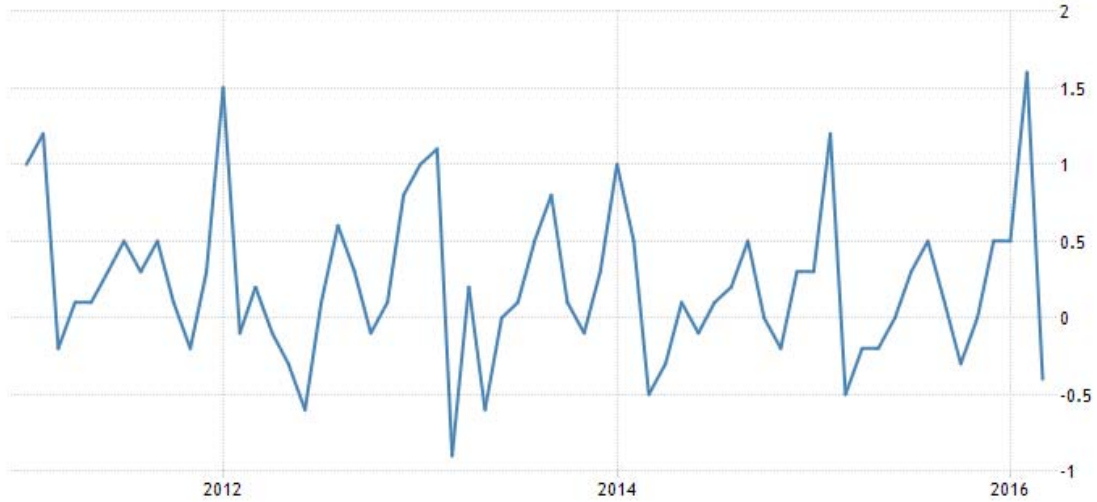
⁶⁸Çeştepe, s. 3

olsa da, bu konudaki net değerlere ulaşamamaktadır ya da ulaşılan verilerin gerçeği yansıttığından emin olunamamaktadır. Ekonomik büyümenin yanında, nüfusun getirisi olan istihdam sorununu da göz ardı etmemek gerekir.⁶⁹

Çin hükümeti 90'lı yıllara kadar, bütün vatandaşlarına iş imkanı sağlama garantisi vermekteydi. Ancak son dönemde bu uygulamadan vazgeçilmiştir. Son dönemde Sosyalizmden kapitalizme kayan ekonomi politikalarının da etkisiyle, devlet eliyle yürütülen işlerin büyük kısmı, özelleştirilmiş, bu nedenle devlet vatandaşlarına istihdam garantisi vermekten vazgeçmiştir. Tabii bunu işsizlik seviyesinin arttığı yönünde değerlendirmek doğru olmaz. Devlet işletmeleri azalsa da pazar büyümekte, vatandaşlar özel sektörde iş imkanı bulabilmektedir. Ayrıca oranın kurallarına göre resmi işsizlik verileri yalnızca kentsel alanlarda yaşayanları kapsamaktadır. Sanayileşmenin getirisi sonucu köyden kente göç oldukça artmıştır. Bu durum da resmi verilere yansımamaktadır. Güncel işsizlik oranı 4,09 olarak belirlenmiştir.

3.2.6. Enflasyon

Tablo.7 2011-2016 arası enflasyon değerleri

Kaynak:tr.tradingeconomics.com

Son dönemde Çin Halk Cumhuriyeti'nin enflasyon oranı, yakından takip edilen bir veri haline gelmiştir. Yukarıdaki tabloda son 5 yılın enflasyon değerleri gösterilmektedir. Endeks dalgalı gözükse de, genel olarak enflasyon oranı gelişmekte olan bir ülke için yüksek

⁶⁹Çeştepe, s. 5

değildir. Dalgalı görüntünün sebebi, nüfus yapısı nedeniyle enflasyon oranına gıda fiyatlarının etkisinin yüksek oluşudur. Gıda fiyatları da, hava koşulları, salgın hastalıklar gibi faktörlerden çabuk etkilenebildiği için, enflasyon oranı ciddi değişkenlikler gösterebilmektedir.⁷⁰

3.2.7. Parasının Değeri

Tablo.8 Dolar-Yuanparitesi 2006-2016

Kaynak:tr.tradingeconomics.com

Yukarıdaki tablo son 10 yılın Dolar-Yuan paritesini göstermektedir. Görüldüğü gibi dolar Yuan karşısında 2006-2014 arasında ciddi değer kaybetmiştir. 2014 yılından bu yana bir miktar değer artışı göstermiştir. Ancak son on yılda Dolar-Yuan paritesi yüzde 18,9 civarında değer kaybetmiştir. Bu Yuan'ın Dolar karşısında günden güne değer kazandığını gösterir. Global pazarda günden güne daha çok kullanılmaya başlayan Yuan, gün geçtikçe daha değerli bir hale gelmektedir. Bu durum yabancı sermayenin ülkeye girmesinde de etkin rol oynamaktadır. Çünkü yabancı yatırımcı, bir ülkeye yatırım yaparken o ülkenin parasının zaman içinde değer kazanmasıyla, yatırımının da değer kazanmasını ister.⁷¹

⁷⁰tradingeconomics.com verileri

⁷¹tradingeconomics.com verileri

Çin Halk Cumhuriyeti'nin para birimi Yuan da, yine yakından takip edilen verilerden biridir. Süper güç olma yolunda birbiriyle yarışan Amerika Birleşik Devletleri ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin, bu rekabetin en net göstergelerinden biri olarak gösterilen para birimlerinin paritesi, bir çok spekülasyona da konu olmaktadır. Birçok ekonomist, bu paritenin değişimlerine göre, dünya siyasetinde Çin'in yeri ile ilgili yorumlar yapmaktadır. Bu söylemlerin sebebi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin sessiz kalması olabilir. Çünkü uluslararası camiada sessizliğini koruyan, siyasi ve politik mecralarda bilinçli bir şekilde geri planda kalan Çin Halk Cumhuriyeti, yarışı ekonomik zeminde devam ettirmektedir. Dolayısıyla iki ekonomiyi kıyaslamak isteyenlerin, bu parite üzerinden yorumlar yapması normaldir.

3.2.8Dış Ticaret Hacmi

Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış ticaret hacmi özellikle Aralık 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) girmesinden sonra ciddi oranda büyümüştür. "Açık Kapı Politikası" isimli politikanın bir sonucu olarak, Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış dünyaya açılması, ekonomik kalkınmanın en büyük sebeplerinden biridir. Bu politika doğrultusunda, Dünya Ticaret Örgütü'ne girmiş, bunun sonuçlarını da son 15 yılda fazlasıyla almıştır. Üyeliğinin ardında, sanayi ve hizmet sektörünün payı sürekli artmıştır.

Dünya Ticaret Örgütü'ne tam üyeliğinin ardından Çin Halk Cumhuriyeti, gümrük vergilerini büyük ölçüde azalmış, dış ticareti kolaylaştırmış ve teşviklerini arttırmıştır. Hem kamusal, hem özel şirketlerin, dünyaya açılmasını kolaylaştırmıştır. Ucuz iş gücü ve hammadde avantajıyla bu gelişimi desteklemiştir. Teknolojiye yaptığı yatırımın meyvelerini toplamaya başlamış olan Çin Halk Cumhuriyeti, dış ticaret hacminde Amerika ve Almanya'nın ardından üçüncü sıradadır.

Kısaca özetleyecek olursak; Çin Halk Cumhuriyeti son elli yılda eşi bulunmaz bir ekonomik büyüme gerçekleştirmiştir. Ekonomik göstergelerin hemen hepsi bu büyümeyi destekler niteliktedir. Kısa sayılabilecek zamanda pazarını, okyanusların ötesine kadar genişletip, pazar payını yükseklerle çekme şansına sahip olmuştur. Bu gün geldiğimiz noktada Japonya'yı ekonomik anlamda geçip, Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından ekonomik olarak ikinci sırada gözüke de, potansiyelleri açısından dünyanın dengelerini değiştirebilecek bir güce sahip olduğu söylenebilir. Bir çok ekonomist yakın gelecekte, Çin Halk Cumhuriyeti'nin dünyanın süper gücü olacağını, sistemi yönlendirip hatta kendi sistemini

kuracağını öngörmektedir. Ekonomik gelişimini devam ettirmesi halinde 2020’li yıllarda, en büyük küresel gücün Çin Halk Cumhuriyeti olması oldukça muhtemeldir.⁷²

⁷²tradingeconomics.com verileri

4. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN EKONOMİK DEĞİŞİMİ SONRASI DÜNYA SİYASETİNDEKİ YERİ

Bu bölümde Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik değişimi sonrası dünya siyasetindeki yeri anlatılacaktır.

4.1 Çin Dış Politikalarının Temelleri

Önceki bölümlerde Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomi politikalarını anlatmıştık. Bu bölümde ise Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikalarını inceleyeceğiz. Soğuk Savaş dönemiyle birlikte, dünyada teknolojik gelişimin hızı artmıştır. Her geçen gün bir öncekine göre üretilen bilgi daha fazla seviyeye ulaşmakta, bu teknolojik gelişim ülkeler arası iletişimi kolaylaştırmakta, uzakları yakın etmekte, zoru kolaylaştırmaktadır. Günümüzde internet aracılığıyla herkes sonsuz bir bilgi kaynağına sahiptir. Ayrıca kilometrelerce mesafeden bile iletişim oldukça kolaylaşmış, ulaşım hızlı ve konforlu bir hal almıştır. Bütün bunlar küreselleşmeyi doğurmuştur. Küreselleşme doğal olarak, ülkelerin ekonomik anlamda da değişimine sebep olmuştur. Küreselleşen dünyada yer edinmek için ülkeler politikalarına da yön vermek zorunda kalmıştır.⁷³

Geldiğimiz noktada, ekonomik güç siyasi güçten de askeri güçten de önemli bir hal almıştır. Çünkü askeri güç ülkeler için hem maliyetli bir hal aldı, hem de uluslararası kamuoyuna kabul ettirilmesi zor olduğundan kullanılabilirliği azaldı. Bu yüzden artık büyük devletler enine değil, boyuna büyüme politikası izlemektedirler. Enine büyüme sınırları genişletmek, boyuna büyüme ise ekonomik büyüme demektedir. 21. yüzyılda devletler arası sınır kavgaları giderek azalmış, askeri gücün kullanıldığı alanlar da ekonomik gücü ele geçirmek adına daha çok enerji üzerine olmaya başlamıştır. Bütün bu değişim, ekonomik gücün askeri güçten daha önemli bir hale gelmesini sağlamıştır.⁷⁴

Çin Halk Cumhuriyeti son yıllardaki kalkınmasıyla birlikte, Amerika Birleşik Devletleri, bütün bir şekilde ele alacak olursak Avrupa Birliği ve Japonya ile birlikte en önemli ekonomik unsurlardan biridir. Bir önceki bölümde anlattığımız, Deng dönemi ile

⁷³Kutay Karaca, "Çin'in Değişen Enerji Stratejisinin Dış Politikasına Etkileri (1990-2010)", s. 93

⁷⁴Çeştepe, s. 46- 58

birlikte izlenen politikalar sayesinde Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi sürekli büyümüş, geldiğimiz noktada en önemli küresel unsurlardan biri olmuştur.⁷⁵

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik büyümesi oldukça büyük bir başarıdır. Ancak bunun yanında, bu ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi için Çin Halk Cumhuriyeti her geçen gün daha fazla enerjiye bağımlı bir hale gelmeye başlamıştır. Bu temelde Çin dış politikaları, ekonomik büyümenin devam etmesi açısından, enerjinin sürekli ve problemsiz olarak elde edilmesi üzerine kurulmaya başlamıştır. Dünya siyasetine yön vermeyi hedefleyen Çin'in, bu temelde en büyük hedefi ekonomik büyümesini devam ettirerek en iyi haline gelmektir. Bunu sağlamak için Çin her geçen gün enerjiye daha fazla önem vermektedir. Uluslararası anlamda ilişkilerinin neredeyse tamamı enerji ile ilgilidir. Bu bağlamda bakacak olursak, Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış politikalarını belirleyen temel unsurun enerji olması kaçınılmazdır. Bu sebeple bu bölümde öncelikle Çin Halk Cumhuriyeti için enerjinin önemini, ihtiyacın nedenlerini, enerji transferi sağlanan ülkelerle ilişkilerini ve enerji güvenliğini ele alacağız.⁷⁶

4.1.1 Ekonomik Büyüme ve Enerji

Çin Halk Cumhuriyeti, 1949-1978 Mao döneminde daha kapalı bir ekonomi olması ve ekonomik kalkınmanın henüz başlamamış olması nedeniyle ekonomi politikasına gerek duymamıştır. Enerji ihtiyacını geniş sınırlara sahip olması sayesinde, kendi kömür kaynaklarından karşılamıştır. Ancak 1978'den sonra, Deng dönemiyle birlikte çok büyük bir ekonomi haline gelmiş, büyüyen sanayisinin enerji ihtiyacını karşılamak için dışardan enerji ihtiyacını karşılamaya başlamıştır. Özellikle 90'lı yıllardan itibaren Çin ekonomisi oldukça büyümüş, enerji ihtiyacını petrole karşılamaya başlamış, 1995 yılından itibaren de kendi enerji ihtiyacını karşılayamaz bir hal almıştır.⁷⁷

Çin Halk Cumhuriyeti'nin enerji bağımlılığının anlaşılması için öncelikle Deng dönemi stratejilerine bir geri dönüş yapmamız gerekir. Deng döneminin ilk önemli amacı ekonomik kalkınmanın sağlanmasıydı. bu doğrultuda Çin planlı ekonomiden adım adım serbest piyasa ekonomisine geçiş yaptı. 1961 Guangzhou Konferansı'nda Deng aynen şu ifadeyi kullanmıştır: "Siyah veya beyaz fark etmez. Eğer kedi fareyi yakalayabiliyorsa iyi

⁷⁵Karaca, s. 93

⁷⁶Kutay Karaca, s. 94

⁷⁷Müslüme Narin, "Büyüyen Çin Ekonomisinde Artan Enerji Talebi Ve Dünya Enerji Piyasasına Etkileri", s.7.

kedidir.” Bu sözden anlaşılan Deng dönemiyle birlikte Çin Halk Cumhuriyeti’nin temel hedef olarak ekonomik büyümeyi gördüğü, bu doğrultuda sosyalizmin mi kapitalizmin mi benimseneceğinin değil, bu amacın gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceğinin önemli olduğudur. Yani ekonomik büyüme doğrultusunda, sistemin önemi yoktur ve bu doğrultuda gereken neyse yapılır. Bu konuşmadan en önemli çıkarım Deng’in ilk ve vazgeçilmez hedefinin ekonomik büyüme olduğudur.⁷⁸

Deng dönemi politikalarının verimli sonuçları sayesinde, Çin Halk Cumhuriyeti 2010 yılı itibariyle Japonya’yı geçerek, dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olmuştur. 90’lı yıllardan itibaren yıllık ortalama yüzde 9-10 oranında büyüme göstermiş ekonomik krizlerden bile büyük bir başarıyla çıkabilmiştir. Gümrük indirimleri, vergi indirimleri, teşvikler ve ucuz işgücünü de kullanarak yabancı yatırımcı için oldukça cazip bir hale gelmiş olan Çin Halk Cumhuriyeti Japonya’daki doğal felaketler ve krizlerin de etkisiyle uzak doğunun ekonomik lideri konumuna gelmiştir. Japonya Asya ekonomik krizinin, global krizin ve Tsunami ve deprem felaketlerinin de etkisiyle yarışta geri kalmıştır.⁷⁹

Satın alma gücünün oldukça büyümesi ve nüfusunun da etkisiyle Çin Halk Cumhuriyeti enerji tüketimi konusunda da oldukça büyüme göstermiştir. Sanayisinin enerji ihtiyacının yanında, dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 18’ini bünyesinde barındıran Çin Halk Cumhuriyeti, vatandaşlarının enerji ihtiyacını karşılama konusunda da günden güne zorlanmaktadır. 1996 senesinde dünya enerji tüketiminin yaklaşık yüzde 9’u Çin Halk Cumhuriyeti tarafından gerçekleştirilirken, 2020 yılında bu oranın yüzde 16-17 seviyesine çıkması beklenmektedir. Enerji tüketimi konusunda Çin önümüzdeki yıllarda Amerika Birleşik Devleti’ni geçmesi beklenmektedir.⁸⁰

Çin Halk Cumhuriyeti’nin en muhtemel problemi yakın gelecekte enerji ihtiyacını karşılayamaması olacaktır. Her ne kadar enerji ihtiyacını petrol ithalatıyla çözmeye çalışsa da, Çin bu alışveriş ile birlikte her gün daha da dışa bağımlı bir hale gelmektedir. Gelecek on yılda Çin Halk Cumhuriyeti petrol ihtiyacının çok ciddi boyutlara ulaşması beklenmektedir. 2020 yılına gelindiğinde petrol ithalatının günlük 8 milyon varil olması beklenmektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti potansiyel enerji ihtiyacı doğrultusunda hedefler belirlemiştir. Bu hedefler kısaca petrol ticaretini artırmak ve petrol geliştirme alanlarını genişletmek, boru

⁷⁸Karaca,s. 95

⁷⁹Karaca,s. 96

⁸⁰Karaca, s. 97

hattı ağını kurarak ham petrol akışını yönlendirmek ve düşük fiyatlarla petrol elde etmek için özel ilişkiler ve silah ticaretini kullanmak. Tüm bu sebepler, Çin Halk Cumhuriyeti dış politikasını belirleyen en önemli unsurun enerji ve enerji güvenliği olmasına sebep olmuştur.⁸¹

4.1.2 Enerji Güvenliğinin Önemi

Çin Halk Cumhuriyeti, enerji politikası doğrultusunda petrol ve doğal gaz üreten ülkelere gümrüksüz mal satma, askeri teknoloji transferi ve silah ticareti avantajları sağlayarak, enerji aktarımında karşılaşılabileceği potansiyel sorunların önüne geçmeyi hedeflemektedir. Gümrük teşvikleri, silah ticareti, teknoloji transferi günümüzde bütün ekonomik güçler tarafından enerji kaynaklarına ulaşmada kullanılan araçlardır. Enerji güvenliği; enerji kaynaklarına erişim ve bu enerjinin problemsiz şekilde transferi olarak açıklanabilir.⁸²

Çin Halk Cumhuriyeti enerji güvenliği konusunda tehdit unsuru olarak algıladığı en önemli durum deniz yolları kullanılarak enerjinin aktarılmasıdır. Çünkü deniz yolları güçlü Amerikan donanmasının kontrolü altındadır ve olası bir problemde Çin Halk Cumhuriyeti enerji ihtiyacının karşılanması engellenebilir. Bunun dışında Çin Halk Cumhuriyeti'nin riskli gördüğü alanlar enerji kaynağının çeşitlendirilmesi, enerji fiyatlarındaki istikrarsızlık, enerji fiyatlarının dış unsurlar tarafından manipüle edilmesidir. Ayrıca kamuoyunun oluşturabileceği, küresel ısınma ve çevre kirliliği ile ilgili baskılar ve Çin denizlerinde olabilecek muhtemel sorunlar da tehdit unsurları arasındadır.

4.1.3 Deniz Yollarının Tercih Edilmemesi

Amerika Birleşik Devletleri, enerji güvenlik strateji dahilinde, enerjinin üretiminin ve transferinin kendi kontrolü ile yürütülmesini sağlamaya çalışmaktadır. Bu da diğer enerji ticareti yapan ülkelerde bir baskı oluşturmaktadır. Enerji konusunda Amerika ile karşı karşıya gelmek istemeyen Çin Halk Cumhuriyeti için enerji politikalarını bu politika üzerine kurmaktadır. Bu açıdan Amerika Birleşik Devleti'nin enerji politikaları oldukça

⁸¹Karaca,s. 98-99.

⁸²Narin, s.7-10.

önemlidir.⁸³ Amerika Birleşik Devletleri en çok petrol tüketen ülkedir. Bunun yanında en çok petrol üreten üçüncü ülkedir. Petrol ihtiyacının yarısına yakını Afrika ve Ortadoğu ülkelerinden sağlamaktadır. Petrole yön vermek amacıyla Amerika Birleşik Devletleri uzun zamandır ciddi çaba harcamaktadır. Bugün büyük petrol şirketlerinin hemen hepsi ya Amerika Birleşik Devletleri'nindir ya da Amerika Birleşik Devletleri şirketlerinin ortaklığı olan şirketlerdir. Bu büyük şirketlerin dolayısıyla Amerika'nın petrolü yönlendirilmesi oldukça kolaydır. Bu sebeple Çin Halk Cumhuriyeti enerji politikalarını bu bilginin ışığında şekillendirmektedir. Enerji politikalarının dışında güvenlik nedeniyle de Çin Halk Cumhuriyeti stratejilerini belirlerken Amerika Birleşik Devletleri ile karşı karşıya gelmek istememektedir.⁸⁴

Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa tarafından ambargo konulan ülkelerle enerji birliktelikleri kurmaktadır. Bu ülkelerde enerji sektörüne öz sermaye aktarımı vasıtasıyla, petrolü toptan alma ve pazarlama hakkı elde etmekte, enerji ihtiyacının karşılanmasında bu gücü kullanmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'ne kazandırdıklarının yanında bu ülkeler de, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'ya bağımlılığını azaltmaktadır. En önemlisi de Çin enerji politikası dahilinde, insan hakları ve demokrasi kavramlarını ülkelerin iç işlerine karışmak için kullanan Batı'ya oldukça iyi bir alternatiftir.⁸⁵

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Batı ambargosundaki bu ülkelerle kurduğu ilişkiler, enerji güvenliği politikasının küçük bir parçasıdır. Bunun dışında çözümler de üretmektedir. Ortadoğu'da üretilen petrolün yarısı Çin, Japonya ve Güney Kore'ye sevk edilmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uzakdoğu'daki en büyük iki rakibi Japonya ve Kore enerji ihtiyacını daha çok deniz yollarından sağlamaktadır. Onlar Çin Halk Cumhuriyeti gibi deniz yoluyla enerji transferini bir tehdit olarak görmemektedirler. Çin Halk Cumhuriyeti özellikle Tayvan ile çıkabilecek sorunları göz önünde bulundurarak, deniz yollarını tehdit unsuru olarak görmektedir.⁸⁶

Tayland, Malezya, Endonezya, Singapur gibi Uzakdoğu ülkelerinin giderek artan enerji ihtiyacı ile birlikte bölgedeki enerji savaşı daha da sertlik kazanacak gibi görünmekte ve Güney Kore ve Japonya ikilisinin Amerika Birleşik Devletleri ile yakın politikalar benimsemesi enerji güvenliği ile ilgili ciddi riskler doğurmaktadır. Bölgedeki enerji talebinin

⁸³Karaca,s. 99.

⁸⁴Karaca,s. 100-101

⁸⁵Karaca, s. 101

⁸⁶Karaca,s.102

ciddi ölçüde büyümesinden ve en büyük iki rakibinin Amerika Birleşik Devletleri ile birlikteliğinden rahatsız olan Çin'in en önemli enerji güvenliği stratejisi enerjiyi boru hatlarıyla ülkesine aktarma stratejisidir.⁸⁷

4.1.4 Boru Hatlarının Önemi

Çin Halk Cumhuriyeti, petrol ve doğalgaz üreticisi ülkelerden, kendi ülkesine bu kaynakların Boru hatları ile aktarılması için anlaşmalar yapmakta ve bu maksatla çok büyük paralar harcamaktadır. Her geçen gün bu hususta, adımlar atmakta enerji aktarımını arttırmak için çaba harcamaktadır. Bu doğrultuda Çin Halk Cumhuriyeti'nin en büyük kaynaklarından biri Hazar enerji kaynaklarının Doğu Türkistan üzerinden, ülkenin güney kısımlarına aktarılmasıdır. Güney kısımlar sanayileşmiş kısımlar olduğundan enerji talebinin en yüksek olduğu bölümlerdir. Bu projenin önemli ülkeleri İran, Kazakistan ve Türkmenistan'dır.⁸⁸

Hazar bölgesi enerji kaynaklarının aktarılmasında en önemli aktör İran'dır. 2004 yılında Çin Halk Cumhuriyeti ve İran 70 milyar Dolarlık bir enerji anlaşması imzaladı. Anlaşmanın tarihi önemi şudur; Çin ile İran arasındaki bu anlaşma, OPEC (Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı) üyesi ülkeler arasındaki ülkelerden birinin yaptığı en büyük enerji anlaşmasıdır. Anlaşma dahilinde, Çin devlet şirketi Sinopec, 30 yıl boyunca 250 milyon ton sıvılaştırılmış doğalgaz alma taahhüdünde bulunmuştur. Ayrıca Çin-Kazak boru hattına İran petrolünün bağlanması planlanmaktadır.⁸⁹

Orta Asya devletlerinden petrol ithal edilmesini sağlayan Orta Asya Doğal Gaz Boru Hattı, 3 hattın oluşmaktadır. Uzunluğu 6500 km olan bu hatta birden fazla ülke petrol vermektedir. Bu hatlar Türkmenistan'dan başlayarak Özbekistan ve Kazakistan'dan geçip Çin Halk Cumhuriyeti'nin Sincan bölgesinde sonlanır. Yıllık 55 milyar metre küp doğal gaz bu hatlarla Çin Halk Cumhuriyeti'ne aktarılmaktadır.⁹⁰

Çin Halk Cumhuriyeti'nin bir diğer projesi de Kazakistan petrollerini aktarmaktır. 1997 yılında iki ülke arasında 9,5 milyar dolar değerinde bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmayla birlikte, Aktobe ve Uzen Bölgesinin üretim yaklaşık yüzde dört yüz artmıştır. Sincan-Uzen boru hattı döşenmeye başlanmış ve 2005 yılında tamamlanmıştır. Bu hat ile yılda yirmi milyon tonun üzerinde petrol Çin Halk Cumhuriyeti'ne aktarılmaktadır. Ayrıca

⁸⁷ Karaca, s. 102-103

⁸⁸ Karaca, s. 103.

⁸⁹ Faysal Köten, "Boru Hattı Projelerinin Hazar Havzası Jeopolitik Ve Jeoekonomisindeki Rolü", s. 65.

⁹⁰ Karaca, s. 104-105

CNPC (Çin Ulusal Petrol Şirketi), Uzen petrollerinin işletim hakkını 20 yıllığına satın almış, Aktobemunaygaz adlı şirketin de hisselerinin dörtte üçüne sahip olmuştur.⁹¹

Üçüncü proje ise Doğu Sibirya-Pasifik Okyanus hattını Çin Halk Cumhuriyeti'ne uzatma projesidir. Hattın maliyetini Çin Halk Cumhuriyeti karşılamış, bunun karşılığında Rusya yirmi yıllığına on beş milyon ton petrol sağlamayı taahhüt etmiştir. Ayrıca 2010'da Sibirya'dan Çin'e iki tane doğal gaz hattı inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu hatlarla yılda yaklaşık 3 trilyon metreküp doğal gaz transferi yapılması planlanmaktadır.⁹²

Rusya ilişkisi Çin Halk Cumhuriyeti açısından oldukça önemlidir. Çünkü Ortadoğu'dan tedarik ettiği petrol ve doğalgazın kesintiye uğraması durumunda, Rusya ile alışverişi sanayisinin durmamasını garanti edecektir. Ayrıca Çin ile sınır komşusu olması açısından Çin bu boru hattını daha güvenli bulmaktadır. Bunların dışında bir de, iki ülkenin en büyük üyeleri olduğu Şangay İş Birliği Örgütü'nün geleceği için bu boru hatları ciddi önem arz etmektedir. İki ülke tarafından enerji ilişkilerini ticari ilişkilerin takip etmesi beklenmektedir.⁹³

Çin'in bir diğer enerji politikası da Myanmar ile ilgilidir. Myanmar'ın enerji kaynakları için Çin Halk Cumhuriyeti ve Hindistan rakip konumundadır. Myanmar ve Çin Halk Cumhuriyeti 2010 yılında bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre, Myanmar ve Çin arasında bir petrol ve doğalgaz hattı inşası kararlaştırılmıştır.⁹⁴

2007 yılında insan hakları ihlalleri gerekçesiyle Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Kuzey İrlanda Myanmar'a karşı Birleşmiş Milletler'e karar taslağı sunmuştur. Rusya ve Çin bu taslağa red oyu kullanmıştır. Yine 2008 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun, Myanmar yönetiminin insan hakları ihlalleri ile ilgili kararına da karşı oy kullanmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti politika olarak, enerji alışverişi yaptığı ülkelerle ilgili Birleşmiş Milletler kararlarına çıkarları doğrultusunda yanıtlar vermektedir. Bu yanıtları verirken temel hedefi ticaretinin zarar görmemesi, hatta ticari birlikteliklerin oluşumu ve yakın coğrafyada düşmanlıkların oluşmasına engel olma isteğidir. Bir ülkeden enerji transferi sağlıyorsa Çin Halk Cumhuriyeti, ambargoyu mutlaka red etmeyi tercih edecektir.⁹⁵

⁹¹Karaca,s. 106-108

⁹²Karaca,s. 109

⁹³Karaca,s. 110

⁹⁴Köten, s. 67

⁹⁵Karaca,s. 113

İran ve Pakistan, İran-Pakistan boru hattı projesine Çin Halk Cumhuriyeti'nin de katılması yönünde bir talepte bulunmuşlardır. Projenin gerçekleşebilmesi için üçüncü bir ülkenin dahil olması gerekmektedir ve Hindistan Amerika Birleşik Devletleri'nin etkisi ve İran'a karşı güvensizliği nedeniyle projeye katılmamayı seçmiştir. Ayrıca Pakistan ile ikili ilişkilerinin zayıf olması, Pakistan'daki terör faaliyetlerinin ticarete zarar verme riski doğurması da Hindistan'ın geri çekilme nedenlerindedir. Özellikle Pakistan, projeye Çin Halk Cumhuriyeti'nin katılması yönünde adımlar atmıştır. Çünkü mali yükleri azalacak ve Çin Halk Cumhuriyeti'ne yapılan transferden pay sahibi olacaklardır. Diğer yandan Çin Halk Cumhuriyeti projeye katılmak konusunda çekimser kalmıştır. Her ne kadar Çin Halk Cumhuriyeti kendisini besleyen kaynakların çokluğu ve çeşitliliğinden yana politikalar izlese de, Pakistan'daki siyasi iktidarsızlık ve diğer sebepler onları da rahatsız etmektedir. Aynı zamanda Hindistan gibi projeyi tamamen reddetmeyi de tercih etmemiştir. İlerleyen dönemde, şartların değişmesi durumunda hayata geçirmeyi düşünmektedir.⁹⁶

Afganistan da Çin Halk Cumhuriyeti için oldukça büyük bir öneme sahiptir. Çünkü Çin'e petrol ve doğalgaz taşıyan hatların neredeyse tamamı Afganistan sınırından geçmektedir. Bu sebeple NATO ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan'da olması Çin Halk Cumhuriyeti için sorun teşkil etmektedir. Her ne kadar NATO'nun ve Amerika Birleşik Devletleri'nin varlığı, bölgede istikrarı getirirse ve Afganistan ve Pakistan'da terör örgütlerinin yapılanmasının büyük ölçüde önüne geçse de, Çin Halk Cumhuriyeti enerji politikaları açısından bu kadar kritik olan bir bölgede Amerika Birleşik Devletleri hakimiyetini tercih etmeyecektir.⁹⁷

Çin Halk Cumhuriyeti açısından petrol ve doğalgaz hatlarının anlamı Malakka Boğazı'na alternatif üretmesidir. Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içerisine deniz yolları ile petrol ve doğalgaz aktarımının yaklaşık yüzde sekseni bu boğazdan geçmektedir. Malakka Boğazı, deniz kazalarına, korsanlığa ve terörist saldırılara açık bir konumdadır. Boğazın herhangi bir nedenle kapatılması Uzakdoğu'ya petrol aktarımını çok büyük ölçüde önleyeceği için, petrol fiyatlarının çok büyük oranlarda değişmesini sağlayabilir.⁹⁸

Orta Asya devletleri ile kurulan ticari ilişkiler ve boru hatları, Çin Halk Cumhuriyeti ile birlikte bu devletler için olumlu sonuçlar verebilme potansiyeline sahiptir. Çin Halk Cumhuriyeti enerji üreten bu devletler ile "Asya Kaplanları" diye tanımlanan tüketici büyük

⁹⁶Karaca, s. 114

⁹⁷Karaca, s. 115

⁹⁸Karaca, s. 116-117

Uzakdoğu ekonomileri arasında bir köprü olmayı hedeflemektedir. Bu coğrafyadaki Rus hakimiyeti giderek azalmakta, oluşan boşluğu Çin doldurmayı hedeflemektedir. Buradaki aktörlerin, ticaretini arttırarak Rusya'ya giderek daha az bağımlı olmayı hedeflemesi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekmeğine yağ sürmektedir. Çin bu ülkelerin mal ve hizmet ihtiyaçlarını karşılarken, diğer yandan bölgedeki enerji kaynaklarını kullanma imkanı bulmakta, bu sayede Rusya'nın fiyat belirlemedeki gücünü elinden almayı hedeflemektedir.⁹⁹

Orta Asya kökenli enerji kaynaklarını birbirine ve kendine bağlayarak üstünlük elde etmek isteyen Çin Halk Cumhuriyeti, jeopolitik konumu itibariyle bu rolü üstlenebilecek bir potansiyele sahiptir. Bölgedeki üreticilerin tamamını kendisine yönlendirerek, enerji alternatiflerini çoğaltmayı ve enerji istikrarını garanti etmeyi hedeflemektedir. Bunun sonucunda Kore ve Japonya'yı kendi hatlarına yönlendirerek enerji konusunda kendine bağımlı bir hale getirmeyi amaçlamaktadır.¹⁰⁰

Çin Halk Cumhuriyeti'nin enerji güvenliği konusundaki stratejilerinden biri de İnci Strateji'sidir. İnci Stratejisi; Malakka Boğazı'na alternatif üretmek ve Amerika'nın deniz yollarındaki hakimiyetini dengelemek amacıyla, Gvadar Limanı'nda Güney Çin Denizi'ne kadar limanlar inşa etme projesidir. Amaç; Amerika Birleşik Devletleri'nin deniz yollarından farklı bir rota ile enerji transferini gerçekleştirmek, bu sayede muhtemel riskleri azalmaktır.¹⁰¹

İnci Stratejisi'nin enerji boyutunun yanında, ticari ve askeri boyutları da vardır. Bu limanların kurulumuyla birlikte ticari faaliyetlerin artması planlanmaktadır. Ayrıca bölgedeki güçlü rakiplerden biri olan Hindistan'ın da çevrelenmeye çalışıldığı düşünülmektedir.¹⁰²

Bütün bunların yanında, enerji güvenliği için Çin Halk Cumhuriyeti ordusunda da reformlara gitmiştir. Şu anki durumunda hareket kabiliyeti zayıf olan Çin ordusu savunma sistemleri ve donanmasında yeniliklerin peşindedir. Çin donanması, deniz yoluyla yapılan enerji sevkiyatının güvenliği açısından büyük önem arz etmektedir.¹⁰³

Yukarıda anlatıldığı gibi, Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri'nin denizlerdeki hakimiyetine karşı, boru hatları, ikili ilişkiler, İnci Stratejisi ve ordudaki

⁹⁹Karaca, s. 117.

¹⁰⁰Karaca,s. 116-117.

¹⁰¹Karaca,s. 115.

¹⁰²Karaca,s. 114.

¹⁰³Karaca,s. 1156.

yeniliklerle enerji güvenliğini sağlamayı ve enerji kaynaklarını çeşitlendirmeyi hedeflemektedir.

4.1.5 Enerji Kaynaklarının Çeşitlendirilmesi

Enerji güvenliğinin, sevkiyatın güvenliğinden sonraki en önemli unsuru kaynakların çeşitlendirilmesidir. Çin Halk Cumhuriyeti, Ortadoğu'da Suudi Arabistan ve İran ile, Orta Asya'da ise Özbekistan, Türkmenistan ve Kazakistan ile, kuzeyde Rusya ile ciddi ilişkiler kurmuştur. Bunların yanında alternatiflerini arttırmak adına Afrika üzerine de bir politika geliştirmiştir.¹⁰⁴

Enerji kaynaklarının çeşitliliğinin bu kadar önem arz etmesinin sebepleri; enerji sevkiyatının büyük çoğunluğunun gerçekleştiği Ortadoğu'da siyasi iktidarsızlık ve Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgedeki hakimiyetidir. Amerikan ordusunun çok güçlü olması sebebiyle Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devleti ile an itibariyle karşı karşıya gelmeyi göze alamaz. Bu sebeple bölgeye olan bağımlılığını azaltmak için Afrika alternatifini üretmeyi hedeflemektedirler.¹⁰⁵

Çin Halk Cumhuriyeti, Afrika'daki sıkıntılı alanlardaki enerji kaynaklarından yararlanmak amacıyla, buralara yatırımlarda bulunmak istemektedir. Bu bölgelere yapılan yardım ve yatırımlar, Çin Halk Cumhuriyeti'ne enerji transferi için avantaj sağlarken, karşı tarafın da yapılanmasını ve ticaretini kurmasını kolaylaştırmaktadır. Bu doğrultuda Afrika'daki enerji şirketleri ile uzun dönem anlaşmalar yapılmaktadır. Bu ortaklıkların kurulması sırasında Çin özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ile ilişki kurmamayı tercih eden ülkeleri yakın tutmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin alışverişte bulunduğu ülkelerin iç işlerine karışmama ve hatta karışılmasını önleme politikası da, onu cazip bir ortak haline getirmektedir.¹⁰⁶

Özetleyecek olursak Çin Halk Cumhuriyeti Afrika'yı hedef alan dış politikalarındaki temel amacı, ihraç ürünlerinin karşılığında bölgenin enerji kaynaklarından faydalanabilmektir. Doğal olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika'daki yatırımlarının yüzde seksenine yakını,

¹⁰⁴Karaca,s. 110-115.

¹⁰⁵Karaca,s. 110-117

¹⁰⁶ Mustafa Gökhan Gözeri, "Çin'in Afrika'daki Ayak İzleri: Angola Örneği" s. 67-71

bölgedeki enerji zengini ülkeleri hedef almaktadır. Bu anlamda iki önemli partner Sudan ve Angola'dır.¹⁰⁷

Angola'da iç savaşın bitmesinin ardından, diğer ülkeler çekimser kalmasına rağmen, Çin Halk Cumhuriyeti hızlı davranmış, ikili ilişkilerin kurulması çabucak sağlanmıştır. 2004 yılında yapılan anlaşma ile, 3 milyar dolarlık petrol satın alınmıştır. 2007'de ise 2 milyar dolarlık yardım yapılmıştır.¹⁰⁸

Sudan, uluslararası camiada Angola'ya kıyasla daha çok tanınmaktadır. Ancak ülkenin siyasi sıkıntıları mevcuttur. İç karışıklıkların bastırılma yöntemi nedeniyle Amerika Birleşik Devletleri ve NATO'nun tepkisini alan Sudan, Çin Halk Cumhuriyeti'nin iç işlerine karışmama politikası sayesinde, Çin Halk Cumhuriyeti ile kolayca ilişki kurmuştur. Çin devlet şirketleri, 1994 yılında bölgeden ayrılan Amerika Birleşik Devletleri şirketlerinin boşluğunu kısa sürede doldurmuştur. CNPC (Çin Ulusal Petrol Şirketi), bölgede kurulan GNPOC yani Büyük Nil Petrol Şirketi (Greater Nile Petroleum Operating Company)'nin yüzde kırk ile en büyük hissedarıdır. Üst Nil Havzası birlikteliğine de yüzde kırk bir ile yine en büyük hissedardır. Ayrıca Kızıl Deniz'deki petrol sahasının da yine yüzde kırk hissedarıdır. Bir de fazladan Üst Nil Havzası ortaklıklarına, Sinopec yüzde altı ile eklenmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu ülkede yaptığı yatırımlar beş milyar Doların üzerindedir.¹⁰⁹

Sudan ve İran, Amerika Birleşik Devletleri'nin ambargosuna maruz kalmasına rağmen, Çin Halk Cumhuriyeti enerji ithalatının neredeyse dörtte birini karşılamaktadır. Kısaca, Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası kamuoyunu yönlendirerek belirlediği çizgiler, Çin Halk Cumhuriyeti tarafından dikkate alınmamaktadır.¹¹⁰

4.1.6 Kaynak Ülkelerin İstikrarı ve Enerji Fiyatları

Çin Halk Cumhuriyeti için, tedarikçi ülkelerdeki iktidarsızlık problemi, enerji güvenliği açısından sorun teşkil etmektedir. Bu ülkelerdeki iktidar probleminin, başka aktörlerce yürütülüyor olabileceği kaygısını taşımaktadır. Bunun yanında demokrasi ve insan hakları bahane edilerek ülkelerin iç işlerine karışmayı tasvip etmemektedir. Yine de İran'a nükleer faaliyetleri nedeniyle uygulanan baskıda, geçmişte klasik tutumunu sergilese de, sonradan bu tutumu değiştirmiştir.

¹⁰⁷Yalın Alpay, "Çin Afrika'da Ne Yapıyor", s. 4-20.

¹⁰⁸Gözeri, s. 67-71

¹⁰⁹Karaca, s. 114

¹¹⁰Bülent Uğrasız, "Orta Asya'da Abd Rusya Ve Çin Stratejik Denge Arayışları", s. 1-13.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu yaklaşımı, Kuzey Kore karşısındaki tutumuna benzemektedir. Çin Halk Cumhuriyeti, Kuzey Kore'ye askeri bir müdahalenin Amerika Birleşik Devletleri tarafından uygulanması durumunda, bölgedeki hakimiyetini kaybetmekten çekinmiştir. Çünkü bölgede Amerika Birleşik Devletleri'nin varlığı, Çin Halk Cumhuriyeti'nin hareket alanını daraltabilir. Daha önceki bölümde anlattığımız boru hatlarının güvenliği açısından bir tehdit oluşturabilir. Çin 1950 yılında Kore Savaşı'na işte bu nedenle katılmıştır. Ayrıca Kore'nin nükleer silah edinmesi, diğer devletleri de teşvik edeceğinden güvenlik sorunları doğurabilirdi. Çin de önce bu problemi diplomatik yolla çözmeyi denemiştir.¹¹¹

Problemi çözmeye yolunda Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Güney ve Kuzey Kore ile görüşmeler başlatmıştır. Bu görüşmelerde, Kuzey Kore ile ilişkileri kuvvetli olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin tutumu merak konusuydu. Yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden, Çin Halk Cumhuriyeti de Amerika Birleşik Devletleri gibi nükleer karşıtı politikalar izlemiştir. Çin Halk Cumhuriyeti menfaatleri ile, nükleer silah barındırmayan, bölgede Güney Kore'den ayrı ve ideoloji olarak Çin Halk Cumhuriyeti'ne yakın bir Kuzey Kore'nin menfaatleri örtüşmektedir.¹¹²

Kısaca Çin Halk Cumhuriyeti, bölgede sakin bir ortam oluşmasını istemektedir. Askeri müdahalelerden uzak, ticari faaliyetlerin ve enerji iş birliklerinin rahatça sürdürülebileceği bir Uzakdoğu, Çin Halk Cumhuriyeti için esastır. Bu sebeple sorunu diplomatik kanallarla çözmeyi tercih etmiştir.¹¹³

İran ve nükleer konusundaki Çin Halk Cumhuriyeti tutumu da aynı eksendedir. Çin Halk Cumhuriyeti de Amerika Birleşik Devletleriyle diplomatik birliktelik ile Amerika'nın bölgeye fiili müdahalesini önlemeyi hedeflemektedir. Çünkü olası bir askeri müdahale, İran ve Ortadoğu'dan alınan doğalgaz ve petrol transferini sekteye uğratabilir. Bölgede komşu ülkelerde Amerika Birleşik Devletleri askeri müdahalesi sonrası, istikrar problemleri doğmuş, Irak petroleri Amerika'nın kontrolüne girmiştir. Amerikan donanmasının da Ortadoğudan taşınan enerji konusunda bir tehdit unsuru olması ile birlikte, Çin Halk Cumhuriyeti'nin İran'a nükleer konusunda baskı uygulaması gayet normal bir hal almıştır.¹¹⁴

¹¹¹Uğrasız,s. 2-13.

¹¹²Karaca,s. 117

¹¹³Karaca,s. 117-118

¹¹⁴Uğrasız, s. 4.

Petrol ve doğalgaz kaynaklarının bulunduğu bölgelerde, istikrar problemleri olması durumunda, fiyatlar ciddi değişkenlikler gösterebilmektedir. İşte bu değişimler, enerji talebi çok ciddi boyutlara ulaşan Çin Halk Cumhuriyeti için tehdit unsurudur.¹¹⁵

4.1.7 Küresel Isınma ve Hava Kirliliği

Çin Halk Cumhuriyeti, enerji talebinin büyük çoğunluğunu hala kömürle karşılamaktadır. Ülke enerji ihtiyacının yüzde yetmişe yakını kömür ile tedarik edilmektedir. Kömür kaynakları olarak da en zengin üç ülkeden biridir. Dünya toplam kömür üretiminin yüzde kırk altısı Çin Halk Cumhuriyeti tarafından yapılmaktadır. Bunun yanında dünya toplam kömür tüketiminin yüzde kırk sekizi Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içinde gerçekleşmektedir.¹¹⁶

Engin kömür kaynağını kullanmak ve aynı zamanda enerjide daha az dışa bağlı olmak adına Çin Halk Cumhuriyeti üretim için önce kendi kaynaklarını kullanmaktadır. Çin sanayisinin çok büyümesiyle birlikte de sera gazları salınım değerlerinde ilk sıraya yükselmiştir. Bunun dünya kamuoyunda tepkilere sebep olmasına rağmen Çin, bu konuda sanayisine bir yaptırımında bulunmamaktadır. Her ne kadar Çin Halk Cumhuriyeti, atmosferi oldukça fazla kirletiyor olsa da, Amerika Birleşik Devletleri'nin de bu anlamda ciddi adımlar atmaması ile, biraz rahat bir tavır sergilemektedir. Yine de gelecekte bu konuda baskı altında kalmamak için adımlar atmaktadır. 2010-2015 On İkinci Beş Yıllık Planına göre, atmosferi kirletmeyen kaynakların kullanımına yönelmiştir. 2010 yılında kömür tüketimi yüzde üç düşmüş, doğal gaz yüzde iki buçuk artmış, yenilenebilir enerjinin oranı ise yüzde iki artmıştır. Havayı daha az kirleten kömür santralleri yapımıyla, sera gazı salınımının azaltılması için çaba harcamaktadırlar.

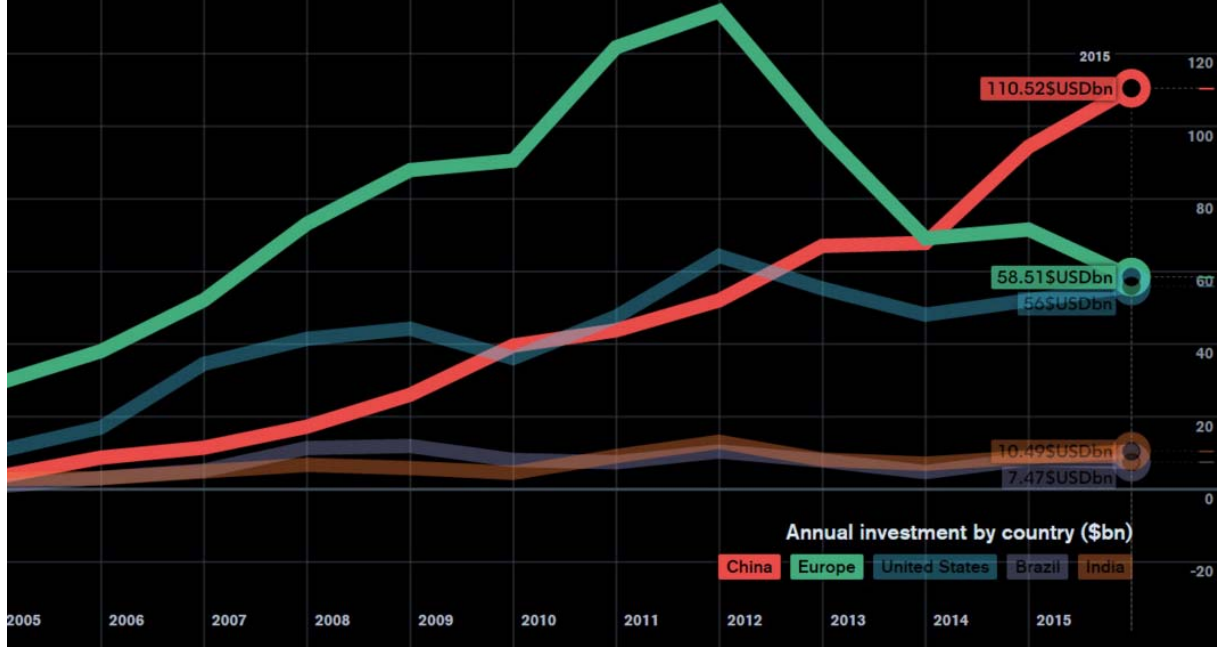
Yenilenebilir enerji kaynakları, Çin Halk Cumhuriyeti'nin önem verdiği alanlardan biridir. Bunun dışında, atmosferi kirletmeyen nükleer santrallerin yapımı ve geliştirilmesi için ciddi gayret sarf etmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan yatırımlar konusunda da Çin Halk Cumhuriyeti dünya liderlerindedir. 2009 ve 2010 yılında dünyada yenilenebilir enerjiye yapılan yatırım konusunda birinci sıradadırlar. Bu iki yılda, ikinci ve üçüncü sırada olan Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'nın toplam yatırımından daha fazla yatırım

¹¹⁵Karaca,s. 118

¹¹⁶Narin, s. 249-267.

yapmıştır. 2005-2010 arasında yenilenebilir enerji hacmini iki katının üstüne çıkarmıştır. Yine de yenilenebilir enerjinin payı, tüketimin küçük bir kısmını karşılamaktadır.¹¹⁷

Tablo.21: Temiz Enerji Yatırımlarında Dünyada İlk 5 (2015 yılı sonu)

Kaynak: <http://statik.enerjienstitusu.com/wp-content/uploads/5-temiz-enerji-cin.jpg>

Çin Halk Cumhuriyeti yenilenebilir ve temiz enerjinin tüketimindeki payını arttırmak için ciddi çaba harcamaktadır. Ancak yine de yenilenebilir enerjinin yapılan büyük yatırıma rağmen, tüketimdeki payı çok küçük oranlardadır. Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisinin ihtiyacını karşılaması bu sebeple, yakın gelecekte mümkün gözükmemektedir.

4.1.8 Bölgesel Sorunlar

Çin Halk Cumhuriyeti'nin enerji güvenliği konusunda en çok dikkat ettiği unsur, bölgedeki çatışma ve gerginlik riskidir. Yakın coğrafyada yaşanan muhtemel bir çatışma, Çin Halk Cumhuriyeti'nin enerji güvenliğine en büyük tehdittir. Bölgede gergin bir ortama ve çatışma zeminine en uygun ortam Güney Çin Denizi ve Doğu Çin Denizi'dir. Deniz altı kaynaklarının giderek önem kazanması ve bu denizlerde Japonya ile adalar konusunda bir tarihten gelen bir yarış vardır. Adalar ve çevresindeki kaynakların önemi, yakın gelecekte Japonya ile bir gerginliğe ortam hazırlayabilir. Japonya ve Çin Halk Cumhuriyeti, Amerika

¹¹⁷Narin, s. 249-267.

Birleşik Devletleri'nden sonra dünyanın en fazla enerji tüketen ülkeleridir. Bu sebeple bu iki devlet arasında enerjiye dayalı bir gerginliğin oluşması olağandır.¹¹⁸

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik kalkınmasının ardından bölgedeki devletler, bünyelerinde ortaya çıkan ya da mevcutta bulunan komünist partilerin Çin tarafından desteklenmesi korkusunu yaşamaktadırlar. Yine de Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgede gerginlik ve çatışma çıkmaması yönündeki tutumu, 90'lı yıllarda meyvelerini vermeye başlamış, gerginlik ortamı iş birliğine dönüşmeye başlamıştır. Diğer Asya ülkeleri ve Çin Halk Cumhuriyeti arasındaki tarihten gelen güvensizlik ortamı, özellikle kriz sonrası ticari ilişkilerin zorunlu olarak kurulması ile yavaş yavaş aşılmaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti bölgedeki ekonomik yükselişin öncüsü konumunda olması sayesinde, diğer ekonomilerle son dönemde güçlü bağlar kurmuş olup, ekonomik birlikliklerini siyasi çatışmaların sonu için kullanmaktadır.

4.2 Çin Halk Cumhuriyeti'nin Diğer Devletlerle İlişkileri

Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisi Mao Dönemi ve Mao Sonrası Dönem politikaları ile birlikte büyük bir yükseliş yaşamış, dünya ekonomilerinin en güçlü ikincisi haline gelmiştir. Ekonomik kalkınma, nüfusla birlikte Çin Halk Cumhuriyeti'ni büyük bir Pazar haline getirmiş, kapalı Çin ekonomisinin, serbest bir piyasa ekonomisine adım adım geçişi, ticari anlamda bölge ve dünya ile bağlar kurulmasını sağlamıştır. Geldiğimiz noktada diğer devletlerin yatırımcıların ilgisi açısından zirvede olan Çin Halk Cumhuriyeti, sanayi hacmini kısa sürede inanılmaz boyutlara ulaştırmasının ardından, enerjiye olan talep konusunda ciddi sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Kalabalık nüfusunun ve büyük sanayisinin enerji ihtiyacını karşılama konusuna verdiği önem ister istemez, yükselişle birlikte artmıştır. İşte bütün bu değişim, Çin Halk Cumhuriyeti'nin dış ilişkilerini son dönemde yönlendiren belirleyici unsurlar olmuşlardır. Tezin bu bölümünde, geldiğimiz noktada bu parametreler doğrultusunda diğer devletlerle ilişkilerini şekillendiren Çin Halk Cumhuriyeti'nin belli başlı ilişkileri tek tek ele alınacaktır.

¹¹⁸Narin, s. 249-267.

4.2.1 ÇİN HALK CUMHURİYETİ-RUSYA İLİŞKİLERİ

Rusya Tacikistan iç savaşına müdahale etmiş ve bunu doğrultusunda savaş sona ermiştir. Bu Rusya'nın kendi gücünü kullanarak bölgedeki istikrarı sağlayabileceğini göstermiştir. Rusya ile Kazakistan birbirine dünyanın en uzun kara sınırıyla komşudurlar ve Rusya bu uzun kara sınırı boyunca herhangi doğal bir engele sahip değildir. Fakat Rusya bölgede yaşanan İslami aksiyonlar, hareketli uyuşturucu ticareti ve çok sayıda göçmen gelişi gibi nedenlerden dolayı bu gibi gözdağlar yüzünden sınıra gelmeden giderme stratejisini uygulamaktadır. Çeçenistan'ın bağımsızlık yönünde hareketine devam etmesi ve Taliban iradesinin Orta Asya hükümetinin devirmeye çalışan örgütlerin güçlenmesi sonucu Rusya içinde oluşma ihtimali olan Müslümanlarla ortaklaşma yapılma olasılığı Rusya'yı rahatsız ediyordu. 11 Eylül öncesi Rusya, askeri atışlar yapıp Afganistan'daki kampları önleyebileceğini bile söylemişti. Rusya'nın savaşabilen askeri birlikleri dönemde Çeçenistan'da savaştığı için Taliban hükümeti ile başa çıkmaya gücü yoktu. Afganistan ise bu tehdidi ortadan kaldırmak için ABD ile ittifak olmuş ve ABD'nin bölgeye yerleşmesine göz yummuştur. Rusya'nın yakın çevresine ilişkin dış politikası kısaca şöyle sınırlanabilir:¹¹⁹

1. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği döneminden kalan kültürel askeri, siyasi ve ekonomik araçları, ikili ilişkiler ve görüşmeler çerçevesinde yeniden yapılandırmak ve ileriye yönelik yararlı olabilecek yeni araçlar edinmek.
2. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve Yeltsin döneminden beri süregelen kötü imajı tam aksi önde değiştirmek.
3. Bölgede bulunan Bağımsız Devletler Topluluğu, Ortak Ekonomik Alan, kolektif Güvenlik Anlaşması ve Orta Asya Ekonomik Birliği gibi örgütleri fonksiyoneldurumugetirmek ve bu hedeflesıklıkla toplantılar yapmak.
4. Yakın çevrede yapılan oylamalarda ve devlet başkanlığı seçimlerinde Rusya'nın çıkarları ile paralel olacak adayları ve sonuçları desteklemek.

ABD'nin Afganistan operasyonu sonrasında Orta Asya'daki değişim projesini bitirmeden Irak' geçmesi, bu bölgede Çin ve Rusya'nın tekrar güç kazanmasına yol açmıştır. Fakat Özbekistan ve Kırgızistan 'da ayaklanmalar çıkmış ve o dönem ABD'nin insan hakları ile demokratikleşme politikası, Çin ve Rusya'yı birbirine yaklaştırmış bunun doğrultusunda da Şanghay İşbirliği Örgütü güçlenmiştir. Aynı zamanda Orta Asya'nın güvenlik koşulları ve Moskova ile Pekin'in ABD'nin bölgedeki etkisini uzaklaştırma arzusuda Şanghay İşbirliği

¹¹⁹Uğrasız,s. 5.

Örgütü'nün güçlenmesine sebep olmuştur. Rusya ve Çin ABD'nin uluslararası terörizme karşı gelerek başlattığı savaş ile Orta Asya etrafında müessiriyet kazanmasını kendilerine karşı tehdit olarak görmüştür.¹²⁰

1997 yılında Çin ve Rusya arasında çok kutuplu dünya ve yenedünya düzeninin oluşmasına dair Çin-Rus Ortak Bildirisi imzalanmıştır. Bu antlaşmanın imzalanmasından yıllar geçmiş Çin ve Rusya farklı platformlarda bile çok kutupluluğu savunmuş ve bu tutumuna günümüzde de devam etmektedir. 2005 Şubatında Çin ve Rusya arasındaki stratejik iş birliği süreci başladı. Renkli devrimin ortaya çıkması ile etrafı emniyetsiz olmaya başlayan Rusya AB'nin de doğuya yayılması ile birlikte, emniyetsiz bölgeyi güvenli ve istikrarlı halini korumak için Çin ile iş birliğinin ilerletti. Durum Çin'in çıkarlarına da uyumuş ve bu bölgenin güvenliğinin sağlanması ile enerji elde etmek için uygun fırsat elde edilmiş olacaktır. Çin ve Rusya ekonomik açıdan da birbirleri için önemli rol oynamaktadırlar. 1999 yılında 5.72 milyar dolar olan Rusya ve Çin arasındaki ticaret Hacmi 2003 yılında 15,76 milyar dolara ulaşmıştır. Bu verilere bakarak iki devletin birbirleri için ekonomik açıdan ne kadar önemli olduğunu görebilmekteyiz. Aynı zamanda 1992-1994 yıllarında iki ülke arasında silah ticareti de artmıştır. Sonuç olarak Rusya'nın toplam silah satışının %26'sını sağlaması açısından iki ülkede bu durumdan karlı çıkmıştır. Rusya, kendi hafif sanayi ürünlerinin pazarlarından birisiyken, Çin'in asıl amacı askeri potansiyeli geliştirmek ve enerjiye aç ekonomiye enerji sağlamaktır ve bunun için Rusya'ya ihtiyaç duymaktadır.¹²¹

Rusya ekonomisini incelediğimizde ise, Sovyetlerin dağılmasından sonraki beş yıl boyunca önceki dönemlere göre ekonomi %50'lik gerileme göstermiştir. Rusya'da işsizlik, sosyal güvenlik sigorta harcamaları gibi ekonomik değişim sorunları atlatmış, 1994-1995 yıllarında ekonomi ileriye doğru gitmiştir. 1997-1998 Asya Krizi domino etkisi yaratınca Rusya'da bundan kötü etkilenmiştir.¹²²

14 Ekim 2004 tarihinde Putin'in üç günlük Çin'e ziyareti sırasında iki ülke 2005-2008 yılları için ortak hareket planını görüşmüşlerdir. Rusya ve Çin Dışişleri Bakanları 2 Haziran 2005'te Orta Asya güvenliği ve bölge ülkeleri arasındaki ekonomik ve siyasi işbirliği hakkında görüşmede bulundular. Dönemin Rusya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov, bu görüşmeyi anlatırken Rusya ile Çin arasındaki ilişkiler, ekonomi, ulaşım, enerji, yüksek

¹²⁰Seriye Sezen, "Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyalist Piyasa Ekonomisine Dönüşüm", s. 28

¹²¹Ainur Nogayeva, "Orta Asya'da Abd Rusya Ve Çin Stratejik Denge Arayışları".

¹²²Uğrasız, s. 6.

teknoloji, bilim, kültür ve eğitim gibi alanlarda her iki ülke içinde artan bir önem teşkil ettiğini belirtmiştir.

11 Eylül 2001 sonrasında ABD- Rusya ilişkilerinde önemli değişiklikler gerçekleşmiştir. 2002 yılının balarında ABD, Rusya'nın ekonomideki Pazar yerini onaylanmış enerji alanında da görüşmeler yapılmıştır. 2004 yılından başlayarak enerji merkezli ekonomik büyüme Putin'in yaptığı reformlarla gerçekleşmiştir. Putin ekonomik ve siyasi anlamda önemli değişiklikler yapmıştır.¹²³

Rusya'nın gücü ve Çin'in bu güce ulaşabilirliği açısından 1990 yılının her iki yarısında Rus Savunma Sanayi'ni sağlam tutan iki unsur dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi dünyada genele yayılmış olan Sovyet silahlarının ağırlıklı olarak parça gereksinimden doğan gelirlerin toplanmasıdır. Rusya Federasyonu dağılmanın sonrasında sert bir düşüş yaşamış fakat yine de silah ihracatında ABD'nin arkasında ikinci sırayı almıştır. 1988'deki 15 milyar dolarlık ihracatın, 1991'de iki milyar dolara kadar gerilemesine rağmen, çeşitli iyileştirme çabaları sayesinde bir milyar doların üstünde tutunmayı başararak tekrar çıkışa geçti. 1994 – 1998 yılındaki 112 milyar dolar dünya silah ihracat hacminde 53,9 milyar dolar silah ihracatını gerçekleştiren ABD'yi, 12,3 milyar dolar ile Rusya Federasyonu takip etmiştir.

Dünya düzeninde Rusya ve Çin'in kendi bölgesel emniyetini sağlama savaşı, ekonomik iş birliğinin daha da artmasını böylelikle çok taraflı iş birliğinin alt yapısının oluşturulmasını sağlamıştır. Böylece Çin ile ortak sınırı paylaşan ve Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi olan Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın katılımıyla Şanghay Beşlisi oluşturulmuştur. Bubeşlinin oluşumunda Çin ve Rusya önderlik yapmıştır. Çin-Rus ilişkilerindeki gelişmeler 2001 yılında Şanghay Beşlisi diye anılan bölgesel işbirliği örgütünün resmîyet kazandırılmasıyla dünyanın bütün ilgisini üstüne çekti. Sovyetlerin parçalanması ile oluşan devletler ise bu dönemde üç milyar dolar civarında savunma ihracatı yaptı. Temmuz 2001'de Çin Devlet başkanı Moskova'yı ziyaretinin sırasında iki ülkenin liderleri yapılan görüşmeler sonucu İyi Komşuluk-Dostluk ve İş birliği antlaşmasını imzalamışlardır. Ayrıca tarafların birbirlerinin toprak bütünlüğüne saygı gösterdiği ve sınır bölgelerinde iş birliğini, iki taraflı güveni, anlayışı ve istikrarı artırmak amaçlanmıştır. Çin'in Rus askerî teknolojisine ve enerji kaynaklarına ihtiyacı böyle bir antlaşmayı mecbur hale getirmiştir. 2005 savunma bütçesindeki %27'lik artış Rus silah teknolojisinin bu günkü güçlü halinin sinyalini önceden

¹²³Fatma ÇAĞLAYAN, "Çin Dış Politikasında Şanghay İş Birliği Örgütü Etkisi Ve Türkiye'ye Etkileri", s.27.

vermiştir. Rusya'nın savunma bütçesi için harcadığı para ile Amerika'nınki ile kıyaslandığında, uzlaşılabilir silahlar göz önünde tutularak Rusya'nın tek başına Amerika'nın askeri gücü ile karşılaştırılmaz. Buna rağmen elinde ki güç Orta Asya ve Kafkaslar gibi daha yakın bölgelerde hala devam edebilecek ve Çin'e destek çıkabilecek yeterliliktedir. Sibiry petrollerinin satışında Çin ve Japonya arasında bir rekabet ortamının oluşması, sınır sorunları ve Sibiry'nin Çinleşmesinden Rusya'nın duyduğu rahatsızlıklar Rusya ve Çin arasında bazı sorunların çıkmasına neden olmuştur. İki ülkede bu pürüzlerin aşılabilmesi için elinden geleni yapmaktaydılar. Rusya Başkanı Putin, 2006 Ekim ayında aldığı kararla, petrol boru hattının Çin yakınlarına uzanmasından vazgeçmişti. Sibiry petrollerini Pasifik Okyanusuna taşıyacak petrol hattı Çin'in kuzey doğusuna uzanmaktaydı. Moskova-Çin arasında yapılan antlaşmaya göre Çin Rusya'nın petrol dağıtımıcısı konumuna geçiyordu. Bu durumun Rusya'nın kabul edeceği bir durum olmadığı açıktı. Japonya tarafından finansmanı yapılan yeni petrol hattı, Çin'i dâhil etmeden, Rusya'ya Sibiry petrollerini direkt olarak pazarlama şansı veriyordu. Fakat Moskova'ya Çin'in desteğinin devam etmesinin en önemli nedenlerinden biri Çin'in enerjiye duyduğu istekti. Rusya'nın Çin'le iş birliği yapmasının bir sebebi de kendi toprak bütünlüğü ve egemenliğini korumak çünkü Çin hızla gelişmekte ve eğer iş birliği yapmazsa ileride tehdit oluşturabilir. Medvedev'in 2008 yılındaki Çin ziyaretinde, iki ülke ulusal alanda çıkabilecek problemlerin çözümü ve çok taraflı, uluslararası sistemin kurulmasında ortak hareket edeceklerini belirtmişlerdir.¹²⁴

2014 yılında Kırım'da askeri müdahale gerçekleştiren Rusya'nın bunu yapmasındaki sebebi 1990 yıllarına dayanmaktadır. Bu durum Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra oluşan güç kaybını tekrar kazanmak için 1993'te uygulamaya çalıştığı fakat iç sorunlardan dolayı uygulayamadığı "Yakın Çevre Politikasına" kadar uzanan bir meseledir.

Rusya'nın güç kaybı sonucu, NATO Rusya'nın çıkarları içindeki ülkelerin çoğunu içine dahil etmiş, ABD bu yerlerdeki etkinliğini arttırmıştır. Bu durumu bir tehdit olarak algılayan Putin'in 2000 li yıllarda devletin başına geçmesinden sonra iç ve dış politikada oluşan bu güçsüzlük yavaş yavaş azalmıştır. Gerektiğinde bu yerlerde güç dahi kullanılmış ve bu bölgelerin üstünde siyasal ve ekonomik egemenlik gücü olmak istemektedir. 2008 yılında NATO'ya üye olmak isteyen Gürcistan'a karşı da amacı doğrultusunda askeri hareket gerçekleştirmiştir.¹²⁵

¹²⁴Uğrasız, s. 7.

¹²⁵Nogayeva, s. 3

Gürcistan gibi Ukrayna da Rusya için “yaşamsal çıkar alanı” içerisinde yer almaktadır. Ukrayna’nın da NATO ve AB’ye katılmak istemesinin ardından Rusya tarafından Kırım’a karşı askeri müdahalenin sonrasında yapılan halk oylamasının ardından Kırım 21 Mart 2014’te Ukrayna’dan ayrılıp Rusya’ya katılmıştır.

Rusya’nın bu tavrını tehdit olarak gören ABD, Rusya’nın batıya doğru daha da açılmasının kendi çıkarları ve demokrasisi için tehdit olarak AB ile birlikte Rusya’ya çeşitli konularda yaptırımlar uygulamaya başlamıştır. Bu Rusya’nın ekonomik, askeri ve siyasi konumunu aynı zamanda da iç ve dış politikasındaki gücünü olumsuz etkilemiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti dünyanın en çok nüfusuna ve en büyük ikinci ekonomisine sahiptir. Enerji ve hammadde bakımından diğer ülkelere ihtiyacı olan Çin aynı zamanda dünyanın ikinci en büyük petrol ithalatçısı konumundadır. 2010’un sonuna kadar İran, Irak, Suudi Arabistan ve Libya gibi Orta Doğu ülkelerden petrol ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılamıştır.

ABD ve AB’nin Irak’la savaşmaları, Libya’ya müdahale etmeleri ve İran’a uyguladıkları yaptırımlardan dolayı Çin, AB ülkelerinin ve ABD’nin gelişen ekonomisini baltalamak istediklerini iddia etmektedir. Bu nedenle Çin Rusya ve Türkmenistan üzerinden yedek enerji rezervleri ve enerji rotası oluşturmuştur. Bu nedenle de Rusya ile ilişkilerini iyi tutmaktadır. Kırım meselesinden sonra ABD ve AB ülkeleri tarafından izole edilmeye çalışılmış olan Rusya da Çin’i yanına çekmek için onunla enerji politikasında memnun edici şekilde ilerlemek zorunda kalmıştır. Rusya bulunduğu durumdan dolayı Çin ekonomisi açısından çok büyük bir öneme sahip olana enerji ihtiyacını etkili bir koz olarak kullanamamaktadır. Rusya’nın Çin’den başka müttefiki olmadığı için onun isteklerini yerine getirecek politikalar izlemek zorundadır.

4.2.2 ÇİN HALK CUMHURİYETİ-HAZAR HAVZASI DEVLETLERİ İLİŞKİLERİ

Sovyetler birliğinin dağılması ile, Orta Doğu ve Hazar Havzasını içine alan Avrasya, küresel rekabetteki aktörlerin odak noktası haline gelmiştir. Bir önceki bölümde, Orta Doğu’yu ayrıntılı şekilde detaylandırmıştık. Bu bölümde ise Hazar Havzası ile Çin Halk Cumhuriyeti’nin ilişkilerini ayrıntılı şekilde inceleyeceğiz. Bölgedeki devletlerden özellikle Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan ile Çin Halk Cumhuriyeti’nin kurduğu ilişkiler üzerinde duracağız.

Sovyetler Birliği'nin Dağılması:

1991 yılında Sovyetler'in dağılmasının ardından, Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle birlikte, Sovyetler Birliği'nin hakimiyetinde olan coğrafyada, Rusya Federasyonu ve 15 yeni cumhuriyet kurulmuştur. Soğuk Savaş'ın getirdiği gergin ortamın bölgede dağılmasıyla birlikte, bölgedeki enerji kaynaklarının da önemi oldukça artmıştır. Bölgede petrol ve doğal gaz rezervlerinin oldukça fazla olması, büyük ekonomilerin gözlerini buraya çevirmesine sebep olmuştur. Hazar petrollerinin bir önemi de, artan enerji talebiyle diğer bölgelerdeki petrol fiyatlarının artmasının bu bölgedeki kaynaklar sayesinde engellenebilecek olmasıdır.¹²⁶

Sıcak savaşların bitmesinin ardından, küresel anlamda bir büyümenin gerçekleşmesi ile birlikte toplam enerji talebinin artması ile, bunun etkisi olarak küresel ve bölgesel aktörler için enerji güvenliğinin ciddi önem arz etmeye başlamıştır. Enerjinin çabuk ve aralıksız transferi, ve bu transferin güvenliği oldukça önem kazanmıştır. Bir çok devlet, özellikle de Çin Halk Cumhuriyeti, enerjinin taşınmasında en güvenli yol olarak, boru hatlarını görmektedir. İşte bu yüzden, Hazar Havzasının enerji kaynaklarının önemi Çin Halk Cumhuriyeti açısından oldukça büyüktür. Boru hatlarıyla enerji transferinin en güvenli yol olarak görülmesi, hidrokarbon rezervleri bakımından zengin olan bu coğrafyayı, enerji açısından önemli bir hale getirmiştir.

Hazar coğrafyasındaki enerjinin ve enerji güvenliğinin önemi Çin Halk Cumhuriyeti için oldukça büyüktür. Çin bu bölgede kurduğu boru hatları sayesinde, enerji kaynaklarını çeşitlendirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin deniz gücünden çekinmesi sebebiyle, Çin Halk Cumhuriyeti enerji aktarımını denizden yapmamayı tercih etmektedir. Orta Doğu'dan sağladığı enerjinin ülkesine girişi esnasında Malakka Boğazı'ndan geçmesi, ve bunun dışındaki en büyük enerji tedarikçisinin bu coğrafyadaki devletler olması sebebiyle Çin Halk Cumhuriyeti, Hazar Havzası devletleri ile ilişkilerine oldukça önem vermektedir. Bu bölgedeki enerji güvenliğine tehdit oluşturabilecek her unsur, açık bir tehdit olarak algılanmaktadır. Deniz yolunun kullanmadan enerji ihtiyacını karşılayabilmesi ve boru hatlarının önemini önceki bölümlerde daha detaylı anlatmıştık. Bu bölümde Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölge devletleri ile ilişkisini inceleyeceğiz.¹²⁷

¹²⁶Sezen, s. 28

¹²⁷Faysal Köten, "Boru Hattı Projelerinin Hazar Havzası Jeopolitik Ve Jeoekonomisindeki Rolü", 2013, s. 65-84

Çin Halk Cumhuriyeti, sınır problemlerini ve terörizm kaynaklı güvenlik tehditlerini engellemek amacıyla, Şangay İşbirliği Örgütü'nün kurulmasına öncülük etmiştir. Başta Şangay Beşlisi olarak kurulan, 1996'dan itibaren daha fazla üye alan Şangay İşbirliği Örgütü, gerçekten de uzun bir müddet güvenliğin sağlanmasında etkin bir faktör olmuştur. Sınır sorunları ve bölgedeki güvenlik ortamının oluşması Çin açısından bir de, Doğu Türkistan Özerk bölgesinde yaşanan sorunlar açısından önemlidir. Çünkü Çin Halk Cumhuriyeti, Hazar coğrafyasında kurduğu iş birlikleri sayesinde, sınırlarına ulaştırdığı boru hatlarını, Doğu Türkistan Özerk Bölgesi'nden geçirmektedir. Şangay İşbirliği Örgütü'nün kurulması ve faal bir şekilde işlemesine öncülük etmesinin bir sebebi de bölgedeki siyasi karışıklıkları sonlandırıp, bölge devletleriyle iyi ilişkiler kurarak, Doğu Türkistan yarasının kaşınmasını engellemek istemesidir.¹²⁸

Bölgedeki enerji stratejisini, büyük ölçüde Kazakistan ve Türkmenistan ile yürüten Çin Halk Cumhuriyeti, ilk olarak 1997 yılında Kazakistan ile bir enerji anlaşmasıyla bölgeye girmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti, her ne kadar bölgedeki zengin yatakları göz önünde bulundursa da, daha çok bu bölgeyi enerjiyi çeşitlendirme ve deniz yollarına bağımlılığın azalması olarak görmektedir. Yani daha çok enerji ile ilişkilendirmektedir. Bu sebeple bu bölgedeki devletlerin başına Milliyetçi hükümetlerin gelmesini istememekte ve Amerika'nın bölgedeki etkinliğin artmasından kaçınmaktadır. Bu yüzden bir çok siyasi çevre bölge devletlerindeki sosyalist ve komünist partilerin Çin Halk Cumhuriyeti tarafından desteklendiği görüşündedir.

Bu bölgedeki Çin Halk Cumhuriyeti stratejilerini incelerken, ilk olarak göz önünde bulundurmanız gereken unsur, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilk ve en önemli önceliğinin toprak bütünlüğünü sağlamak olduğudur. Doğu Türkistan Özerk Bölgesi'ndeki iç çatışmalar ve bu bölgedeki karışıklıkların diğer büyük devletler tarafından desteklenmesi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin en büyük önceliğini toprak bütünlüğü yapmaktadır. Özellikle bölgesel en büyük rakip olması sebebiyle Japonya ve küresel en büyük rakip olması sebebiyle Amerika Birleşik Devletleri tarafından Doğu Türkistan yarasının kaşındığı düşünülmektedir. 2015 yılında, bölgede çıkan iç karışıklıkları bastırmakta Çin Halk Cumhuriyeti'nin insan haklarını ihlal eden tutumlar sergilemesi ile birlikte, dünya kamu oyunun gözü Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya vasıtasıyla bu bölgeye çevrilmiştir. Japon savaş gemileri, Doğu

¹²⁸ Sedat Laçiner, "Hazar Enerji Kaynakları Ve Enerji-Siyaset İlişkisi", 2006, s. 36-40

Türkistan bayrakları ile görüntüler vermiş, Çin Halk Cumhuriyeti iç güvenlik unsurlarının, bölgedeki Türklere yaptığı baskı ve zulümler de medya aracılığıyla dünyaya ulaştırılmıştır.¹²⁹

Çin Halk Cumhuriyeti, dış siyasette, iç siyasettekinin aksine pasif bir politika izlemektedir. Çünkü olası sıcak bir müdahaleden sürekli olarak kaçınmaktadır. Her ne kadar ekonomik kalkınmanın etkisiyle, küresel rekabette Amerika Birleşik Devletleri'ne rakip konumuna gelmiş olsalar da, ordu gücü olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin üstünlüğünü kendileri bile kabul etmektedirler. Bu politika Hazar coğrafyası için de geçerlidir. Çin Halk Cumhuriyeti bölgedeki ticari ilişkilerini güçlendirmek ve bölgedeki tehdit unsurlarını ortadan kaldırmak politikasını benimsemiş durumdadır.¹³⁰

Bu pasif politikanın sebebi ise, Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölge devletleri üzerine nüfus etmek isteği yerine, bölgede karışıklık yaratmamaya öncelik vermesidir. Sanayisinin çok büyümesiyle birlikte zaten Çin Halk Cumhuriyeti, enerji aldığı ülkelere bu enerjinin karşılığında genellikle tüketim malzemeleri satmaktadır. Ticari bağlarını güçlendirmesi ile zaten, bu devletler Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağımlı hale gelecektir.¹³¹

4.2.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti - Kazakistan İlişkisi

Kazakistan'ın potansiyel petrol rezervi yaklaşık 121 milyar varil olarak tahmin edilmektedir. Bu potansiyele ulaşırsa Kazakistan dünyanın önemli petrol kaynağı ülkelerinden biri olabilir. 1991 yılından beri Kazakistan'ın petrol ihracatı her yıl artmıştır. Nazarbayev'in politikalarıyla birlikte, bu gelişmeyi sağlayan Kazakistan yatırımı, Batılı şirketlerde ve Çin Halk Cumhuriyeti'nden sağlamıştır. Doğal olarak Amerika Birleşik Devletleri bu yarışın dışında kalmamıştır ve en büyük yatırımı yapmıştır. Kazakistan her ne kadar bu yatırımları ve ülkeye Petrol ihracatıyla giren parayı yapılanma için kullanmaya çalışsa da, bu şirketler daha çok Kazakistan'ın petrol, madencilik ve doğal gaz alanlarına yatırım yapmaktadır.¹³²

Kazakistan, Rusya'nın da etkisiyle, çıkardığı petrolü diğer ülkelere ulaştırmakta sorunlar yaşamıştır. Başta Sovyetler Birliği'nden kalan boru hatlarının yetersiz olması Kazakları oldukça zorlamıştır. Daha sonra Batı ülkeleri ve Çin Halk Cumhuriyeti ile anlaşmalar sağlanmıştır. Ancak Batı ülkelerine petrol gönderilirken Rusya üzerinden

¹²⁹Laçiner, s. 36-40

¹³⁰Erkin Ertem, "Çin'in Orta Asya Politikaları", 2011, s. 11-65

¹³¹Uğrasız, s. 8.

¹³²Uğrasız, s. 9.

göndermeyi kabul etmemişlerdir. Çünkü Sovyetler Birliği dağılsa bile Rusya'nın yakın gelecekte bu coğrafyada hak iddia etme ihtimali oldukça yüksektir. Bu sebeple Çin Halk Cumhuriyeti ile kurulan boru hattı oldukça önemlidir. Kazakistan ekonomisini kalkındırmada ilk çıkış yolunu burada bulmuştur.¹³³

Nazarbayev'in politikaları dahilinde yabancı yatırımcıya kapılarını sonuna kadar açan Kazakistan uluslararası kamuoyunun da güvenini bu anlamda kazanmayı başarmıştır. Bu açık politikanın izlenmesinin sebebi Kazakistan'ın kendi kendine yapılacak bir güce sahip olmaması ve Rusya'ya olan bağımlılığın tamamen ortadan kaldırılmak istenmesidir. Her ne kadar Batılı şirketler teknolojik anlamda ve sermaye anlamında üstünlüklere sahip olsalar da, Hindistan ve Çin Halk Cumhuriyeti farklı avantajlarla ön plana çıkmışlardır. Boru hattı projeleri Çin Halk Cumhuriyeti'ni Kazakistan'da kalıcı hale getirmiştir. Çünkü Rusya üzerinden boru hatları kurmayı reddeden Kazakistan'ın enerji transferi kapıları açılmış, bu enerjinin karşılığı sermaye ve tüketim malları olarak geri dönmüştür. İşte bu ilişki Çin Halk Cumhuriyeti ve Kazakistan ilişkileri açısından belirleyici unsurdur. Diğer enerji kaynaklarından daha fazla önem verdiği bu hat, Kazakistan'ın da Çin Halk Cumhuriyeti için önemini arttırmakta, bu ilişki geçtiğimiz yıllarda oldukça karşılıklı bir şekilde yaşanmaktadır. Kazakistan altyapısını kurarken, sermaye ve tüketim malları ihtiyacını karşılamış, Çin Halk Cumhuriyeti de enerjinin transferinde deniz yollarına alternatif oluşturmuştur.¹³⁴

1991'de bağımsızlığını kazanan Kazakistan, her geçen gün ekonomisini güçlendirmiş ve bu da güvenlik problemlerini ortadan kaldırmasına yardımcı olmuştur. Bu durumun oluşmasına Çin Halk Cumhuriyeti'nin de faydaları dokunmuştur. Bu iki taraf için de yararlı bir ilişki doğurmuştur. Ancak sonraları, Kazakistan'ın ekonomik olarak güçlenmesi ile, Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağımlılığı azalmıştır. Bu sebeple Çin Halk Cumhuriyeti bölgedeki diğer devletleri, Kazakistan'a alternatif olarak görmeye başlamıştır.¹³⁵

4.2.2.2. Çin Halk Cumhuriyeti - Türkmenistan İlişkisi

Türkmenistan'ın petrol potansiyel rezervinin yaklaşık 1.7 milyar varil olduğu tahmin edilmektedir. Petrol üretimi daha çok ülkenin güney bölgelerinde yoğunlaşmıştır. Doğalgaz rezervleri ise daha çok ülkenin doğusunda bulunmaktadır. Her ne kadar ülkenin doğal gaz

¹³³Laçiner, s. 40-45

¹³⁴Laçiner, s. 43-45

¹³⁵Laçiner, s. 45-50

rezervi kesin olarak bilinmemektedir. Çünkü Türkmen yetkililerin açıklamaları bazı çevrelerce gerçekçi bulunmamaktadır. Türkmen yetkililerin açıklamalarına göre Türkmen doğalgazı dünyanın en büyük 4. doğalgaz rezervidir. Bu açıklama kesin olmasa da, Türkmen doğalgazının dünyanın en büyük 10 doğalgaz rezervinden biri olduğu kesindir.¹³⁶

Türkmenistan hükümeti petrol ve doğalgaz üretimini, olabildiğince arttırma çabasıdadır. Bunun sebebi dışa bağımlılığın azalmasının ve ekonomik kalkınmanın sağlanmasının, petrol ve doğal gaz ihracatından geçmesidir. Bu doğrultuda Türkmenistan, sermaye ve yabancı yatırımcıya ihtiyaç duymaktadır. Ancak siyasi belirsizlikler ve sıkı devlet kontrolü, yabancı sermayenin önünde bir engeldir. Uzun süreli anlaşmalar yapmaktan, yabancı yatırımcılar kaçınılmaktadır.¹³⁷

Doğalgazı ihraç etmek için eskiden kalan hatlar, teknoloji ve kapasite olarak yetersiz kalmıştır. Ayrıca bu hatlar Rusya'dan geçmektedir. Bu sebeple bu hatlar kalkınmanın sağlanması için bir zorluk olmuştur. Çünkü Avrupa'ya gaz satımında Rusya'ya bağımlılıktan kurtulamamışlardır. Bu doğrultuda Rusya ile ilişkilerinin devam etmesinin yanında alternatif üretmek istedikleri de oldukça açıktır. Bu sayede Çin Halk Cumhuriyeti ile bir yakınlık kurulmuş, Kazakistan üzerinden enerjinin Çin Halk Cumhuriyeti'ne aktarılması için ciddi adımlar atılmıştır. Çin de Bu anlaşma ile birlikte bölgede Kazakistan'a alternatif oluşturmuştur. Enerji hatları konusunda Rusya'ya bağımlılığı azalan Türkmenistan, Rusya üzerinden giden hatlara alternatif üreterek hareket alanını genişletmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti açısından da Kazakistan'ın ekonomik güçlenmesinin üzerine, Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağımlılığı azalmış bu sebeple bölgede yeni bir anlaşma Çin Halk Cumhuriyeti'nin oldukça işine yaramıştır.

4.2.2.3. Çin Halk Cumhuriyeti - Özbekistan İlişkisi

Özbekistan'da 190dan fazla petrol ve doğal gaz sahası bulunmaktadır. 1.5 milyar varillik bir kanıtlanmış rezervin bulunmasına rağmen bu sayının artacağı tahmin edilmektedir. 1990'da petrol ithalatı yapan ülke, zaman içinde bu durumu değiştirmiş ve ithal eder hale gelmiştir. Yine de petrol üretimi istenilen düzeye ulaşamamıştır. Bu petrolerle ve yeni petrol kaynaklarının aranmasıyla ilgili Rusya ve Çin ile anlaşmalar yapılmıştır. Petrol işletme anlaşmaları da daha çok İngiliz, Amerikan, Rus ve Çin menşelidir. Kazak-Çin petrol boru

¹³⁶Laçiner, s. 47-52

¹³⁷Uğrasız, s. 10.

hattı ile, bölgede en etkin aktörlerden biri haline gelen Çin Halk Cumhuriyeti, doğal olarak Özbekistan ile ikili ilişkilerini de geliştirmektedir.¹³⁸

Doğalgaz yatakları konusunda da, 2004 verilerine göre Özbekistan dünyanın en büyük 8. doğalgaz üreticisidir. Ancak petrol ve doğalgaz zenginliğine rağmen, bundan faydalanabilmek için koridorlar oluşturmak zorundadır. Enerji tüketen ülkelere bu kaynakları ulaştırmak ciddi bir problemdir.¹³⁹

Yabancı yatırımcılar konusunda da yıllar içinde bir artış gösteren Özbekistan'ın, bu konuda önünde bir takım engeller vardır. Ülkedeki doğalgaz ve petrol tekel konumundadır. Ayrıca devlet kontrolü de oldukça fazladır. Bu yabancı şirketlerin yatırımları açısından bir caydırıcı unsur olarak durmaktadır. Hükümet bu tekel faktörünü azalma girişimlerinde bulunmuş ancak kayda değer bir yol katedilememiştir. Yine de yabancı yatırımcının önündeki en büyük engel siyasi belirsizliklerdir. Devlet kontrolü, her alanda etkisini göstermektedir. Ayrıca Sovyetler dağıldıktan sonra, Rusya'ya bağımlılığın azalması beklenen ölçüde gerçekleştirilememiştir. Petrol üretiminde teknolojik yetersizlikler verimi düşürmektedir. Özbek hükümeti, Petrol ve doğal gaz üretimini, ekonomik kalkınma için en önemli unsur kabul etmekte buna göre adımlar atmaktadır. Yine de komünizmin etkisiyle devletçi anlayış, bu anlamda engel olmaya devam etmektedir. Yine de Özbekistan, çok zengin petrol ve doğalgaz yataklarını barındırması dolayısıyla yakın gelecekte, bölgede ciddi bir üretici konumuna geçebilecek potansiyele sahiptir.

Çin için Özbekistan'ın önemi ise, bölgedeki diğer üretici devletlere alternatif oluşturabilecek bir potansiyele sahip olmasıdır. Kazakistan ve Türkmenistan enerjisini, etkin bir şekilde kullanmayı hedefleyen Çin Halk Cumhuriyeti, bölgeye yaptığı yatırımın karşılığını daha iyi alabilmek için Özbekistan ile ilişkilerini geliştirmektedir. Bu ülkelerle olası sorunlarda, enerji sıkıntısı yaşamamak ve enerji arzını tekelden uzaklaştırmak açısından, Özbekistan ile ilişkisi Çin Halk Cumhuriyeti için oldukça önemlidir.¹⁴⁰

4.2.3 ÇİN HALK CUMHURİYETİ-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika politikasını incelerken, öncelikle Angola ile ilişkilerini derinlemesine incelemek gerekir. Çin Halk Cumhuriyeti, ekonomik kalkınmasının

¹³⁸Laçiner, s. 50-55

¹³⁹Uğrasız, s. 11.

¹⁴⁰Laçiner, s. 55-66

ardından, dünyaya açılmış, bununla birlikte bir çok farklı ülkeye yatırımlar yapmıştır. Sanayi anlamında yükselişin ardından, Çinli şirketler dünyanın her yerinde, ciddi yatırımlar yapmaya başladılar. Angola ve Çin ilişkisi de bu bağlamda kurulmuştur. ¹⁴¹

Karşılıklı faydanın doğurduğu, Çin Halk Cumhuriyeti ve Angola ilişkisi ideolojik temelli başlamış ve ekonomik anlamda devam etmiştir. Başlangıçta Çin Halk Cumhuriyeti'nin batılı sömürgeci devletlerden biri olmaması, bu ilişkideki adımları hızlandırmış, Angola'nın yapılanmasında duyduğu ihtiyaçların analizinin iyi yapılması ile kalıcı ilişkiler kurulmuştur.

Angola'nın Tarihsel Gelişimi:

Angola tarihte sömürge kimliği ve iç savaşlarla şiddetin uzun bir zaman ön planda kaldığı bir ülkedir. 1483'te Portekizliler Kongo Krallığını keşfettikten sonra bu topraklarda beş yüzyıl süren bir sömürge dönemi başlamıştır. Sömürgeci anlayış, 1975'te bağımsızlığını kazanmasına rağmen, Angola üzerinde yıkıcı etkiler bırakmaya devam etmiştir. Bu dönemden sonra 27 yıl süren bir iç savaş yaşanmış, bu savaşın maddi manevi etkileri uzun bir süre devam etmiştir. Angola'da yaşanan bu iç savaş, Afrika'nın en uzun iç savaşıdır.

2002 yılında savaşın tamamen bitmesiyle birlikte, Angola kalkınma arayışı içine girmiştir. Bu yıllarda, yüzyıllarca sömürge olarak kalmanın da etkisiyle, kendi ayaklarının üstünde durması için gereken bir takım ihtiyaçlar, ister istemez ülkenin dışa bağımlı olmasına sebep olmuştur. Bu süreçte, Batılı aktörlerin yardım tekliflerinde bazı şartların olması ve geçmişinin de etkisi ile batılı devletlerden uzak durmayı seçmiştir. Aynı zamanda, Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu yaklaşımın aksine yapıcı bir tutum sergilemesi, iki ülkenin arasındaki ilişkinin tohumlarının atılmasına kapı açmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti, Angola'nın kalkınma sürecinde ekonomik kalkınmanın başlamasına ciddi katkıda bulunmuştur. Diğer alternatiflere göre düşük faizler, uzun vadeli ve yüksek miktarda kredi imkanları sunmuştur. Bunun karşılığında da, Angola'nın petrol yataklarından faydalanma imkanı elde etmiştir. Angola, tarihindeki efendi-köle ilişkisinden sonra, iki tarafın da faydasına olan bu karşılıklı yaklaşımı benimsemekte zorlanmamıştır. 2002'de başlayan bu ilişki, Angola'nın yapılanmasında ve bu gün geldiği noktada ciddi bir faktör olmuştur. ¹⁴²

Angola 1483'de Portekizliler tarafından keşfedildiğinde, Kongo Krallığı'nın sınırları içerisinde bulunmaktaydı. Günümüz devletlerinden, Kongo ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti de bu krallığın sınırları içerisindeydi. Krallık uzun süre köle ticaretinin merkezi olarak kullanılmış ve yıllar içinde, sömürgeci anlayışın böl ve yönet stratejisi doğrultusunda parçalara ayrılmıştır. Bu anlayış doğrultusunda, etnik ayrımcılıkların tohumları atılmış ve

¹⁴¹Gözeri, s. 68

¹⁴²Gözeri, s. 69.

toplumun kendi iç çatışmalarının olması sağlanmıştır. Her ne kadar sınıf ayrımcılığı, uzun yıllar sömürgeci anlayışın devamının teminatı olsa da, ikinci dünya savaşı ile birlikte Afrika'da patlayan milliyetçi akım, Angola'nın da bağımsızlık savaşının başlamasına sebep olmuştur. Yine de, sınıf ayrımları ülkede uzun yıllar süren bir iç savaşa gebe oluş, bu savaş 2002'de son bulmuştur.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika Politikası:

1990'ların sonunda, Çin Halk Cumhuriyeti ekonomisinin gelişimi, dışarıya açılmayı zorunlu hale getirmiştir. Üretimin, ihtiyaçtan çok daha fazla olması, içerde rekabetin giderek artması bu zorunluluğun ana sebepleridir. 1988 yılında, Kenya'ya verilen 13 milyon dolarlık kredi ile yakın dönem Çin Halk Cumhuriyeti- Afrika ilişkilerinin başladığını söyleyebiliriz. Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgeye yaptığı yardımların sebebi yalnızca ekonomik değildir. Uluslararası rekabette, siyasi ve stratejik amaçlarının da bu yardımların yapılmasında etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Uluslararası camiada, çizdiği profil açısından büyük önemi olan bu yatırımların, olumlu anlamda geri dönüşü olmuştur. Ekonomik yapılanmasının ardından, dünya siyasetindeki yerini alırken, imajının oluşmasında bu yardımlar büyük önem arz etmektedir.¹⁴³

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika'daki varlığı açısından, Tanzanya- Zambiya demiryolu bir ilk adımdır. Bakır ve kobalt madenleri açısından zengin olan bu bölgelere yapılan demiryoluna Çin Halk Cumhuriyeti, hem para hem de işçi yardımı yapmıştır. Daha sonraki dönemde, kaynak ve pazar arayışının büyümesiyle, Çin Halk Cumhuriyeti- Afrika ilişkisi daha da güçlenmiştir. Tabiki bu ilişkinin güçlenmesinde bir diğer önemli unsur, Afrika'daki yapılanma süreci ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika'daki imajının, diğer küresel rakiplerine göre daha fazla avantaj sağlamasıdır. Afrika ülkeleri ile Çin işbirliğinin güçlendirilmesi amacıyla, FOCAC (Forum on China- Afrika Cooperation) forumu ilk olarak 2000 yılında Pekin'de icra edilmiştir. Çin ve 51 Afrika ülkesi bu forumda bir araya gelmiş, daha sonraki yıllarda da tekrarlanmıştır. Bu forumların da etkisiyle, ithalat ve ihracat değerleri her yıl artmış, Afrika ülkeleri de kredi imkanlarını arttırma fırsatı bulmuşlardır. Bir çok Afrika ülkesiyle, ilişkileri bulunmasına rağmen, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Afrika'daki açık ara en büyük partneri Angola'dır. Bu sebepten Çin Halk Cumhuriyeti-Angola ilişkilerini incelemekte fayda var.¹⁴⁴

¹⁴³ Alpay Yalın, " Çin Afrika'da Ne Yapıyor", s. 2-15

¹⁴⁴Yalın, s. 2-6

Çin Halk Cumhuriyeti- Angola İlişkileri:

1975'te Angola bağımsızlığını kazandıktan sonra, iç çatışmalar devam etmiştir. Bu süreçte dünyada etkin olan iki güç Amerika Birleşik Devleti ve Sovyetler Birliği, bu iç savaşın taraflarını, kendi çıkarları için silah ve para yardımlarıyla desteklemiştir. Bu çatışmaların verdiği büyük hasarlar, uzun yıllar sürmüş, yerli halk bu çatışmaların sorumluluğunun bir kısmını da bu küresel aktörlere bağlamıştır. İşte Çin Halk Cumhuriyeti bu bağlamda Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nden farklı bir tutum sergilemiş ve bağımsızlık savaşı veren gruplara destek vermiştir. Bağımsızlık savaşı sonrası dönemde de, çatışmaların olabildiğince dışında kalmış ve bu çatışmaların ardından, Angola'nın yapılanmasına büyük yardımlarda bulunmuştur.¹⁴⁵

Angola ile Çin Halk Cumhuriyeti ilişkileri açısından 2002 yılı bir dönüm noktası niteliği taşır. İki ülke için de pozitif yönlü bir ilişkinin temelleri ilk olarak bu yılda atılmaya başlanmıştır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin enerji politikaları doğrultusunda dışa açılmasının ardından, Afrika bu anlamda büyük kaynaklardan biri haline gelmiştir. Afrika ülkeleri de bu dönemde kalkınma sürecinin bir gereği olarak, her sektörden mala, ürüne ve hizmete ihtiyaç duymaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin ucuz malları bu süreçte, ilişkilerin kurulmasında etkin faktörlerden biri olmuştur. İşte Çin Halk Cumhuriyeti ile Angola ilişkilerinin kurulmasının arkasında bu sebepler yatmaktadır.¹⁴⁶

Çin Halk Cumhuriyeti'nin dışa açılması ile Angola iç Savaşı'nın bitmesi birbirine yakın zamanlara tekabül etmektedir. Angola açısından Çin Halk Cumhuriyeti'nin partner olarak seçilmesinin sebebi, kredilerin şartsız verilmesi ve karşılıklı faydanın gözetildiği bir ortam oluşmasıdır. Emperyalist batılı aktörlerin yaklaşımı hala, sömürgeci anlayışın izlerinin taşımaktayken, Çin Halk Cumhuriyeti'nin olumlu bir profil çizmesi, ilişkinin temellerinin sağlam atılmasına sebep olmuştur.¹⁴⁷

Ayrıca, daha önceki bölümlerde bahsettiğimiz, diğer devletlerin iç işlerine karışmama politikası, Çin Halk Cumhuriyeti, rakipleri arasında öne çıkaran diğer bir unsurdur. Savaştan yeni çıkmış olan ve doğal kaynakları dışında kalkınma aracı bulunmayan Angola'ya, Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu kaynakların kullanımı karşılığında, altyapı anlamında ve ürün ve hizmet anlamında ortaya çözümler koyması, iki ülke için de cazip bir ilişkiye zemin hazırlamıştır.¹⁴⁸

¹⁴⁵Gözeri, s. 69.

¹⁴⁶Gözeri, s. 70.

¹⁴⁷Gözeri, s. 70-71

¹⁴⁸Yalın, s. 5-8

Angola yapılan anlaşmalara göre, krediler verilmiş ve bu kredilerin karşılığı para ile değil ülkenin kaynağı olan petrolle geri ödeme alınmıştır. Bu model ile ticarete Angola modeli adı verilmiş, daha sonra bu model başka ülkelerde de kullanılmıştır. Bu model sayesinde Angola, ekonomik yapılanmasının temellerini atarken, Çin Halk Cumhuriyeti de uzun dönem enerji ihtiyacını karşılamak için ciddi adımlar atmış olmaktadır. Aynı model daha sonra Sudan ve Nijerya'da da kullanılmıştır. Bu model, kaynak bakımından zengin olmasına rağmen, altyapı yatırımlarında finansal ve teknolojik desteğe ihtiyaç duyan ve yetişmiş işgücü konusunda sıkıntı yaşayan ülkeler için oldukça kullanışlı bir modeldir.¹⁴⁹

Çin Halk Cumhuriyeti, Angola modeli kapsamında uzun dönemde enerji talebini dengelemeye yönelik adımlarının yanı sıra, Angola'daki petrol arayışına katkıda bulunarak bir adım daha ileri gitmiştir. Angola açıklarında, Angola- Çin Halk Cumhuriyeti işbirliği ile petrol arama ve bu bölgelerden çıkan petrolde pay sahibi olma girişimlerinde bulunmuştur. Bu amaç doğrultusunda, Angola devlet destekli petrol şirketi Sonangol ve Çin Halk Cumhuriyeti devlet destekli petrol şirketi Sinopec birlikte bu bölgede çalışmaya başlamıştır. Bu alanda bazı ortaklıklar kurulmuş ve bu Çinli şirketlerin Angola pazarına girmesine ön ayak olmuştur.¹⁵⁰

Angola'nın yapılanmasında, özellikle inşaat sektöründe Çinli şirketler etkin rol almıştır. Bir çok yerde, toplu konut projeleri hayata geçirilmiştir. Bunun yanında bir çok okul yapılmış, elektrik altyapısı anlamında çalışmalar yapılmış, ulaşım altyapısı ile ilgili bir çok proje hayata geçirilmiştir. Bunun yanında, kurulan ticari ilişkiler dahilinde, fabrikalar kurulmuş ve Çin Halk Cumhuriyeti'nden bir çok makine ve teçhizat getirilmiştir.

Özetleyecek olursak; Portekizlilerin sömürgeci anlayışı getirmesinden bu yana, Angola derin izler bırakan bir değişim süreci yaşamıştır. Uygulanan etnik kimlik tabanlı politikalar, sınıf ayrılıklarına sebep olmuştur. Sömürü düzeni bitmesine rağmen, bu etnik ayırım uzun yıllar etkilerini göstermiş refah ve huzur ortamı bir türlü sağlanamamıştır. Sömürgeleikten kurtulduktan sonra, iç savaşın taraflarının, büyük devletler tarafından, kendi çıkarları ve istekleri doğrultusunda desteklenmesi bu savaşı uzatmış, tahribatının seviyesini oldukça yukarıya çekmiştir. Yine de, bu çatışma ortamı bittikten sonra, Angola'nın kalkınma hareketini başlatmak için kredilere ihtiyaç duyması batılı devletlerle görüşmesine sebep olmuştur. Ancak kısa dönemde uygulanması pek de mümkün olmayan şartlar ve iç işlerine yapılan müdahaleler nedeniyle Angola, alternatif bir partner arayışına gitmiştir. Bu arayışın zamanlaması ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin dünyaya açılma politikasının zamanlamasının uyuşması iki ülkeyi bir araya getirmiştir. 2000'li yıllarda Angola, iç savaştan çıkıp, kalkınma

¹⁴⁹Gözeri, s. 71

¹⁵⁰Yalın, s. 8-15

hamlesi yaparken, Çin Halk Cumhuriyeti de Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik sürecini tamamlamış, dışarıya açılmış, büyümenin devam etmesi ve enerji ihtiyacının karşılanması için kaynak arayışına yoğunlaşmıştı. Enerji çeşitliliğine oldukça önem veren Çin Halk Cumhuriyeti, Afrika'yı da bir alternatif olarak kabul etmeye bu yıllarda başladı ve yatırımlarını yönlendirme yoluna gitti.¹⁵¹

Sağlanan krediler ve altyapısal desteğin oldukça cazip olmasının yanında, sermaye sıkıntısı çeken Angola'nın geri ödemeyi kaynakları ile yapabilecek olması da iki devletin ilişkilerinin kurulmasında etkin bir faktör oldu. Bu ilişki türü daha sonra Angola Modeli adı ile başka ülkelerde de uygulandı ve oldukça faydalı sonuçlar alındı. Birlikteliğin kurulmasının ardında, makine ve teçhizatların, hatta iş gücünün Çin Halk Cumhuriyeti'nden getirilmesi yoluyla, okullar, limanlar, hastaneler, havalimanları, limanlar yapıldı, tarım projeleri hayata geçirildi. Aynı zamanda, Çin Halk Cumhuriyeti, burada uygulanan modeli kullanarak çeşitli atılımlarda bulundu ve enerji talebini karşılama yolunda ciddi adımlar attı.¹⁵²

4.2.3. ÇİN VE ORTA DOĞU İLİŞKİLERİ

Soğuk savaş döneminde Çin'in Orta Doğu ile ilişkisini etkileyen ilk faktör ABD'nin Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni devre dışı bırakmasıydı. Çünkü Çin bunun sonucunda enerji ve jeopolitik açıdan önemli olan Orta Doğu bölgesinde daha rahat ilerleyebilecekti. Saddam Hüseyin'in ülkenin başında olduğu dönemde, Irak'ın Kuveyt'i 1990 yılının yazında işgal etmesi ile ABD Irak'a ilk operasyonunu 1991 yılında yapmıştır. İkinci operasyonunu 2003 yılında yapan ABD ve müttefiklerinin bölgede yerleştikleri gerekçesi ile Rusya Çin hatta Fransa ve Almanya da ABD'ye tepki göstermiştir. Çin 11 Eylül saldırısını kınamış, Afganistan'ın işgalini eleştirmiş ve tüm bunların ABD'nin ekonomik ve siyasi anlamda tek egemen olma politikasının ileri adımları olarak değerlendirmiştir. Kendi çıkarları doğrultusunda ABD'nin dengelenmesi gerektiğini görmüştür. Bu dönemde Çin 'in Orta Doğuya yoğunlaşmasının sebepleri şu şekilde sıralanabilir. Birincisi ekonomisindeki gelişmenin sonucu olarak enerji kaynaklarına duyduğu ihtiyaçtır. İkinci nedenin, dünyada bilinen petrol rezervlerinin %65 'inin Orta Doğu'da olması olarak gösterilebilir. Üçüncü neden, bunun sonucu olarak Çin petrol ihtiyacının yarısını Orta Doğu'dan karşılayabilir. Dördüncü neden, ülke kalkınmasının devamlılığı için istikrarlı, güvenilir ve ucuz hammadde sağlamak için Orta Doğu ülkeleri ile çalışılabileceği gerçeğidir. Son neden ise, küresel

¹⁵¹Yalın, s. 10-15

¹⁵²Gözeri, s. 71

anlamda petrol pazarına açılma, petrol sahalarına yerleşme olasılığı ve Çin'in ürettiklerinin Orta Doğu ülkelerinin pazarlarında ticaretini yapabileceği gerçeğidir.¹⁵³

Orta Doğu bölgesinde Çin'in elde edebileceği siyasal ve ekonomik kazançlardan dolayı, bunu dış politikası haline getirmiş ve ilkelere dayandırmıştır. Bu doğrultuda oluşturulan 2001 yılındaki Küresel Hareket prensibi, 2005 yılındaki Ahenkli Dünya ve Genişletilmiş Komşuluk prensipleri ve 2011 yılındaki Beyaz Kitap ile Arap-Çin işbirliklerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. İlâveten, Çin'in Orta Doğu politikasında temeli oluşturan öğeler şunlardır: Siyasal istikrar ve barış, ekonomik refah ve kalkınma ve bölge halklarının başlıca haklarının korunması. Ayrıca, Orta Doğu politikalarında yol rehberi şu ilkelere göre oluşturulmaktadır: birinci olarak, sadece kendi çıkarları doğrultusunda odaklanmayan, Orta Doğu devletlerinin de kazanmasını sağlayarak ilişkilerinde psikolojik taban oluşturmak; ikinci olarak, Orta Doğu devletleri arasında ayırım yapmamak,hepsine aynı mesafede durmak ve yararçı bir yaklaşımla her bir bölge devleti ile işbirliği ilişkisi kurmak; üçüncü olarak, ilişkilerinde Orta Doğu ülkelerinin politik, ekonomik, askeri ve kültürel yetenek ve potansiyellerini iyi anlamak; dördüncü olarak, Orta Doğu devletleri arasındaki sorunlara objektif bir bakışla yaklaşmak; beşinci olarak, çok iyi bir birliktelik oluşturduğu devletlere bile tamamen ve her durumda geçerli olacak bir destek sağlamamak.¹⁵⁴

Çin ile ilişkileri, Orta Doğu Ülkeleri için genel anlamda önemlidir. Bu yolda; Orta Doğu ülkelerinin, ABD ve İngiltere gibi Batılı ülkelere karşı denge arama dürtüsü Çin ile ilişkilerin oluşumunun temelinde oldukça etkilidir. Batı engellemelerine karşılık Orta Doğu ülkelerinin Çin ile ilişkilerinin kurulması, istikrarlı ve güvenli silah tedariki, ekonomik modernleşme-altyapı- teknoloji yatırımları ve imarı alanlarda sağlanacak iş birlikleri, ucuz iş gücünün sağlanması ve bölgede artan Çin üniversitelerinde eğitim gören Arap gençlerinin çoğalması gibi sonuçlar doğurmuştur.¹⁵⁵

4.2.3.1 Çin-Mısır İlişkileri

1956 yılında Mısır Çin'i tanıyan ilk Arap devletidir. O dönem Mısır'ın lideri olana Nasır Çin'e Batılı devletler tarafından uygulanan ambargoya karşı küresel açıdan duruş sergilemiştir. Batılı ülkelerin emperyalist mirası ve İsrail en baştan olmak üzere Orta Doğu

¹⁵³ H. Kürşad ASLAN, "Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası" Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü. Akademik ORTA DOĞU, Cilt 9, Sayı 1, 2014 s.45

¹⁵⁴ Ermağan ve Üstüenal, "Çin'in Orta Doğu Politikaları", s. 19

¹⁵⁵ Ermağan ve Üstüenal, s. 20.

üzerine yapılan politikalarından algılanan huzursuzluk Nasır'ı dengeleyici bir role sokmuştur. Çin'in geçmişten gelen olumlu yöndeki algısı da bu konuya yarar sağlamıştır. Mısır'ın Arap ülkelerindeki etkisini anlamış ve bu ülke ile olan ilişkilerini derinleştirmek istemiştir. Soğuk Savaş'tan sonra da Arap ülkelerine ve Afrika kıtasına ulaşmak için Mısır'ı bir üs olarak görmüştür. Mısır ise, Birleşmiş Milletler'ce insan hakları açısından yapılan eleştirilere karşılık olarak Çin'in yanında durmuştur.¹⁵⁶

1981'den 2011 yılına kadar Mısır'ın liderliğini yapan Hüsnü Mübarek ise Çin'i en çok ziyaret eden üç yöneticiden biri olmuştur. Mısır lideri, Çin'i kardeş ülke gibi görmüş ve bu ülkeyi tanımlarken "kötü gün dostu" kelimesini kullanmıştır. Bu iki ülke, 1999 yılında stratejik iş birliği politikası izlemiştir. 2006 yılında Dışişleri Bakanlıkları arasında stratejik işbirliği ilişkilerine geçilmiş, 2007 yılında da vize alma ve diplomasi meselelerinde kolaylaştırıcı yaptırımlar uygulanmıştır. En son buldukları duruma bakıldığında tarım, sanayi, bilim, enformasyon, çevre, bankacılık ve turizm gibi alanlarda müttefiklik antlaşmaları ve ivmeli bir şekilde artan ekonomik bir hacim kazanmıştır. Kültürel müttefiklik profilinden baktığımızda 1995 yılında eğitim işbirliği mutabakat zaptı imzalandığını görmekteyiz. Bu müttefikliğe başka bir örnek olarak 1972 yılından bu yana Çin'in Mısır'a spor koçlarını göndermesini gösterebiliriz. Hüsnü Mübarekten gibi 2012 yılında Mısır'ın lideri olan Muhammed Mursi de Çin'in yatırımlarını ve ekonomik, siyasal, askeri alandaki işbirliklerini önemsemiştir. ABD'nin eleştirilerine rağmen Mursi'nin ilk ziyaret ettiği ülke Çin olmuştur.¹⁵⁷

Mısır'da Çin'in en çok ihtiyaç duyduğu enerji kaynakları yeterli değildir fakat buna rağmen bu iki ülkenin arasındaki politik stratejiler öne çıkmaktadır. Bunun sebebi Çin'in ihtiyacı olan enerji kaynağı temini ve mallarının pazarının sahibi olan Afrika ve Ortadoğu ülkeleriyle stratejik işbirliği yapabilmesinde, Mısır'ın büyük etkisinin olmasıdır. Bunun sonucunda Çin-Mısır ilişkilerinin temelini istikrarın ve bölgesel barışın korunması ve ekonomik anlamda kazan-kazan stratejisi ile karşılıklı kalkınmaya dayanır.¹⁵⁸

4.2.3.2. Çin Halk Cumhuriyeti -Suudi Arabistan İlişkileri

1975 yılında Çin ikili iş birliklerinin oluşturulması yönünde teklifte bulunmuş fakat Suudi Arabistan bu teklifi geri çevirmiştir. Fakat Çin'in ısrarı üzerine 1985 yılından itibaren

¹⁵⁶Ermağan ve Üstünel,s. 20-21

¹⁵⁷Ermağan ve Üstünel,s. 22.

¹⁵⁸Ermağan ve Üstünel,s. 22-23

görüşmelere başlanılmış ve 1990 yılında resmi ilişkiye geçilmiştir. Soğuk Savaş sonra Çin'in izlediği dış politika Çin-Suudi Arabistan arasındaki ilişkide de etkilidir. İki ülke arasında 1992 yılında ekonomi, ticaret, yatırım ve teknolojik iş birliği anlaşması, 1996 yılında ise karşılıklı yatırımın teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşma imzalanmıştır. 1999 yılında petrol işbirliği mutabakat zaptı imzalanırken 2002 yılındada kültür ve eğitime ilişkin antlaşmalar ikili tarafından imzalanmışlardır. Çin'in artan petrol ihtiyacı ile Suudi Arabistan ilişkileri şekillenmiştir.¹⁵⁹

2005 yılında Suudi Arabistan'ın Kral Abdullah döneminde çok taraflı ve çok boyutlu dış politika anlayışını izlemesiyle Çin ilişkilerinde büyük bir atılım yapılmıştır. Aralarındaki ticaret ilişkisi imzalanan antlaşmalarla pekiştirilmiş, enerji-ticaret-teknik iş birlikleri sağlanmıştır. 1990 yılında 290 milyon dolar olan ticaret hacmi 2008 yılında 42 milyar dolara yükselmiştir. Çin'in Suudi Arabistan'a sattığı ürünlerin başında hazır giyim, elektronik mallar, klima üniteleri gelir. Suudi Arabistan ise, ham petrol, akışkan petrol ve birincil plastikleri Çin'e ihracat ürünleri olarak satmaktadır. Ayrıca Suudi Arabistan'da 88 civarında Çin şirketi ve 20 binden fazla Çinli çalıştırmaktadır.

Kültürel anlamdaki ilişkilerde de Çin- Suudi ilişkileri derindir bunu örnek olarak 2008 yılında Çin'de yaşanan deprem sonrası Suudi Arabistan'ın ülkeye yaklaşık 50 milyon dolarlık yardım yapmasını gösterebiliriz. Ayrıca Çinli Müslümanların hac ziyaretleri de 1955'ten beri ivmeli bir şekilde artarak hala devam etmektedir.¹⁶⁰

Kısaca Suudi Arabistan Çin'i uzun vadeli ve istikrarlı bir enerji pazarı olarak görürken Çin de Suudi Arabistan'ı istikrarlı bir petrol sağlayıcı olarak görmektedir. Bu nedenle iki ülkede ilişkilerini sürekli geliştirmektedir.

4.2.3.3. ÇinHalk Cumhuriyeti -İran İlişkileri

İran'ın jeo-stratejik konumu, enerji zenginliği, toprak büyüklüğü ve tarihten gelen dini, kültürel ve siyasi gibi sahip olduğu özellikler onu Orta Doğu ve Körfez'de tanınan bir ülke haline getirmiştir. 1980 yılından itibaren ikili arasındaki ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Bu ilişkiler genellikle üst düzey yöneticilerin görüşmeleri ile pekiştirilmiştir. Fakat ABD bu ilişkide risk kaynağı olarak görülmektedir. Çünkü İran'ın bir Şii ülkesi olarak kendini benimsetmesi ve bunun yanında da nükleer ilişkilerini geliştirme çabaları, İsrail'e karşı

¹⁵⁹Ermağan ve Üstünel,s. 23-24

¹⁶⁰Ermağan ve Üstünel,s. 20.

tehditkar tavırları, ABD tarafından hoş karşılanmamış ve buna karşılık olarak 1996 yılında başlatılan 2003 yılında kapsamlılığı artırılan ekonomik ve ticari ambargolar konulmuştur. Hatta İran ile ticari ilişkileri bulunan ülkelere de aynı karşılığı vermişler ve benzer yaptırımları uygulamışlardır. Bu durum İran'ı önemli ölçüde etkilemiş aynı zamanda batılı şirketlerin İran'da iş yapmamasına sebebiyet vermiştir.¹⁶¹

Geniş bir genç nüfusa sahip olan İran, Çin malları için çok iyi bir pazar durumundadır. Aynı zamanda Çin için İran petrolü az masraflı ve aynı zamanda da daha iyi rezerv garantilidir. Fazlalaşan ticaret ilişkilerinde Çin, İran'da çeşitli sektörlere yatırımlarda yapmıştır.¹⁶²

İran'a silah satışında bulunduğu için Çin çok fazla eleştiriye maruz kalmıştır fakat Çin'in bunu yapmasında bazı etkenler vardır. İlk etken, Çin için silah ticaretinin oldukça önemli bir ekonomik kazanç getirmesidir. İkinci sebep ise, Çin'in ABD'nin Tayvan'a silah satışından duyduğu memnuniyetsizlikle alakalıdır. Orta Doğu ülkelerinin petrolünün önemli bir kısmının dış piyasalara ulaşımında İran'ın güneyinde bulunan Hürmüz Boğazı stratejik öneme sahip bir suyoludur. Çin, Boğaz üzerinde önemli bir denetimi olan ABD deniz Kuvvetleri'ni, Orta Doğu ve İran petrolünün Çin'e istikrarlı ulaşımında bir tehdit olarak görmektedir.¹⁶³

Çin'in İran'a karşı günümüzde izlediği üç politik prensip vardır. Bunun birincisi, İran'ın nükleer silah geliştirmemesi; ikincisi, İran'a karşı düzenlenebilecek hiç bir askeri eylemin onaylanmaması ve üçüncüsü, İran'daki ekonomik çıkarların kaybedilmemesidir. Çin'in en önem verdiği prensip şudur: İran bölge ve dolayısıyla Çin'in enerji ulaşım güvenliğini tehlikeye düşürecek olaylar içinde olmamalıdır, fakat bu bağlamda ABD'nin tek taraflı kararları ile değil, Birleşmiş Milletler ile birlikte hareket edilmelidir.¹⁶⁴

4.2.3.4. Çin Halk Cumhuriyeti -İsrail İlişkileri

II. Dünya Savaşı'ndan sonra soykırımdan kaçan birçok Yahudi olmuştur ve bunların bir kısmı Çin'e sığınmıştır. Aynı zamanda İpek yolu ticareti sayesinde de Çin' yerleşen Yahudiler çok fazladır. Bu açıdan baktığımızda Çin-İsrail ilişkilerinin daha eski zamanlara dayandığını söyleyebiliriz. 1948 yılında gerçekleşen Arap-İsrail savaşında Çin tarafsız kalmış fakat 1950 yılında henüz Birleşmiş Milletler tarafından resmileştirilmeden İsrail'i ülke olarak tanımıştır.

¹⁶¹Ermağan ve Üstünel, 22.

¹⁶²Ermağan ve Üstünel,s. 22-23

¹⁶³Ermağan ve Üstünel,s. 21-23

¹⁶⁴Ermağan ve Üstünel,s. 23

Bu durumda Çin-İsrail ilişkilerinin olumlu bir yakınlaşma içine girmesine sebebiyet vermiştir. Ancak 1956 yılındaki Süveyş Savaşı'nın ardından Çin politikasındaki dengeler Araplar tarafından şekillenmiştir.

1980'li yıllarda ticari faaliyetlerden ötürü Çin-İsrail ile ilişkilerinde canlanma gözlenmiştir. Silah sistemleri alımlarında önemli adımlar atılmış, 1994 yılında insansız hava araçları gözden kaçmamıştır. İsrail'in Çin'e sattığı silah ve askeri teknoloji ürünleri yüzünden ABD ile İsrail ilişkileri de bozulmuştur. ABD-İsrail-Çin üçgeninde yaşanan sıkıntılar sonucunda Çin-İsrail askeri ilişkileri, 2000'li yıllardan itibaren durağanlaşmış ve 2000-2006 yılları arasında İsrail'den Çin'e çok önemli bir miktarda silah satışı gerçekleşmemiştir.

Çin'in askeri işbirliği isteğine karşılık İsrail'in siyasi açıdaki beklentileri hissedilebilmektedir. Çin ve İsrail arasında ilişkilerin sanayi, tarım ve ticaret dallarında çeşitlenmesi gerektiğini söylemiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin veto hakkına sahip üyesi Çin'in, İran ve Suriye ile askerî ve güvenlik alanlarında işbirliği içinde olması, İsrail tarafından takip edilmekte ve bu açıdan İsrail'in yaklaşımları aktarılmaktadır.

4.2.5 Çin Halk Cumhuriyeti-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri

1950-1960 yılları arasında Çin Halk Cumhuriyeti ile ilgili olarak Soğuk Savaş döneminde ABD'nin düşüncesi, Çin' in Sovyetlerle müttefik olma durumları yüzünden olumsuz olmuştur. Çin-Sovyet ittifakı sonrasında, 1950 yılında Kuzey Kore ve Güney Kore arasındaki savaş esnasında, Güney Kore'deki Amerikan işgal birliklerinin saldırısına uğrayan Kuzey Koreliler safında birçok Çinli gönüllü asker çarpışmaya gittiğinde, ABD-Çin ilişkileri iyice bozulmuştur. Kore Savaşı sonrasında Çin-Sovyet ittifakının daha da artması ve SSCB'nin 1953 yılından itibaren Çin'in ekonomik kalkınma planlarını düzenlemesi ve ekonomik yardımda bulunmasının ABD'nin Çin'e karşı çevreleme politikası uygulamasına neden olduğu bilinmektedir.¹⁶⁵

Aralık 1950 yılında Çin sert ve saldırgan bir tutum sergileyince, ABD Çin'e karşı bazı ekonomik ambargolar uygulama kararı almıştır. Bu bağlamda Çin'e yönelik ticarete sıkı kontroller uygulamış, Çin'e ait banka hesapları ve diğer mal varlıkları dondurulmuş, bu hesapların faiz ödemeleri, para hareketi ile Çin'e ihraç edilen endüstriyel teknoloji

¹⁶⁵Erkin Güneş, "Yeni Yüzyıldaki Çin-Amerika Rekabeti", s. 175-176.

yasaklanmıştır. Çin ile dondurulan ilişkiler kapsamında Çin'den deniz yoluyla ya da hava yoluyla ürünlerin ihraç edilmesine izin verilmemiştir.¹⁶⁶

1960 yıllarında Çin Halk Cumhuriyeti, gerek ABD ve gerekse de Sovyetler Birliği tarafından dışlanmıştır. Bunun üzerine Çin, ilişkilerinde ABD ve Sovyetler Birliği arasında bir denge kurmaya çalışmıştır. Sovyetler Birliği ile soğuyan ilişkileri yine canlandırma çabasına girmiştir. Bu politika Çin Halk Cumhuriyeti'nin stratejik önemini büyük ölçüde arttırmıştır. Böylece Çin güç savaşını uluslararası politikada kendi ekonomik, teknolojik, siyasi ve güvenlik alanındaki çıkarlarını soğuk savaşın sonuna kadar gerçekleştirmede kullanmıştır.¹⁶⁷

Amerika Birleşik Devletleri 1970 yıllarında Çin ile yakınlaşmış ve dünya politikasında yerini almıştır. Çin Halk Cumhuriyeti ABD'nin bölgede ve dünyadaki etkinliğini kabul etmiş ve resmi olarak tanımıştır aynı zamanda da Çin için ABD'nin dünya politikası açısından biçtiği rolü de üstlenmiştir. Bu yakınlaşma Çin'e Sovyetler Birliği'ne karşı güvenirliliğinin sağlanması ve ABD'nin ona karşı yaptığı ayrıcalıklar ve yardımları ile ülkedeki istikrarın sağlanması gibi çıkarlar sağlamıştır. Soğuk Savaş sona erdikten sonra da Çin ABD ile olan ilişkilerini devam ettirmiş Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan boşluğu kendi lehine kullanmıştır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olmuş, 2002 yılında Dünya Ticaret Örgütü üyesi olarak, 2009 yılında dünyanın en büyük ikinci ekonomisine ve en büyük nüfusuna sahip ülke olmuştur. Bu politikasıyla Çin, ekonomik, siyasi ve askeri olarak güçlenmiştir. Bunun yanı sıra ABD'yi ekonomik anlamda kendine bağımlı hale getirmiş ve emperyalist Batılı güçlere de rakip olmuştur.¹⁶⁸

1970-1980 yılları arasındaki dönemde Çin'de modernleşme, yeni güvenlik arayışları ve yeni stratejiler geliştirilmesine yönelik atılımların olduğu da söylenebilir. Mao döneminin sonrasında, Çin'de önemli değişiklikler gündeme gelmiş ve daha yumuşak bir yapılanmaya gidilmiştir. ABD; Çin ile ilişkilerini olumlu yönde yapılanmasını sağlamak isteğiyle, 1971 yılında Birleşmiş Milletler' de yapılan oylamada, Güvenlik Konseyindeki Çin Halk Cumhuriyeti'ne ait olan temsil koltuğuna Tayvan Hükümeti yerine Çin Halk Cumhuriyeti'nin geçmesini sağlayarak Çin'e zeytin dalı uzatmıştır. ABD, daha çok Çin'i kapitalistleştirme politikası ile aynı zamanda da stratejik iş birliği uygulamalarının ekonomik anlamda da uygulanmasını sağlamıştır. Çin ise, 1980 yılından itibaren dış ticarete bağlı büyüme politikasını gütmüştür. Bu dönemde iyiye giden ABD ilişkileri Çin'in ulusal istikrarını

¹⁶⁶Uğrasız, s. 12.

¹⁶⁷Ozan Örmeci, "21. Yüzyılda ABD-Çin Rekabeti", s.1-14.

¹⁶⁸Güneş, s. 175-176

sağlamak ve ulusal hedeflerine ulaşabilmek açısından Çin'in gelişimini olumlu önde etkilemiştir. Ancak 1989 yılında Çin'de meydana gelen Tiananmen ayaklanmasını Çin hükümetinin kanlı bir şekilde bastırınca Çin ve ABD ilişkileri bu durumdan olumsuz etkilenmiş hatta tüm dünya Çin'in bu tutumuna tepki göstermiştir. ABD Çin'e silah ambargosu uygulamıştır. Bu ambargo aynı zamanda resmî ilişkilerin bir süreliğine donmasına ve ekonomik yardımların kesilmesine neden olmuştur.¹⁶⁹

Başkan Bill Clinton ise ABD'nin dış politikası olarak çok taraflı bir davranış biçimi göstermekteydi. ABD müttefikleri ise politika olarak, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler ile birlikte hareket edip “dünya polisi” rolünü üstlenmeyi tercih ediyorlardı. ABD-Başkanı Bill Clinton 1998'deki Çin ziyaretinde, Çin'in Asya Politikasındaki yerini, “stratejik ortak” olarak tanımlıyordu. Bu nedenle 2000 yılında Bush'un Amerika başkanlığı yaptığı dönemde, ikili ilişkiler gerilmeye başladı. Bu ilişkinin gerilmesinin başlangıcı ise, Nisan 2001'de ABD'nin askeri casus uçağının Çin hava sahasında yakalanıp personelin sorgulanması olayıdır.

Çin ekonomisinin artan enerji ihtiyacını karşılamak için Rusya, İran, Irak bölgedeki enerji zengini ve diğer Arap ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmiştir. Bütün bunlar ABD'yi 1990 yıllarının sonuna kadar kısmi olarak küresel politikada izole etmiştir.¹⁷⁰

ABD, Kafkasya ve Orta Asya bölgesindeki Bağımsız Devletler Topluluğundan ayrılan ülkelerdeki etkinliğini artırmaya yönelik olarak faaliyetlerde bulunmuştur. Aynı zamanda ABD, 2000 yılındaki Savunma ve Strateji Belgesinde Orta Asya'da yükselen yasadışı silah, uyuşturucu kaçakçılığı, terörizm ve örgütlü suçlarla mücadelede bölgede bulunan devletlerle iş birliği hedefinin olduğunu açıkça belirtmiştir.¹⁷¹

Çin Hükümeti, alınması gereken her stratejik kararda 2000 yılı itibariyle; ulusal güvenlikle, ekonomik gelişme ile ilgili kararlarda ya da yapılması gereken politik ve ideolojik değişikliklerle ilgili kararlarda tüm verilerin dikkate alınarak detaylı bir şekilde analiz edilmesinin büyük bir öneme sahip olduğunu benimsemiştir. Ayrıca Jiang Zemin döneminde Çin'in sosyal alt yapısını genişletmeye ve ekonomik açıdan güçlü bir toplum oluşturma hedefiyle paralel çalışmalarda bulunmuştur.¹⁷²

¹⁶⁹ M. Ali BAŞARAN, “Çin Halk Cumhuriyetinin İran'a Yönelik Dış Politikası “ Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2009, s.45.

¹⁷⁰ Ozan Örmeci, “21. Yüzyılda ABD-Çin Rekabeti”, s.1-14.

¹⁷¹ Güneş, s. 176-178.

¹⁷² Ainur, s. 7.

Terör saldırıları sonrasında ABD'nin stratejik rakip olarak gördüğü Çin'e karşı tutumunu değiştirmiş olduğu gözlenebilmektedir. 11 Eylül terör saldırıları, ABD'nin güvenliğinin sağlanmasına yönelik küresel bir strateji izlenmesi gerektiği kuvvetli biçimde göstermiştir. Bu saldırının üzerine ABD Hükümeti, organize suçlar, uyuşturucu ticareti ve terörizmin gerçek tehditler olduğunu ve dünya barışının sağlanması için bu tehditlerle mücadele edilmesi gerektiğini şiddetle savunmuştur. Bush, Doktrini denilen “önleyici savaş” veya “önceden saldırı” stratejisinin devreye sokmuştur. Buna bağlı olarak “terörizm” ve “nükleer silah geliştirmek suretiyle terörizmi destekleyen ülkeler” hedef alınmıştır. “Terör tehdidi gerekçesiyle” Afganistan ve Irak'ı işgali ile bir yandan dünya enerjilerinin%70'nin bulunduğu bölgedeki enerji yollarını kontrolü altına almıştır. Bir yandan da İran, Hindistan, Çin ve Rusya'nın coğrafik olarak buldukları bölgelerde siyasi ve askeri gücünü çoğaltmıştır. ABD'nin politikasına karşın, 11 Eylül terör saldırıları ve sonrası gelişmeler Çin ve ABD ülkelerinin yaklaşmasına olanak sağlamıştır. Çin bir tehlike olarak görmekte olduğu için ABD'nin Afganistan işgalini BM Güvenlik Konseyi'nde desteklemiştir.¹⁷³

Aralık 2006'da Pekin'de iki ülkenin arasındaki ekonomik ve ticari anlaşmazlıkları çözmeye yönelik Stratejik Ekonomik Diyalog toplantısı- gerçekleştirilmiştir. İki ülke arasında yaşanan bu gelişme ikili ekonomik ilişkilerin daha üst seviyeye ulaştırılması açısından bir fırsat sağlamıştır.¹⁷⁴

Küresel sistemde ülkelerin işbölümünün yeniden oluşumu ve değişimi sürecinde dünya ticaretindeki üretim ve dağıtım kompozisyonu değişim göstermektedir. ABD'nin Çin'den ithal ettiği ürünler Tablo 22' de yer almaktadır.

Tablo.22: ABD'nin Çin'den İthal Ettiği Ürünler 2006 (Milyar \$)¹⁷⁵

¹⁷³ÇAĞLAYAN, s. 12.

¹⁷⁴Güneş, s. 176-178.

¹⁷⁵internationaltrade.suite101.com verileri

Bilgisayar Aksesuarları	28,9
Ev Gereçleri	26,5
Oyuncak ve Spor malzemeleri	22,2
Bilgisayarlar	17,4
Pamuksuz Ev Giyim	14,6
Video Malzemeleri (DVD Player vb.)	14,5
Mobilyalar	13,2
Ayakkabılar	10,7
Mefruşat	9,9
Telekomünikasyon Gereçleri	8,3
HIZLA GELİŞEN ÜRÜNLER	
Çinko	8,6
Nikel	25,9
Kereste	74,7
Özel madenler ve Petrol Ürünleri	96,6
Petrol Sondaj Gereçleri ve Platformları	1,6

Kaynak: internationaltrade.suite101.com

Tablo.23: ABD'nin Çin'den İthal Ettiği Tarım ve Deniz Ürünleri 2007 (Milyon \$)

Balık ve Su Ürünleri	1.228,226
Meyve suları	433,387
Meyve ve Ürünleri	286,207
Bahçe veBahçivanlık Ürünleri	283,667
Karides	236,354
Diğer Kabuklular	186,58
Yem vb Ürünler	167,942
Sebzeler Hazırlanmış veya Hazırlanmamış	165,699
Endüstriyel kullanım	154,106
Tavukçuluk	135,725
Şeker ve ilişkili Ürünler	125,873
Somon	111,322
Taze Meyva ve Patates	103,909
Kurutulmuş sebze	103,862
Et Ürünleri	97,322
Fındık Ağacı	86,582
Hububat	84,239
Çay	79,546
Dondurulmuş Sebze	72,417
Baharatlar	45,092
Kurutulmuş Meyve	56,519

Kaynak: Becker, 2008:7.

Tablo.24: ABD'nin Ofis Makinaları ve Veri İşleme Makinaları, (Milyon \$)¹⁷⁶

	1990	2001	2002	2003	2004	2005
Çin	117	10,76	15,23	23,61	35,58	42,17
Asya	5,15	20,68	22,04	21,57	22,46	23,47
Japonya	11,01	11,06	9,464	8,978	9,282	8,936
Meksika	706	10,38	8,828	7,516	7,726	7,075

Kaynak: usitc.org

Tablo.25: Çin-ABD Ticaret Dengesi (Milyar \$)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
ABD ihracatı	13,1	16,3	19,2	22,1	28,	34,7	41,8	55,2	65,2
% değişim	-8,0	24,4	18,3	15,1	28,5	22,2	20,6	32,1	18,1
ABD ithalatı	81,8	100,0	102,3	125,2	152,4	196,7	243,5	287,8	321,5
% değişim	14,9	22,3	22,3	125,2	21,7	29,1	23,8	18,2	11,7
Toplam	94,9	116,3	121,5	147,3	180,8	231,4	285,3	343,0	386,7
% değişim	11,0	22,6	21,4	21,2	22,8	28,0	23,3	20,2	12,7

Kaynak: usitc.org

Çin-ABD ticari göstergeleri incelendiğinde, ABD'nin Çin ile ihracatının ABD'nin diğer ülkeler ile olan ihracatında daha hızlı büyüdüğü ortaya çıkmaktadır. Buna göre, ABD'nin Çin ile ihracatı 2000'den 2005'e kadar %157 büyürken; Kanada ile ihracatı % 19,8 büyümüştür. Yine, 2004'te Çin, ABD malları için dördüncü büyük pazar haline gelmiştir. Buna göre, ABD, Çin'e yaptığı ithalat değeri 41,8 milyar doları bulmuştur.¹⁷⁷

¹⁷⁶ usitc.org verileri¹⁷⁷ usitc.org verileri

Tablo.26: ABD'nin Çin'e İhracatı (1997-2005, Milyon \$)¹⁷⁸

Kategori	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Elektrik Malzemeleri	741	1,013	1,38	1,747	2,109	2,657	3,722	4,631	5,17
Ulaşım Ekipmanları	2,127	3,604	2,325	1,695	2,471	3,443	2,495	2,025	4,479
Metal	180	195	285	618	919	956	1,525	2,198	3,482
Yağ tohumları ve Meyve	419	288	354	1,02	1,014	890	2,832	2,332	2,256
Endüstri Makineleri	766	674	685	838	1,08	1,145	1,404	1,912	2,067
Ofis makineleri	343	878	842	1,498	1,602	1,193	1,274	1,396	1,835
Plastik	340	320	394	545	628	740	931	1,342	1,793
Bilimsel Aletler	429	527	538	583	886	931	1,167	1,568	1,71
Tekstil	682	199	98	154	160	278	909	1,638	1,657
Organik kimya	208	212	302	473	373	554	1,054	1,542	1,457
Özel Endüstri Makineleri	770	538	481	758	819	1,124	1,218	1,744	1,325
Telekom ve ses malzemeleri	644	655	573	817	1,204	1,11	978	1,104	1,299
Güç ekipmanları	603	542	505	312	507	462	640	965	1,042
Kağıt hamuru	148	156	193	276	330	414	600	753	992
Yol araçları	348	140	192	185	223	272	506	624	903
İçindedemir olmayan metaller	172	120	140	289	144	161	315	333	872
Üretim gereçleri	297	247	242	384	440	509	515	647	750
Deri malzemeler	112	126	96	237	402	397	457	521	629
Kimya materyalleri	124	143	177	247	285	312	403	582	604
Metal makineleri	173	190	162	211	265	367	304	618	547

Kaynakça: usitc.org

Uzun vadeli stratejik iş birliğini yürütme kapsamında toplanan Çin ve ABD heyetlerinin, olumlu ilişkiler sürdürmenin ülkelerinin çıkarları için en mantıklı strateji olduğunu anlamış oldukları açıkça görülmektedir. Çin mevcut dünya düzeni içerisinde potansiyel bir süper güç olarak görülmektedir. ABD'nin ise önümüzdeki 20-25 yıllık süreçte tek kutuplu dünya düzeninin egemen gücü olarak varlığını sürdürebileceği, ancak bu zaman boyunca zaman geçtikçe güç kaybına uğrayacağı ve yeni rakip güçlerin oluşacağı öngörülmektedir. Özellikle, yükselen Çin ekonomisinin gelecekte ABD ekonomisi ile aynı seviyeye gelebileceği tahminler arasındadır.

¹⁷⁸usitc.org verileri

SONUÇ

Çin Halk Cumhuriyeti, değişen dünya düzenine uyum sürecini çok başarılı bir şekilde atlatarak, son 50 yılda inanılmaz bir gelişme ve ilerleme süreci örneği sergilemiştir. Bütün ekonomik göstergeler dünya tarihinde eşi görülmemiş bir kalkınmanın, kısa sayılabilecek bir zamanda gerçekleştiğini göstermektedir. Bu büyümenin arkasında yatan ekonomi politikaları, bunların tarihsel gelişimi, neden ve sonuçları oldukça iyi analiz edilmelidir. Devlet bazında çok büyük işlere imza atmış olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin kalkınmasının ardındaki, en büyük etken olan bu politikalar ve sonrasında Çin Halk Cumhuriyeti'nin enerji arayışı, diğer devletlerle ilişkisine yön vermiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti, ikili ilişkilerini ve uluslararası örgütlerde izlediği siyaseti bu bağlamda şekillendirmektedir. Diğer devletlerle ilişkilerinin neredeyse tamamını ticaret ve enerji üzerine kurmaktadır. Altyapı ve üretim imkanlarını, özellikle gelişimini tamamlamamış ülkelerle ticari ilişkiler kurmak, bunun sonucunda enerji talebini karşılamak ve ürettiği ürünlere talebi sağlamak amacıyla kullanmaktadır. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti gerekli gördüğü durumlarda, politik etki alanını, ticari ilişkilerine zarar vermeyecek ve hatta fayda sağlayacak şekilde kullanmaktan çekinmemektedir. Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası topluluklardaki konumunu, yeni ticari ve ekonomik ilişkilere zemin hazırlayacak ve mevcut ilişkilerini güçlendirecek ya da en azından zarar vermeyecek şekilde kullanmaktadır. Özellikle ülkelerin iç işlerine karışmama, kendi haline bırakma, insan haklarını bahane ederek müdahalelerde bulunmama siyasetinin arka planında bu sebep yatmaktadır. Aslında Çin Halk Cumhuriyeti'nin gerçek amacı, bu ülkeler ile müdahaleleri engellemek yoluyla yeni ilişkiler kurmak, mevcut ilişkilerine zarar vermesini önlemek ve hatta bu ilişkileri güçlendirmektir. Bazı çevrelerce yırtıcı ve insan haklarına aykırı bulunan bu tutum, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilişki kurduğu küçük ve büyük ekonomilerle ilişkisine, ekonomik büyüme ve ticari ilişkiler anlamında oldukça iyi yansımıştır. Son dönemde muhtemel enerji açığını kapatmanın ya da azaltmanın yolunu, bu politikada görmektedir. Enerji güvenliğini sağlamak, kaynaklarını çeşitlendirmek, ticari birliktelikler kurmak ve güçlendirmek, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ikili ilişkilerini ve uluslararası kuruluşlardaki tutumunu büyük ölçüde belirlemektedir. Ekonomi çevrelerince, büyüme oranlarını devam ettirebildiği takdirde, yakın gelecekte dünyanın en büyüğü olmaya aday olan Çin Halk Cumhuriyeti'nin, ilişkilerini analiz ederken bu gerçekleri göz ardı etmemek gerekir.

Her ne kadar, ekonomik anlamda çok büyük başarılar imza atmış olsada Çin Halk Cumhuriyeti, ikili ilişkilerindeki ve uluslararası kuruluşlardaki yırtıcı tutumuna rağmen, dünya siyasetine yön verme konusunda çekinik davranmaktadır. Özellikle bölgesel anlamda barışçıl politikalar izlemekte ve ekonomik istikrarın devam ettirilmesinde bunu oldukça önemli görmektedir. Küresel anlamda da, özellikle en büyük küresel rakibi olan Amerika Birleşik Devletleri ile karşı karşıya gelmemeyi tercih etmekte ve yine çekinik bir politika sergilemektedir.

Önümüzdeki yıllarda ucuz iş gücü, zengin kaynakları, büyük sanayisi ve etkin politikaları sayesinde, başarılarını devam ettireceğini düşündüğüm Çin Halk Cumhuriyeti ile ilgili çalışma yapacak olanlara, Amerika Birleşik Devletleri ile süper güç olma yolunda rekabetinde geri kaldığı alanları incelemesini tavsiye ederim. Beyin göçü alma konusunda, askeri deniz gücünde, silah ve savunma teknolojilerinde, film endüstrisinde, altyapı ve istihdam vb. geride kaldığı alanlar ve bu sebeplerle dünya siyasetine yön verme konusunda bazı durumlarda çekingen kalması ile ilgili çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA:

- Alpay, Yalın, (2008), “Çin Afrika’da Ne Yapıyor”, s. 4-20.
- Aslan, Kürşad,(2014), “Yükselen Güç Çin Halk Cumhuriyeti’nin Ortadoğu Politikası” Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, 9(1), s. 40-45.
- Başaran, Ali, (2009), “Çin Halk Cumhuriyetinin İran’a Yönelik Dış Politikası “ Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bilgin,Hasan, (2008), “Stratejik Açından Çin’in Dünü Ve Bugünü”, Doktora Tezi (Dokuz Eylül Üniversitesi/ Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü).
- Çağlayan, Fatma, “Çin Dış Politikasında Şanghay İş Birliği Örgütü Etkisi Ve Türkiye’ye Etkileri”.
- Çalık, Ümit, "Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem)", s.186-187.
- Çeştepe, Hamza, (2012), “Çin’in Dış Ticaretinin Gelişimi, Dünya Ticaret Örgütü’ne Üyelik Öncesi ve Sonrasında Dünya Ticaretine Etkileri”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 8 (17).
- Çolakoğlu, Selçuk, (2006), “11 Eylül Sonrası Değişen Avrasya Dengeleri Ve Çin – Orta Asya İlişkileri”, OAKA, 1 (2), s. 38-55.
- DEİK, (2009), “Çin; Yükselişi Anlamak”, İstanbul.
- Dillon, Michael, (2010), “Modernleşen Çin’in Tarihi”, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Ertem,Erkin, (2011), “Çin’in Orta Asya Politikaları”, s. 11-65.
- Ermağan,İ. ve Üstüenal, E., (2014),“Çin’in Orta Doğu Politikaları”, Erciyes Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), s. 19-39.
- ETÜD, Araştırma Servisi, (2006), “Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu”.
- Gözeri, M. G. (2015), Çin’in Afrika’daki Ayak İzleri: Angola Örneği, *Journal of Business EconomicsandPoliticalScience*, 4 (7).
- Gül,Taner, (2007), “Çin’in Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Politikaları”, Yüksek Lisans Tezi (Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü/ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Güneş, Erkin,(2009), “Yeni Yüzyıldaki Çin-Amerika Rekabeti”, *Toplum ve Demokrasi*, 3 (6-7), s. 175-188.

Güven, Ferit, “Küresel Bir Güç Olarak Çin’in Yükselişi”, Master Tezi (Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

İnançlı, S. ve Kamacı, A., (2010), “Küreselleşme Sürecinde Çin Ekonomisi ve Türkiye İle Dış Ticaretinin Yapısal ve Sektörel Analizi”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, (2).

Kafkasyalı, M. S. (2012), “Küresel Üstünlük Mücadelesi ve Çin’in Yükselişi: Muhayyilenin Ontolojik Sınırları”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1), s. 103-128.

Karaca, R. K., (2012), “Çin’in Değişen Enerji Stratejisinin Dış Politikasına Etkileri (1990-2010)”, *Uluslararası İlişkiler*, 9(33), s. 93-118.

Knyazev, Alexander, (2011), “CurrentAfghanPolitics of theEurasian Great Powers: Russia, China, Indiaand Iran”, *ChinaandEurasia Forum Quarterly*, 8 (1), s. 11-15.

Köten, Faysal, (2013), “Boru Hattı Projelerinin Hazar Havzası Jeopolitik Ve Jeoekonomisindeki Rolü”, *Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID)*, 2 (1), s. 65-84.

Laçiner,Sedat, (2006), “Hazar Enerji Kaynakları Ve Enerji-Siyaset İlişkisi”,*Oaka Dergisi*, 1 (1) s. 36-66.

Narin, Müslüme, (2008), “Büyüyen Çin Ekonomisinde Artan Enerji Talebi Ve Dünya Enerji Piyasasına Etkileri”, s. 249-267.

Nogayeva,Ainur, (2011), “Orta Asya’da Abd Rusya Ve Çin Stratejik Denge Arayışları”, Ankara, Uşak Yayınları, s. 230-240.

Öğüt, Kaan, “21. Yüzyıla Doğru Avrasya'da Yeni Yapılanma Çin Ve Japonya'nın Orta Asya Stratejileri Ve Doğu Timor - Pakistan - Ermenistan'da Yaşanan Gelişmeler”.

Örmeci, Ozan, (2013), “21. Yüzyılda ABD-Çin Rekabeti”, *SDU Faculty of ArtsandSciences*, (29), s.1-14.

Öz, S. ve Yıldırım, M., (2011), “Çin Halk Cumhuriyeti Ödemeler Bilançosu Analizi”, *Ekonomi BiLiMleri DergiSi*, 3 (2).

Öz, Sumru, (2006), “Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin”, TÜSİAD.

Sander,Oral, "Çin Halk Cumhuriyetinde Büyük Proleter Kültürel İhtilal", s.279-282.

Saray, M. O. ve Gökdemir, L.,“Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)”, *Journal of Yaşar University*.

Sezen, Seriyeye, (2007), “Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyalist Piyasa Ekonomisine Dönüşüm”, *Amme İdaresi Dergisi*, 40 (1), s. 27-56.

Sezen, Seriyeye, (2009),“Çin'in İkinci Uzun Yürüyüşü”, Ankara, Todaie Yayınları, s. 402.

Tabak, Hüsrev, (2008), "Mao Devletinden Devlet Mao'suna: Çin Dış Politikasında Tarih ve Değişim", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 1 (2), s. 60-65.

T.C. Ekonomi Bakanlığı, (2014), Genel Sektör Bilgileri,
<<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/%C3%87in%20Halk%20Cumhuriyeti>>, erişim: Mayıs, 2016.

TETSİAD, (2013), “Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Raporu” .

TUSİAD, (2016), “Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç Çin”.

Uğrasız, Bülent, (2002), “Çin'in Hazar Ve Orta Asya Bölgesine Yönelik Politikası”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (3).